



Zveza bibliotekarskih društev Slovenije
Narodna in univerzitetna knjižnica

62/4

ISSN 0023-2424
Ljubljana, december 2018

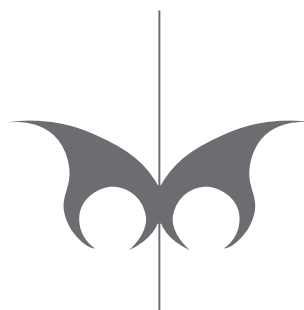
KNJIŽNICA

**Revija za področje bibliotekarstva
in informacijske znanosti**

LIBRARY

***Journal of Library
and Information Science***

*Slovenian Library Association
National and University Library*





VSEBINA CONTENTS

ČLANKI – CONTRIBUTIONS

- Andrej Nared** 9
Pisalo, papir, potrpljenje: kratko razmišljanje ob simpoziju
Rokopisne in tiskane knjige v arhivih in knjižnicah
*Stylus, paper, patience: a short reflection on the symposium
Manuscripts and early printed books in archives and libraries*
- Nataša Golob** 13
Knjižne vezave iz predbaročnega časa: dopolnila k nekaterim
spomenikom iz Ljubljane in Maribora
*Pre-Baroque bindings: supplements to some
monuments in Ljubljana and Maribor*
- Lilijana Urlep** 31
Novoveški tiski in vezave v Nadškofijskem
arhivu Maribor
*Modern prints and bookbindings in the Archdiocesan
archives Maribor*
- Alma Kare** 55
Podpora splošne knjižnice pri soočanju z demenco: stanje v
slovenskih splošnih knjižnicah
*Public library support in case of dementia: conditions
in the Slovenian public libraries*
- Maja Kuhar, Teja Koler Povh** 87
Odrta znanost in kako v njej prepoznajo svojo vlogo slovenski
visokošolski knjižničarji
*Open science and how the Slovenian academic librarians
perceive their role in it*

117 Maja Peteh, Primož Južnič

Vrednotenje bibliografske storitve z vidika raziskovalne dejavnosti: pomen in vpliv vodenja bibliografije raziskovalcev za knjižničarje v slovenskih raziskovalnih knjižnicah

Evaluation of bibliographic services in the light of research activities: the importance and impact of keeping researchers' bibliographies at the Slovenian academic and research libraries

IN MEMORIAM – IN MEMORIAM

141 Sodelavci NUK

In memoriam: Borut Abram (1954–2019)

BIBLIOGRAFIJE – BIBLIOGRAPHIES

145 Matjaž Hočevar

Slovenske bibliografije v letu 2017

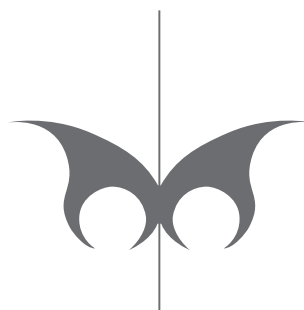
NAVODILA AVTORJEM – GUIDELINES FOR AUTHORS

167 Navodila za prispevke v slovenščini

171 Guidelines for contributions in English

ČLANKI

CONTRIBUTIONS





Pisalo, papir, potrpljenje: kratko razmišljanje ob simpoziju Rokopisne in tiskane knjige v arhivih in knjižnicah

Stylus, paper, patience: a short reflection on the symposium Manuscripts and early printed books in archives and libraries

Andrej Nared

Knjige v rokopisni ali tiskani obliki, ki so bile tema simpozija *Rokopisne in tiskane knjige v arhivih in knjižnicah* (organizatorja Arhiv Republike Slovenije in Narodni muzej Slovenije, Narodni muzej Slovenije – Metelkova, 25. januar 2018), najdemo v knjižnicah, arhivih in muzejih. Največ jih je v knjižnicah vseh vrst, precej manj, a vendarle, jih najdemo v muzejih. Več kot bi pričakovali jih je v slovenskih državnih in cerkvenih arhivih, kar je z nekaj izjemnimi primerki pokazala tudi razstava *Na pergamentu in papirju. Rokopisi in tiski iz mariborskih zbirk* (Narodni muzej Slovenije – Metelkova, 8. december 2017–8. februar 2018). Na ogled so bili nekateri najlepši spomeniki srednjega veka in renesanse, ki jih hranijo Nadškofijski arhiv Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor in Univerzitetna knjižnica Maribor, v zgovorno celoto pa jih je zbrala avtorica razstave prof. ddr. Nataša Golob. 25 razstavljenih knjižnih del je razodevalo pretanjen občutek prepisovalcev, knjižnih slikarjev in knjigovezov, ki so prispevali svoj delež k popolnosti in lepoti knjige. Prav ta razstava je bila eden od razlogov za organizacijo vsebinsko bogatega enodnevnega simpozija.

Ostanimo s kratkim statističnim ekskurzom pri knjigah v arhivih, ki so širši javnosti gotovo manj poznane. Z dobrohotno pomočjo kolegic in kolegov je nastal izračun, ki pove, da smo v sedmih slovenskih državnih in treh cerkvenih arhivih ob koncu leta 2017 skupaj hranili za skoraj 84.000 tekočih metrov (tm) arhivskega gradiva.¹ Po delnih izračunih in ocenah je od tega za okrog 10.500 tm ali 12,5 %

¹ Arhiv Republike Slovenije (ARS) 27.125, Pokrajinski arhiv Koper (PAK) 6500, Pokrajinski arhiv Maribor (PAM) 16.270, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (PANG) 3640, Zgodovinski arhiv Celje (ZAC) 8200, Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL) 15.655, Zgodovinski arhiv na Ptujju (ZAP) 4000, Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL) 1150, Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM) 1100 in Škofijski arhiv Koper (ŠAK) 310.

gradiva v knjižni oziroma vezani obliki. Pri javnih (državnih) arhivih je delež v povprečju bližji 10 % (odstopata ARS s 15 % in PANG z 8 %), bistveno višji pa je delež knjižnega gradiva v vseh treh (nad)škofijskih arhivih, kjer je predvsem na račun matičnih knjig od 35 % (NŠAL in NŠAM) do kar 43 % (ŠAK).²

Morda se bo zdela naslednja primerjava nekoliko izsiljena, pa vendar: Kakšna je najpomembnejša razlika med knjigami v knjižnicah in tistimi v arhivih? Mar ni v tem, da so knjige v knjižnicah praviloma multiplikati (zbirke rokopisnih kodeksov in starih oziroma redkih tiskov so seveda izjema), medtem ko so arhivske knjige največkrat izvirniki, unikatni izdelki v pravem pomenu besede. Zato je treba biti pri ravnanju z njimi še bolj pazljiv, bolj občutljiv, saj sicer grozi nepovratna izguba informacij. Dotični urbar, samostansko kopiajno knjigo, poročno matično knjigo, zemljiško knjigo, vpisni protokol (delovodnik) gubernija ali okrajnega glavarstva bomo namreč zaman iskali v katerem koli drugem arhivu ali knjižnici.

Rešitve pretečih nevarnosti načeloma poznamo. Poleg že dlje časa opevane digitalizacije arhivskega in knjižnega gradiva je v prvi vrsti še vedno skrb za ustrezno materialno varstvo, varne depojske prostore in primerne mikroklimatske pogoje. Premnoge knjižnice, arhivi in muzeji žal poznajo take rešitve le v teoriji, saj so vzpostaviti in vzdrževanju kulturno-varstvene infrastrukture namenjena sredstva že vrsto let komajda omembe vredna. Veliko je mogoče narediti s primerno (upo)rabo gradiva, z ozaveščanjem uporabnikov, kako je treba z gradivom ravnati.

Gottfried (Godefray) von Breteuil, prior samostana Sainte-Barbe-en-Auge v Normandiji, je okrog leta 1170 zapisal, da je samostan brez knjižnice kot utrdba brez obzidja (*Clastrum sine armario quasi castrum sine armamentario*). Da je knjiga orožje, ki ga je treba pogosto vzeti v roke, pa je bil mnogo kasneje prepričan Bertolt Brecht (1898–1956).

Po mnenju Brechtovega sodobnika, avstrijskega filozofa Ludwiga Wittgensteina (1889–1951), naj bi mislec pri svojem delu potreboval pravzaprav le tri stvari, ki tičijo za (angleškimi) črkami PPP – *pen, paper, peace*. Ustvarjalci knjig iz zbirk, ki jih je bilo mogoče videti na razstavi, o njih poslušati na zanimivem simpoziju in zdaj brati v tej številki revije *Knjižnica*, so prav tako rabili PPP – pisalo, papir, potrpljenje.

² Pri izračunih so upoštewane knjige oziroma vezano gradivo, ki ga hranimo v arhivskih fondih in zbirkah, in ne knjige v internih arhivskih knjižnicah.

Pisarji v samostanskih, grajskih, dvornih in drugih skriptorijih so bili orožarji znanja. Podobno danes predstavljajo bibliotekarji, arhivisti, umetnostni zgodovinarji in konservatorji-restavratorji, ki preučujejo in loščijo dragocenosti zbirk starih rokopisov in tiskov. Del naše javne službe – bolj vzneseni bi omenjali poslanstvo – je, da poleg muzejev tudi knjižnice in arhivi svoje dragocenosti izvlečejo iz javnosti skritih depojev, jih strokovno obdelajo, analizirajo in umestijo v zgodovinski ali kak drugi kontekst ter nato na prijazen in atraktiven način predstavijo javnosti v obliki razstave, monografije, razprave. Zavedati se moramo, da postane arhivsko gradivo in druga pisna dediščina kulturni spomenik v polnem pomenu šele takrat, ko se ga ima možnost spominjati širša javnost in ne le za njegovo usodo odgovorni arhivist ali bibliotekar.

Za preučevanje in s tem odpiranje starih knjižnih zbirk knjižnic, arhivov in muzejev – večkrat slišimo kratico KAM – ter posledično sodelovanje vseh treh ustanov, se je treba v letu kulturne dediščine še posebej zavzeti. Ob tem ne mislimo na potrebo po organizaciji vsakoletnih srečanj (na Hrvaškem, denimo, imajo vsakoletna srečanja (seminarje) vseh treh ustanov oziroma stanovskih društev – AKM), pač pa si želimo, da bo tudi sodelovanje ustanov v znamenju PPP – pogosto, prijateljsko in (predvsem) plodno.

Simpozij *Rokopisne in tiskane knjige v arhivih in knjižnicah* ni dal vseh odgovorov na aktualne izzive, prav tako jih ne bosta dala tu objavljena prispevka uglednih poznavalk srednjeveške in zgodnje novoveške knjižne produkcije, kodikologije in knjigoveštva. Verjamemo pa, da bosta nakazala, kam vodi ta del kulturno-varstvene stroke ter kako rokopisne in tiskane knjige ohraniti za prihodnje rodove. Izhodišča poznamo, možne rešitve so nakazane, za njihovo uresničitev pa žal ne zadostujejo zgolj pisalo, papir in potrpljenje, temveč si je želeti tudi učinkovitejšo podporo kulturne in znanstveno-raziskovalne politike. Molčečnost ogrožene ali pa premalo zloščene pisne kulturne dediščine je zaskrbljujoča, potrpljenje orožarjev znanja pa najbrž tudi ni brezmejno.

dr. Andrej Nared

Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, 1000 Ljubljana
e-pošta: andrej.nared@gov.si



Knjižne vezave iz predbaročnega časa: dopolnila k nekaterim spomenikom iz Ljubljane in Maribora

*Pre-Baroque bindings: supplements to some monuments
in Ljubljana and Maribor*

Nataša Golob

Oddano: 24. 8. 2018 – Sprejeto: 19. 2. 2019

1.02 Pregledni znanstveni članek

1.02 Review article

UDK 686.122:7.034

Izvleček

Članek temelji na ugotovitvah, ki so se izoblikovale ob pregledu številnih knjižnih vezav do sredine 16. stoletja. Upoštevani oziroma obravnavani rokopisi in zgodnji tiski so predvsem iz slovenskih knjižnic in arhivov, slovenskih provenienc v tujini ali pa so z našimi lokacijami kulturnozgodovinsko povezani. Namen članka je spodbuditi ciljno raziskovanje nekaterih poglavij vezav predbaročnega časa (do 1550), ki bi ob načrtnem delu lahko odpravilo še vedno moteče sive cone. Med zaželenimi cilji so predvsem pridobitev razvojno utemeljene terminologije, kataloga knjigoveških pečatnikov ter sistematična obravnava tako imenovanih mehkih vezav. Članek opozarja na dokumentarno vrednost starejših knjižnih vezav, ki vsebujejo izvirne zgodovinske podatke, imena knjigovezov, lokacij, letnice itd. ter so pomembni viri za antropologijo knjige. Nekaj besed je namenjenih tudi napačnim pogledom na estetiko knjižnih vezav, ki izvirajo iz premajhnega vzorca upoštevanih srednjeveških vezav ali pa iz nekritičnega ponavljanja vtisov, zapisanih v starejši literaturi.

Ključne besede: *srednji vek, renesansa, trde vezave, mehke vezave, pečatniki, Slovenija*

Abstract

The basis for this paper are conclusions, drawn from a survey of numerous bindings until mid-16th century, kept in libraries and archives in Slovenia, as well as those items that are of Slovenian provenance – but are nowadays found abroad – or closely

related with them in terms of cultural history. The purpose is to encourage the targeted research of some aspects of bindings from the pre-Baroque period, aiming to eliminate still persisting grey zones. Among the goals are above all the comprehensive terminological vocabulary, based on development of historical binding structures, a catalogue of blind tools, and a systematic survey of limp-bindings. The paper points out the documentary value of older bindings, which also contain original historical notices, names of binders, locations, dates etc. being important sources in the field of book-anthropology. It shortly presents traditional misconceptions of the aesthetics of bindings, resulting from an evaluation based on a small sample size of bindings, or caused by uncritical repetition of impressions, existing in older bibliography.

Keywords: *Middle Ages, Renaissance, hard-cover bindings, limp-bindings, blind tooling, Slovenia*

1 Prolegomena

V zadnjih desetletjih se je v Sloveniji precej povečalo število objav, ki se osredotočajo na srednjeveške vezave,¹ pri tem pa se mi v spomin vračajo besede Paula Schwenkeja, ravnatelja Pruske državne biblioteke in prednice današnje Državne biblioteke v Berlinu, da so bibliotekarji nedvomno poklicani, da prispevajo pomemben delež v raziskovanju, evidentiranju, zgodovinskem opredeljevanju starejših knjižnih vezav (Schwenke, 1898, str. 114). Če strnem Schwenkejeve besede, je vezava včasih tisti del knjige kot objekta, ki ima s knjigo (ko jo poistovetimo z napisano in včasih likovno izraženo vsebino) bolj malo skupnega, zato pa je na drugi strani skupek informacij o minulih časih v materialnem, rokodelskem pogledu, o tedanji estetiki, izobraženosti, prisotnosti v neki knjižnici, seveda tudi o lastniku. Če se spomnimo, so supralibri na knjigah Jožefa Kalasanca Erberga s citati iz Ovidija, Vergila in drugih antičnih avtorjev sicer zaznamovali (vsebinsko določeno) lokacijo knjige v veliki knjižnici, so pa predvsem mnogo razkrili o Erbergovem intelektualnem horizontu, zato nam je s takim spominom sporočilnost knjižnih vezav precej jasnejša. Vezave so v knjižnicah z zgodovinskimi fondi v veliki meri tehtni pričevalci zgodovine in Paul Schwenke je ocenil, da je kar 90 % knjižnih vezav zelo zgovornih in pomembnih nosilcev informacij (Schwenke, 1898, str. 115).

¹ Srednji vek kot obdobje razumem v zgodovinskem smislu, kakor ga je v zadnjem času opredelil Jacques Le Goff, ki opozarja, da je deljenje v obdobja utemeljeno z družbenimi, duhovnimi, znanstvenimi, tehničnimi in gospodarskimi dosežki oziroma preokreti. Le Goff postavlja prag med srednjim in novim vekom v sredino 16. stoletja oziroma v še poznejši čas (Le Goff, 2016, str. 115 in dalje, zlasti poglavji »Ein langes Mittelalter« in »Periodisierung und Globalisierung«). Zato postavljam v naslov izraz »predbaročni čas«.

V poznem 19. stoletju se je pogled spremenil in zbiralcem, bibliofilom in knjigovezom, ki so cenili estetsko izstopajoča dela, se je pridružila skupnost bibliotekarjev, ki so vezave vzeli pod drobnogled s kulturnozgodovinskega vidika. Bolj kot velika dunajska razstava, ko je Theodor Gottlieb leta 1906 postavil na ogled vezave tedanje Dvorne knjižnice in s tem predvsem lepotne dosežke knjigovezov,² je za ves poznejši čas pomembna dvojnost raziskovalnega in analitičnega, ki se je v znanstvenih krogih uveljavila na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Gottlieb je že v naslovu knjige poudaril oba vidika teh del, na eni strani tehnične lastnosti in na drugi umetniške kvalitete; ta razstava je pomenila pomemben prelom v dialogu z oblastmi in javnostjo (Gottlieb, 1910). Še pred tem je düsseldorfski knjigovez Paul Adam (1890) objavil knjigo o tehničnih vidikih in razvoju knjigoveških tehnik, umetnostnozgodovinske ozire pa je v zgodovinsko pregledno delo vključil Hans Loubier (1904).

V naslednjih desetletjih je izšlo veliko del, ki so oba vidika povezali, ker se dopolnjujeta. Večina preglednih del o razvoju in spomenikih knjigoveštva se strukturam in estetiki ni izognila (Colombo, 1950, 1952; Helwig, 1970; Mazal, 1997; Schmidt-Künsemüller, 1987; Schunke, 1974; Van Regemorter, 1992; in drugi), pomembno vlogo je odigral *Lexikon des gesamten Buchwesens*, ki je pred dobrimi 50 leti izšel v 3 zvezkih pri Antonu Hiersemannu, novejša izdaja (1987–2016) že šteje 9 volumnov, danes pa je spletno dosegljiv na Brilllovem portalu.

Ta dvojni pogled ali pristop je viden tudi v razstavah³ in objavah pri nas, poudariti pa velja, da je ob dobrih zgodovinskih analizah in predstavitev estetskih dosežkov (pri tem mislim zlasti na številne članke in monografije Branka Reispa (2001), Maje Žvanut (1988), Anje Dular (2002), Sonje Svolsjšak (2004) in drugih)⁴ poglobljen uvid v strukturne oblike in uporabljene materiale mogoče dobiti predvsem v raziskovalnem okolju; za analize strukturnih prvin so najbolj poklicani strokovnjaki, ki lahko vzamejo rokopise in tiskane knjige v roke, marsikdaj jih morajo zaradi obnove tudi razdreti in taki postopki potekajo predvsem v restavratsko-konzervatorskih skupinah v Arhivu Republike Slovenije in v Narodni in univerzitetni knjižnici. Taki dogodki so med drugim omogočili, da smo dobili pregledno delo, ki ga je na osnovi neposrednega pregleda napisala Jedert Vodopivec (Vodopivec, 1999, 2000); to je oris knjižnih vezav oziroma temeljnih strukturnih prvin srednjeveških vezav s trdimi oporami, kakršne najdemo na rokopisnem gradivu iz slovenskih zbirk. Njenemu delu je treba dodati posamezne raziskovalne

² Reprezentativna je izdaja iz leta 1910.

³ Razstava *Umetniške vezave*, ki jo je gostila Narodna galerija v Ljubljani (21. marec–21. april 1985), nima kataloga, samo plakat.

⁴ Za vsakega imenovanega avtorja navajam le po eno delo, kar je bistveno premalo; popolnejšo bibliografijo posreduje vzajemni katalog slovenskih knjižnic COBISS.

študije o vezavah, posebej problematičnih procesih, npr. minimalnih posegih (npr. Avguštin Florjanovič, 2003, 2017).

Analize strukturnih danosti in zunanje podobe se s tem dvojnim pogledom povezujejo v informacije, kakršne posreduje vezava v celoti: tako včasih lahko utemeljeno povežemo posamezne volumne, ki tvorijo vsebinsko celoto, ali pa na podlagi specifičnih značilnosti vezav sklepamo o pripadnosti kodeksov neki zasebni ali institucionalni zbirki.⁵

2 Starejše knjižne vezave in izrazje

Za napredek v razčlenjevanju stoletja starih knjigoveških postopkov je nujna natančna strokovna terminologija, kar je nikoli končano delo, saj se jezik razvija,⁶ prav tako kot spoznavanje novih enot s prvinami, ki jih še niso natančno opisali, in praktične oziroma znanstvene potrebe. Naj na tem mestu opozorim na strokovni slovar za knjigoveštvo in tiskarstvo, ki ga je pripravil Fran Savinšek in je bil natisnjen v letih 1936 in 1937. Dvojezični, slovensko-nemški slovar izhaja iz slovenske jezikovne in rokodelske tradicije, kakršna se je izoblikovala po več stoletjih preskušene delovne prakse. Marsikateri izraz je šel v pozabo, saj se nekatera orodja ne uporabljajo več in v ilustracijo tega dinamičnega spreminjanja naj navedem naslednji primer: če je včasih mojster v roke vzel vrezilko⁷ in potegnil slepo, reliefno vglobljeno linijo, danes to opravijo stroji. Te slovenske besede (in marsikatero druge) tudi SSKJ ne pozna. V sodobni nemški literaturi bi največkrat prebrali »Streicheisen«, ki pove, da so s kovinskim, jeklenim orodjem potegnili linijo, blizu sta si starejša izraza, nemški »Graviernadel« in angleški opisni izraz »engraving needle«, oba pa lepo sporočita funkcijo orodja, a beseda »vrezilka« je zelo posebna, je iz slovenske rokodelske tradicije, le da je marsikdo ne razume več. V sedanje zapise s knjigoveškimi vsebinami vdirajo neologizmi, ki so dostikrat prevodi iz angleščine, in avtorji skoraj nič več ne posegajo po primerjalnih izrazih iz nemške ali italijanske rokodelske terminologije.

⁵ Kot ilustracijo teh situacij naj omenim rekonstrukcije biblioteknih fondov na temelju enake knjigoveške prakse v Žički kartuziji ali v samostanu nemškega viteškega reda v Ljubljani (Mairold, 1980; Mazal, 1974 in drugi avtorji). Vezavam je namenjena manjša pozornost, kadar je raziskovalni zapis osredotočen denimo na vsebinski oris ali zgodovino knjižnice; v takem primeru imajo vezave podrejeno mesto.

⁶ O terminoloških zagatah v procesu iz slovenščine v angleščino glej Lozar Štamcar (2007), za zgodovinski pogled na umetnostnozgodovinsko področje pa Dolšina (2014).

⁷ Savinšek (1936/1937, str. 217) ob tem navaja še več izrazov, povezanih z delovnim postopkom.

Verjetno tiči temeljni razlog za spremenljivost izrazov glede na avtorje (in s tem nedodelanost) strokovnega slovarja v dejstvu, da je gradivo iz slovenskih knjižnic in arhivov strukturno, časovno in regionalno razpršeno, da so »sestrski« kodeksi in zgodnje tiskane knjige, ki so bili prvotno v naših proveniencah, zdaj v veliki meri v tujini, posebej v Avstriji in Nemčiji, in je neposredna primerjava otežena. Nedvomno je težje izreči prepričljivo trditev, katere vezave tvorijo zaokrožene skupine in kako so se posamezne knjigoveške prvine razvijale ter sčasoma oblikovale in preoblikovale, kadar ni mogoče hkrati imeti pred seboj rokopisov oziroma širše vzeto knjig, ki so predmet primerjalne analize.

Kot primer detajlirane študije knjigoveških prvin naj vnovič navedem raziskovalno delo Nicholasa Pickwoda ob vezavah iz pretežno organsko rastoče knjižne zbirke Ramey (sedaj v knjižnici Pierpont Morgan Library); v tej razpravi je zapisal, da je popis vsake obravnavane trde vezave vseboval 222 alinej, vsake mehke vezave pa 135 (Pickwoad, 1995, str. 210). Ta knjižnica je hranila rokopise in zgodnje tiske predvsem iz 15. in 16. stoletja, kar samo po sebi pove, da je izrazje opisovalo prvine zelo pozne rokodelske večšine.⁸ V objavljenem popisu jih žal ni navedel, čeprav bi bilo odlično vedeti, katere detajle je zajel, kako jih je poimenoval in kaj so pomenili v končnem ovrednotenju knjigoveških prvin. O Pickwoadovi dokumentaciji si lahko ustvarimo le posredni vtis; besedilo je tako rekoč »pika na i« večmesečnega dela tega vrhunskega raziskovalca, poznavalca in strokovnjaka, ki se že desetletja ukvarja s knjigoveškimi dilemami. Njegova študija Rameyeve knjižne zbirke temelji na sklopu 359 pretežno renesančnih knjižnih vezav, zato so do izraza prišli zgodovinska rast rodbinske biblioteke, izvor v francoskem okolju in z vsebinami povezane knjigoveške posebnosti. Pickwoadove informacije so merodajne kot zrcalo poglobljenega raziskovanja, ki je osredotočeno na dano zbirko. Lahko jih vzamemo kot napotilo, na kaj je treba biti pozoren, vendar z jasno zavestjo, da je gradivo iz sleherne zbirke, zasebne ali institucionalne, nujno podvrženo svojim posebnostim.

Za nas bi bil vpogled v Pickwoadov seznam, ki ga je uporabil za analizo Rameyeve zbirke in izoblikovano strokovno izrazje, nadvse dragocen, vendar se ne morem ogniti pripombi: za gradivo iz naših krajev in razvoj znanja o srednjeveških vezavah je dosti pomembnejše poznavanje terminologije, ki so jo v malone stoletju

⁸ Slehernemu raziskovalcu starejših knjižnih vezav je znan *Ligatus*. A research Centre of the University of London s številnimi projekti (med njimi je najbolj znan projekt, vezan za knjižnico sinajskega samostana sv. Katarine) in bibliografijo, ki ima tudi *A dictionary of descriptive terminology* (<http://cool.conservation-us.org/don/>). V slovarju je navedeno tudi izrazje, ki ga je Pickwoad uporabljal že pri popisu Rameyeve knjižne zbirke; terminologija, ki jo najdemo na spletni strani *Ligatusa*, je raziskovalno napredovala in ni več identična z izrazi v času popisovanja Rameyeve zbirke.

osredotočenih raziskav ustvarili poznavalci srednjeveških in renesančnih knjig v Srednji Evropi, pretežno na nemškem govornem območju, saj so nas v zgodovinskem, antropološkem in kulturnem pogledu oblikovale povezave s kraji vzhodnoalpskega in južnonemškega okolja. Angleška terminologija temelji na strukturah otoških in ev. italijanskih ter francoskih rokopisov (ki jih je angleška aristokracija rada zbirala), ni pa merodajna za tiste vezave, ki so del našega patrimonija: med nemškimi in slovenskimi izrazi obstaja (prevodna) soodvisnost, ki temelji na skladnih rokodelskih praksah.

3 Pečatniki iz vzhodnoalpskih krajev

Tehten pogoj za raziskovalno napredovanje je možnost oziroma nemožnost imeti vezavo v rokah. Brez neposrednega pregleda ni mogoče videti in kritično ovrednotiti strukturnih prvin; prav tako se pogled omeji na zunanost, če za rokopis ali tiskano knjigo ni predvideno razprtje zaradi restavratorsko-konzervatorskih nalog. V iskanju delavniških povezav pa so za naše kraje dobra opora objave o avstrijskih vezavah in knjigovezih, omembe uporabljenih materialov, opozorila na duhovite rokodelske rešitve, imenovanja oseb ob knjigah in knjižnicah ter informacije o hierarhičnih razmerjih med njimi, opozorila na tradicije in novosti ter na estetske odločitve, ki jih razkrivajo izbrani pečatniki. Izkaže se, da so že med temi zunanjimi lastnostmi uporabni podatki, na osnovi katerih je mogoče sorazmerno natančno datiranje pri nas hranjenih vezav in razkrivanje delavniških povezav. Zato naj spomnim na članek Gertraut Laurin o pečatnih vzorcih na vezavah kodeksov iz nekdanjega dominikanskega samostana na Ptujju (Laurin, 1965). Ob izboru je zapisala, da pet pečatnikov kaže povezavo z Dunajem, kar bi se lahko zgodilo prek stikov z dominikanskim samostanom na Dunaju, ki je bil tudi osebno, ne le duhovno povezan s Ptujem, nekateri drugi pečatniki pa kažejo proti Brnu – tako velik samostan, kot je bil ptujski, je seveda imel svojega knjigoveza (Laurin, 1965, str. 356 in 360).

V njenem naslednjem članku, o vezavah rokopisov iz frančiškanskega samostana v Gradcu, pa je (zaradi tesnih stikov z Ljubljano; Lackner, 2006) pomemben odlomek o bratu Anastaziju, laiku, ki je vezal knjige po različnih krajih frančiškanske province.⁹ Ta podatek ponuja nov pogled na soodvisnost samostanov glede nekaterih potreb in pojasnjuje marsikaj o vezavah rokopisov in prvotiskov iz knjižnice ljubljanskih frančiškanov (Laurin, 1970). Anastazij je po naročilu

⁹ V graškem nekrologiju A, col. 20, št. 13 piše, da je 2. 10. 1485 umrl *Fr. Anastasius de Anaso laic(us) titlis precipue ligando libros Prouinciae*. Glej Laurin (1970, str. 361).

gvardijana frančiškanske province potoval od enega manjšega samostana do drugega, v celoti gledano pa se njegove vezave niso bistveno razlikovale (Holter, 1969, str. 284).¹⁰ Maria Mairold je v članku o zgodovini knjižnice v Žički kartuziji sestavila tudi seznama pečatnikov ter na tej podlagi utemeljila svojo ugotovitev, da je bil v samostanu stalen knjigovez (Mairold, 1980, str. 23–25),¹¹ je pa objavila manj pečatnikov, kot jih je najti na ohranjenih žičkih rokopisih in prvotiskih.¹² Poudariti velja, da je sistematično delo avstrijskih kolegov, ki so zaokrožili tematiko srednjeveških in renesančnih pečatnih vezav iz štajerskih samostanov,¹³ osvetlilo tudi razmerja z drugimi avstrijskimi pokrajinami (Laurin, 1961) in seveda z našimi lokacijami, ki so bile z njimi redovno, cerkvenopolitično in kulturno povezane.¹⁴

V navedenih člankih so reproducirani grafitni odtisi knjigoveških pečatnikov, zaradi katerih se je pod vprašajem znašlo veliko opredelitev o vezavah predbaročnega časa iz slovenskih javnih zbirk. Ni nujno, da so vse objave avstrijskih kolegov popolnoma zanesljive in da so pečatni motivi reproducirani v merilu 1 : 1, vsekakor pa postavljajo okvirne datume in okvirna izhodišča glede nastanka, razvejanosti in estetskega pojmovanja v nekem bibliotečnem (oziroma bibliofilskem) okolju.¹⁵

Ko je v letih od 1951 do 1958 Ernst Kyriss objavil zbirko 7088 pečatnikov,¹⁶ je dokazal, da so posamezni pečatniki značilni za knjigoveške delavnice in posamezne

¹⁰ Za potujoče knjigoveze in osebe, ki so kot diletanti izdelovali knjižne vezave (živeli pa so tudi od drugih nalog), je kontinuiteta sloga vprašljiva in svojim nalogam marsikdaj niso bili kos. Glej Holter (1969, str. 284).

¹¹ Dopolnila k temu članku M. Mairold o obsegu in zgodovini knjižnice Žičke kartuzije, ki izhaja iz Santoninovega poročila o 2000 kodeksih, glej Golob (2018).

¹² M. Mairold je objavila tudi odtise z zgodnjebaročnih vezav. Nepopoln, a še vedno precej obsežnejši nabor srednjeveških pečatnikov v Golob (2006, str. 34–35).

¹³ Leta 1970 je bil objavljen prvi članek o vezavah iz Sankt Lambrechta, okrašenih s pečatniki, sledili so članki, ki se nanašajo na rokopise iz cistercijanskega samostana Rein pri Gradcu, iz benediktinske opatije Admont, iz samostana avguštinskih korarjev v Vorau, cistercijanskega samostana Neuberg, dominikanskega samostana na Ptuj, frančiškanskega samostana v Gradcu, iz opatije Seckau, iz Žičke kartuzije, iz samostana avguštinskih korarjev v Stainzu ter leta 1993 še drugi del razdeljene knjižnice iz Sankt Lambrechta.

¹⁴ Naj opozorim na dva posebna članka, ki bi ju bilo dobro nadgraditi. E. Szentléleky-Koroknay (1985) v zanimivem članku opozarja na knjigoveško skladnost rokopisov iz kartuzije Bistra in kartuzije v Városlödu na Madžarskem, a žal ne navaja niti ene signature. O. Mazal (1974) pa je v kratkem članku, ki obravnava samo tri rokopise iz samostana nemškega viteškega reda v Ljubljani, ti so sedaj na Dunaju, posredoval številne podatke, med drugim smo seznanjeni s pečatniki; vse tri zajetne kodekse je v Ljubljani ok. 1440 prepisal Johannes Morgenpesser.

¹⁵ V članku, ki se sicer osredotoča na knjižno slikarstvo v rokopisu Petra Lombarda iz Univerzitetne knjižnice v Mariboru, sta dve kratki zaporedji primerjalnih grafitnih odtisov s platnic tega rokopisa in platnic prvotiskov: glede na oblikovno skladnost pečatnih vzorcev je jasno, da vezava ni niti italijanska niti iz 14. stoletja, kakor pravi starejša literatura (Golob, 2016, sl. 12 in 13).

¹⁶ V celoti je njegova zbirka grafitnih odtisov obsegala okrog 50.000 enot. Več: <https://portal.dnb.de/opac.htm?method=simpleSearch&query=128224746>

mojstre, da je oblikovna ureditev platnice podatek, ki pove, kje so knjigo zvezali in kdaj; samoumevno je, da dataciji besedila in vezave nista identični. V repertoarju grafitnih odtisov z naših vezav do leta 1550 se sprva pojavljajo nezahtevni geometrijski liki, mnoge oblike cvetlic od preprostih cvetkov s petimi, šestimi listi, v poznem 14. stoletju so vse pogostejše široko odprte pasijonke, v slikovitosti 15. stoletja je dosti previtih in koničastih lističev, zlomljenih trakov in storžasto oblikovanih šopkov – a med njimi so opazne, specifične razlike, ki usmerjajo k odgovoru, kdaj je bilo delo zvezano in od kod je prišel mojster ali kje (na sejmu, pri zlatarju) je pečatnike kupil. Zato postaja za sedanjí in prihodnji čas vse bolj nujno, da bi bil tudi sklop knjigoveških pečatnikov z naših starejših vezav ustrezno dokumentiran in objavljen. Upoštevati jih je treba kot zanesljiv in pomemben vir podatkov.

Misel ob robu okrasnih pečatnikov: dobro je vedeti, da je vsak *ligator librorum* poznal tudi tehnike, ki so standardnim na videz blizu, pa so vendar med njimi posebne in redke rokodelske rešitve. Nekatere tehnične domislice so živele le nekaj desetletij in mogoče zato vse do pred kratkim niso bile prepoznane kot knjigoveške posebnosti in s tem dragocenosti. Verjetno bi tako tudi ostalo, če jih ne bi razkrili in odkrili skrbni in radovedni pogledi knjižničarjev in arhivistov.

Najprej nekaj besed o okrasnih odtisih z velikimi lesenimi matricami, o katerih je na splošno malo znanega. Narodna in univerzitetna knjižnica hrani odličen primer oziroma primera, ker gre za sprednji platnici dveh volumnov (od treh) s *Postilami k štirim evangelijem* Hugona a Sancto Caro (1200–1263), zdaj NUK 5525/I in 5525/III;¹⁷ na hrbtnih platnicah tvorijo kompozicijo odtisi kovinskih pečatnikov. Obris vzorcev z lesenih matric ni posebno plastičen in to pride do izraza pri odtisih letvičnih kompozicij, obrisi niso enakomerno ostri in podobe niso fino cizelirane; v primerjavi s kovinskimi knjigoveškimi pečatniki so bile lesene matrice velikih dimenzij bolj občutljive za pritisk (Juntke, 1967).¹⁸ Ljubljanska odtisa se po estetskem principu (v vibaste okvirje umeščeni šopki s storži in rastlinjem) uvrščata v tok južnonemške ornamentike, ki jo z največjim številom primerkov dokumentirajo vezave iz oficine Antona Kobergerja (in kjer je tudi najbolj neprekinjen tok oblikovnih različic) ter knjigovezov v Augsburgu, Bambergu in Nürnbergu.

¹⁷ Ljubljana, NUK: *Prima [-sexta] pars huius operis, contine[n]s textum Biblie, cu[m] postila domini Hugonis cardinalis etc ...* Basel: Johann Froben für Johann Amerbach, Johann Petri, Anton Koberger, 1–6, 1504.

¹⁸ Tak matrični princip so uporabljali tudi za potiske tkanin in usnjenih tapet, a kolikor poznam gradivo 15. in 16. stoletja, so take matrice prišle prav tudi pri okraševanju pohištva, lesenih opažev in kaset poslikanih lesenih stropov.

Samo na platnicah knjig majhnih dimenzij so z eno matrico okrasili vso površino, pri velikih formatih pa se uporabljene lesorezne matrice včasih prekrivajo ali pa so kompozicijsko zamaknjene, sicer pa podobne zdrse poznamo tudi pri okrasih s kovinskimi pečatniki. Lesene matrice velikih dimenzij je treba šteti za vmesno stopnjo v razvoju do kompozicijsko bogatih matric (s portali, portretnimi doprsji), ker pa jih je malo ohranjenih, so ti primerki toliko dragocenejši. Tako kot nekaj drugih obetavnih in kakovostnih tehničnih inovacij je tudi razvoj okraševanja z velikimi matricami odneslo protestantsko vrenje.

Od sredine 15. stoletja je zaznati večje vrednotenje usnjereza, zahtevne okraševalske tehnike, kjer je vsaka vezava unikatna (Von Rabenau, 2008); to je knjigoveška visoka moda, *la haute couture*. To velja v primerih, ko platnico obvladuje reliefno iz usnja izrezana likovna kompozicija in/ali prvine (napisi, črke, grbi, monogrami, letnice), zasnovane z likovnim izhodiščem.¹⁹ Za usnjerezne vezave – pogosto v kombinaciji s standardnimi pečatniki – so se odločali petičneži, škofi, knezi, kralji. Na temelju za zdaj pregledanega gradiva lahko rečemo, da imamo lep (delni) usnjerez iz zbirke Nadškofijskega arhiva Maribor, datiran z letnico (14)82, kar je redkost.²⁰ Na rokopisnem pontifikalu iz istega arhiva pa je vrezana lastniška okrajšava; ker zaznamuje lavantinsko škofijo, piše *Laven*,²¹ nima pa nobenih estetskih kvalitiet. Tudi delni usnjerezi so pomemben podatek o okolju nastanka in uporabe rokopisne ali tiskane knjige.

Kot pri nas nenačeto raziskovalno polje naj omenim še vezave, ki so okrašene s pečatniki, odtisi pa so poleg tega pobarvani in/ali pozlačeni. To so lahko zelo lepe stvaritve, ogrski kralj Matija Korvin (1458–1490) jih je imel v čisljih (Mazal, 1990, str. 69–74, sl. 24–32), tudi Friderik III. Habsburžan (1415–1493) je dal v živobarvno poslikane platnice zvezati več kodeksov. Med temi zasluži pozornost rokopis o cesarjevem prihodnjem zdravju in usodi, besedilo pa je napisal njegov najljubši astronom Bernard Perger, doma iz Zgornje Ščavnice (1440–1501).²² Ta rokopis je sijajno kopistično in slikarsko delo Ulricha Schreierja,²³ enako vezava, ki je unikatna v kompoziciji, posamezna polja pa so pobarvana. Poleti 2017 mi je Lilijana

¹⁹ Mazal (1997, str. 76–95), usnjerezu in vrezani risbi je posvečeno obsežno poglavje.

²⁰ Maribor, Nadškofijski arhiv, R 71: Paulus de Sancta Maria resp. Paulus de Burgos: *Scrutinium scripturarum*, Mainz: Peter Schöffer, 7. januar 1478. V katalogu inkunabul je naveden podatek, da je na sprednji platnici monogram ON, kar ni točno (Gspan in Badalič, 1957, str. 373). Natančnejši opis je objavljen v Filipič, Goličnik, Golob, Marinič in Urlep (2012, str. 229–231).

²¹ Maribor, Nadškofijski arhiv, Ms 17; ilustracija v Golob (2017a, str. 12).

²² Zdj Dunaj, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2683: Bernard Perger, *Kalender 1482–1500*, 1482. Ta vezava je reproducirana v vsaki nekoliko prominentnejši publikaciji o dunajski Nacionalni knjižnici oziroma njenih dragocenostih.

²³ Ulrich Schreier je bil prepisovalec in iluminator z velikanskim opusom, nedvomno tudi knjigovez, vendar mi ni znano, ali je to dragoceno delo naročil in plačal cesar ali pa Bernard Perger.

Urlep iz Nadškofijskega arhiva Maribor pokazala prvotisk s pravnimi spisi.²⁴ Presenečenje je bilo popolno, saj so platnice kompozicijsko in estetsko podobno oblikovane kot kodeks za Friderika III., spet so elegantno lahkotni pečatniki istih oblik dopolnjeni z belo, modro in zeleno barvo, tako da je na platnicah vnovič poustvarjen vtis dragocene preproge. Barvitost v opusu domiselnega slikarja in knjigoveza Ulricha Schreierja (Laurin, 1959)²⁵ ni presenečenje, s pogledom na slovensko gradivo pa je treba dodati, da kaže tej vezavi pridružiti še tiste iz časa do sredine 16. stoletja, ki stremijo k večbarvnosti (in zlatenju) ter se ponašajo z obarvanimi, vzorčenimi, cizeliranimi in zlatenimi obrezami, se v vtisu približujejo konceptu preprog, pa se z njimi kot stvaritvami, ki imajo kot knjigoveški izdelki dodatno vrednost, nismo ukvarjali (Golob, 2017a, str. 11).

4 Kočljivost barve na usnjenih prevlekah

Razmisliti je treba tudi o nekritičnem ponavljanju trditev o tipičnih barvah usnjenih prevlek, ki naj bi bile značilne za vezave različnih redov.²⁶ Če naj bi bila za stiško knjižnico značilna bela barva (v katerem času?), zakaj potem med stišskimi vezavami prevladujejo rjave? V belo usnje niso oblečene srednjeveške vezave iz Stične (saj jih tako rekoč ni), ampak precej poznejše. Če je bela barva povezana s cistercijskim redom, kako da take vezave ne obvladujejo zunanjščin kostonjeviških rokopisov? Da je med knjigami frančiškanske knjižnice v Ljubljani po volji gvardijana Žige Škerpina (1689–1755) največ vezav v belo usnje in rjava barva (kot barva redovnega habita) tako rekoč ni prisotna, vemo (Svoljšak, 2009), pa tudi črna barva kartuzijskega reda nima tehtne besede pri zunanostih rokopisov in tiskov do 1550. iz Žičke kartuzije, Jurkloštra, Bistre in Pleterij. Upoštevati je torej treba čas, ko je nastala vezava, odločitev naročnika, prevladujoči okus in trenutne možnosti. Eno od takih napačnih stališč, izhajajočih iz modnih tokov v poznem 14. in večjem delu 15. stoletja, je večkrat zapisano mnenje, da so knjige, vezane v karminasto obarvano usnje, salzburškega izvora. V naših knjižnicah je več kodeksov oblečenih v tako obarvano usnje, pa niti ena vezava ni zadržno salzburška, res pa je bilo zelo priljubljeno karminasto obarvano usnje (ki je sedaj obledelo v temno rožnato). Tako so okoli leta 1400 v karminasto oblekli t. i. *Češki pontifikal* (NŠAM, Ms 12), *Kartuzijski gradual* iz Jurkloštra (NUK, Ms 22) je dobil

²⁴ NŠAM R 63, Michael de Dalen: *Casus summarii Decretalium Sexti et Clementinarum*; & Bernardus Parmensis: *Casus longi super quinque libros decretalium*, Basel: Michael Wenssler, 1479.

²⁵ Laurin (1959) se v članku osredotoča na Schreierjeva zgodnja dela, o barvi glej str. 238.

²⁶ Glonar (1937, str. 112) govori o značilnih stiških belih vezavah, na začetku članka pa je objavljen posnetek več knjig, kjer je videti tudi hrbe knjig v temnem usnju.

zelo podobno vezavo proti koncu 15. stoletja, ob koncu 14. stoletja so na Češkem dali platnice kodeksu Konrada von Waldhausna (na začetku zbornika pomembno besedilo *Postilla studentium sanctae Pragensis universitatis*; NUK, Ms 61), ki ima na platnicah s karminasto obarvanim usnjem pečatnike z motivom češkega kraljevskega leva, okoli 1470 je Leonhard Mair, knjigovez iz južne Nemčije, s tako obarvanim usnjem prekril platnice Petrarkove knjige *Zdravila zoper zlo in dobro srečo* (NUK, sign. 4400), ki je na Kranjsko prišla z Janezom Krstnikom Seebachom (1546–1613), v karminasto oziroma rožnato usnje je ovitih več kodeksov iz knjižnice nemškega viteškega reda, ki so bili v 15. stoletju zvezani v Ljubljani, itd. Seznam bi bil zelo dolg in vedno znova bi ugotovili, da so vezave nastale v različnih krajih Srednje Evrope, predvsem pa v vzhodnoalpskem prostoru.

5 Branje pripisov in drugih detajlov

Vezava je več kot funkcionalno varovalo knjižnega bloka, je nosilec številnih informacij, ki nam povedo, kaj in kako se je godilo knjigi do trenutka, ko smo jo vzeli v roke. V celoti je vsaka knjiga večplasten dokument o materialih, strukturah in zgodovini. Kot primer naj navedem rokopis s Papiasovim slovarjem in Kasiodorjevimi ter Psevdo-Kasiodorjevimi teksti, ki je kot Ms 4 hranjen v Narodni in univerzitetni knjižnici (Kos in Stelè, 1931, str. 95–96). Besedilo je prepisano v italijanski knjižni rotundi s prehoda 13. v 14. stoletje, v rokopisu pa so številne slikarske iniciale, ki s svojo kakovostjo sicer ne osrečujejo, vendar so informacija o okolju, v katerem je nastal prepis. Zato pa je vezava vredna pozornosti: zunanjščina iz belega usnja je pokrita s številnimi pečatniki v predbaročnem slogu in na notranji strani sprednje platnice je več pripisov, iz katerih med drugim izvemo, da je kodeks leta (15)64 (pre)vezal ljubljanski knjigovez Krištof Wlös.²⁷ Na zgornjem robu je zagonetni, pravzaprav slabo razločljivi zapis v grščini in latinščini: *χví φύεοιμ βίτρας λάζας τότος illigatus Labaci per Christophorum Wlös anno 64^{to}*. Vendar: najprej je imenovana Bistra v slovenščini, ne v latinščini ali nemščini, kdo je bil prav tako navedeni Lazar, pa ne vemo: menih v Bistri? Tako nas sporočila z vezave opozorijo na mnogokulturnost zgodovine in okolja, v katerem je kodeks živel: latinsko zapisana besedila grškega cerkvenega očeta Papiasa iz Hierapolisa (ok. 70–155) in rimskega patricija Kasiodorja Senatorja (490–585) so prepisali v Italiji, v našem okolju pa tekste komentirali v nemščini in slovenščini, kodeks zvezali v Ljubljani in soudeleženi gospodje so poskrbeli za uganke v latinskem,

²⁷ Kolegica Anja Dular mi je sporočila, da je znana letnica njegove smrti (1607), sicer pa ni o njegovem delu nič znanega; za vse informacije in komentarje se ji lepo zahvaljujem.

grškem, slovenskem in nemškem jeziku. Ta kodeks in posebej platnice so prvovrsten dokument večjezikovne in večkulturne skupnosti na Kranjskem. Kot eden med številnimi podobno bogatimi pričevalci dokazuje, da so vezave zakladnica podatkov, na zunanosti in v notranosti je najti zaporedje imen, lastnikov, bibliofilov, bralcev itd., pomembnih za zgodovino posamezne knjižne enote in bralne kulture v celoti.

Pred nekaj tedni je Narodna in univerzitetna knjižnica v svojo zakladnico uvrstila rokopis, na kratko imenovan *Slavinski misal* iz leta 1481.²⁸ Iz kolofona izvemo,²⁹ da so misal za maše z liturgijo sv. Danijela naročili verniki iz Slavine, bolj malo pa je znanega o tem, kaj se je z rokopisom dogajalo. Da je nepopoln, ni dvoma: na notranji strani sprednje platnice so ostali lisasti odtisi prvotno nalepljenega spojnega lista, kar govori o fizičnih spremembah na kodeksu, sicer pa je na golem lesu mogoče prebrati lastniški podpis (verjetno ok. 1900) *Li ..è Antonio de Zacco (Zecco)*. Trije dodatni evidenčni zapisi³⁰ namigujejo, da je bil rokopis v različnih knjižnicah, ki so imele vsaj zasebne inventarje, tako da je naredil dolgo pot od Nürnberga do Slavine, v zasebne zbirke, do Toronta in avkcijskih hiš, preden je prišel v NUK. Tega ne bi vedeli, če ne bi bila notranja stran platnice popisana kot zgodovinska tablica.

Naj na tem mestu opozorim, da so tudi na drugih platnicah navedeni podatki, poleg že omenjenega Leonharda Mairja, ki je svoje ime imel vrezano na posebnem pečatniku, so tudi heraldična znamenja (glej o vezavi iz okolja univerze v Pragi, str. 23) – nekatera zapisana na leseni osnovi ali vdolbena z nožičem – letnice in devize. Posamezni pečatniki so redovno specifični (kar je odličen podatek), na drugih pa najdemo monograme, priprošnje, imena znamenitih mož, personifikacij itd. O tem vidiku pri nas hranjenih predbaročnih vezav vemo premalo, res pa so takrat, ko so bili pečatniki hladno odtisnjeni ali pa je bila matrica dalj časa v uporabi, nekateri napisi slabo čitljivi in je za identifikacijo podpora v obliki grafitnih odtisov in primerjav z avstrijskimi pečatniki nujna.

²⁸ Glej Smolik (2003, 2005).

²⁹ Na fol. 78r^b piše: *Anno domini milesimo quadrigentesimo octuagesimo primo emptus est liber iste in die sancte Katherine. Tempore domini allexi de Dorvekh [Dorneckh] vicarii in Slawina. Et primo Stor et Matheo filio Caspar de salog victricum ibidem. Et coram fide dignis personis pro ducatis quinque et solidis septem de bonis ecclesie sancti danielis in salog. Et cetera.*

³⁰ Pod Zeccovim zapisom je s svinčnikom številka *Nz. 5*, na zgornjem robu 54 in na spodnjem *CE / CO / m*.

6 Monastične vezave, trde in mehke vezave

Nekatera napačna mnenja so trdovratna in jih ni lahko izkoreniniti, zato je treba ponovno poudariti, da so knjižne vezave s trdimi, lesenimi platnicami samo ena od obče prisotnih knjigoveških oblik. Upravičeno jih zaznamujemo z vzporednim poimenovanjem »monastična vezava«, ker so v samostanskih knjižnicah dali lesene platnice predvsem knjigam večjih dimenzij, ki so bile pomembnejše; to so bile zlasti liturgične knjige (za velike praznike) in knjige z referenčnimi besedili. Ti kodeksi so tako rekoč mirovali in – ker so precej težki – jih skorajda niso prenašali naokrog; lesene platnice so okrepile tudi marsikateri rokopis v dvornem oziroma grajskem okolju in tiste zasebne knjige, ki so jim hoteli dati posebno veljavo in so jim namestili kovinska zapirala in kovinske distančnike (ker ta na mehkih vezavah niso prišla v poštev). Takšen primer je t. i. *Hrenova Biblija*,³¹ ne posebno velik kodeks s tankimi lesenimi platnicami, ki so prevlečene z žametom v žakardnem vzorcu. Lesene platnice so dobili tudi številni molitveniki, ki jih vidimo naslikane v rokah beroče Marije, plemkinj in svetnic.³²

Za vsakdanjo študijsko ali praktično rabo so bile veliko pogostejše in prikladnejše mehke vezave, pergamentne in polpergamentne vezave, kartonaste vezave, pa vezave v platnice s poltrdim polnilom ali brez jedra, v usnjene platnice s preklopi, v tenke platnice s pregibi na konceh, da so zavarovali knjižni blok itd. Vsak poklicni knjigovez je obvladal različne postopke, knjigam je dal okroglena ali ravna hrbtišča, knjižni blok je povezal s platnicami prek notranjih, zunanjih ali pretaknjenih vezic iz različnih materialov. Mehke vezave predstavljajo številne, individualno zasnovane rešitve, kjer pa za zdaj nimamo pregleda in upoštevatih je treba tako liturgično-literarne in študijske kodekse kot rokopisne knjige, ki so urbarji, priročniki, protokoli, zbirke dokumentov (in niso konvoluti), popotne knjige itd. Ni pa pravilno stališče, ki mehke vezave kar z zamahom odpravi, češ da gre za manj kvalitetne izdelke, namenjene manj pomembnim vsebinam.³³

Za zdaj je videti, da so rokopisi z mehкими vezavami do sredine 16. stoletja pogosto sešiti z zunanjiimi (dolgimi ali verižičastimi) šivi na hrbtišču, vezice so praviloma gosto obšite in tehnike pretikanja so prilagojene posamezni knjigi (Golob, 2017b). V njih je prav tako dosti vpisov, ki so dragoceni zgodovinski podatki in bodo

³¹ Ljubljana, Semeniška knjižnica, Ms B. I. 1, pariško delo, 2. polovica 13. stoletja.

³² Lorenzo Gusnasco da Pavia, ki je Isabelli d' Este svetoval v umetniških zadevah, ji je poslal pismo o čudoviti vezavi drobne knjižice, ki jo je videl na Flamskem; ker omenja preiminitne srebrne zaklepe, je (Petrarkova) knjiga morala imeti lesene platnice – pismo je nastalo v povezavi z naročilom mantovske markize pri Aldu Manuziju. Prim. Federici in Zanetti (2017), za odlomek iz navedenega pisma in komentarje glej str. 124–125.

³³ M. Mau-Pieper (2005) že v uvodu izraža prepričanje, da so koperte (kot tip mehkih vezav) začasna knjigoveška rešitev.

pomembno prispevali k zaokroženi sliki jezikovne, bralne in splošne kulture v srednjem veku. Tako je presenetljiv rokopis iz Nadškofijskega arhiva v Ljubljani, Ms 22.³⁴ V kodeksu so molitve in pridige, prepisane v zadnji četrtini 14. stoletja, a kodeks je najbrž nastal v okolju južne Štajerske (Celja v času Hermana II.), ker so v njem zapisani kraji v okolici Celja, npr. Laško, Hum, Stranice, Konjice itd. in to bi pomenilo, da je mehka vezava izdelek mojstra iz Celja (Golob, 2017b, sl. 7). Temu dodajmo še rokopis z medicinskimi besedili magistra (Rai)mundina, zdaj Dunaj, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2317, ki je datiran 1377 in 1378 in ga je v Celju prepisal zdravnik;³⁵ ta izjemno zanimiv in znanstveno dragocen rokopis ima mehko vezavo, tako da si lahko ustvarimo vsaj vtis, da so bile mehke vezave kvaliteten in pomemben element v procesu nastajanja in življenja knjige.

Izhodišče za tip vezave je torej namen, ki naj bi mu knjiga služila. Mehke vezave niso bile nič manj cenjene in zahtevne, dobra in trpežna vezava za knjigo, ki je morala velikokrat na pot, je bila vredna slehernega cekina. Kvantitativna ocena razmerja med trdimi in vsemi drugimi (mehkimi) vezavami ne more temeljiti na objektivnih danostih, a kazalo bi razmišljati, da je bilo sprva razmerje približno 10–15 % knjig s trdimi vezavami na eni strani in na drugi 85–90 % knjig z mehkiimi. Sedanje razmerje je tako rekoč na glavo postavljeno in odslikava posledice dejanj, ki so jih utrpele knjige. Na samem začetku mehkim vezavam namenjenega raziskovanja bi bilo treba postaviti razvid tipov oziroma struktur mehkih vezav, kar jih premoremo. Poimenovanja tipov (mogoče tudi ob oznakah vsebine) in z njimi povezanih strukturnih prvin bi bila pomembna osnova za nadaljnje delo, terminologijo pa bi morala določiti skupina raziskovalcev z različnimi izkušnjami.

Naključje je hotelo, da so srednjeveški rokopisi, ki sem jih na začetku svojega umetnostnozgodovinskega raziskovanja vzela v roke, imeli vezave iz 18. stoletja ali celo poznejšega časa. Vezave so bile pravzaprav velikoserijski izdelki in me takrat niso posebej vznemirile; razvidne strukturne prvine so premalo povedale o prvotni, srednjeveški obliki. Vprašanja so prišla pozneje in ob sklopu mogoče 60 vezav iz ljubljanskega samostana nemškega viteškega reda so se dileme o razvoju knjigoveškega dela, razlogih za odločitve itd. zgostile na le nekaj desetletij. Nikjer nisem dobila odgovora, zakaj so vezave iz Žičke kartuzije tako raznovrstne, sem pa z natančnim dokumentiranjem knjigoveških pečatnikov lahko povezala nekatere rokopise »neznane provenience« z nesporno žičkimi.

³⁴ Kos in Stelè (1931), kat. št. 101, navaja dimenzije platnic: 285 x 205 mm; vsebina pa je sedaj natančneje opredeljena, glej <http://manuscripta.at/?ID=1809>.

³⁵ Nekaj folijev tvori slabo palimpsestiran pergament (pravno besedilo, Bologna?). Glede na datacijo rokopisa (1377 in 1378) se kot mogoča razlaga ponuja domneva, da je bilo novo, medicinsko besedilo dosti pomembnejše od pravnega; <http://manuscripta.at/?ID=7385>.

V vezavah je kulturni pomen in spomin, ki pa ne sme in ne more temeljiti na ponavljanju starejših zapisov, marsikateri članek je bil usmerjen k raziskovanju besedila, zgodovinskih notic, slikarskih prvin itd., ni pa se posebej posvetil vezavam. Izhodišče za ta prispevek je – po več kot tisoč pregledanih vezavah iz predbaročnega časa – preprosta ugotovitev, da nam manjkajo specialni katalogi našega gradiva, ki bi vsebovali čim več podatkov o ohranjenih enotah. Tiskanim katalogom se pridružujejo podatkovne baze, ki strežejo tudi potrebam po natančni terminologiji. Oboje, katalogi in terminologija, bodo sčasoma osvetlili in pojasnili marsikaj iz kulturnega kroga knjige, kjer mora imeti ob avtorju, rokopisniku in bralcu svoje mesto tudi knjigovez.

Navedeni viri

Adam, P. (1890, repr. 1993). *Der Bucheinband: seine Technik und seine Geschichte*. München: Saur.

Avguštin Florjanovič, B. (2003). Popis knjižnih vezav. *Knjižnica*, 47(1–2), 109–130.

Avguštin Florjanovič, B. (2017). Restoration of the late-gothic Pontifical by the minimum intervention principle. V N. Golob in J. Vodopivec (ur.), *Bookbindings: theoretical approaches and practical solutions* (str. 251–266). Turnhout: Brepols.

Colombo, P. (1950). *La legatura industriale, artigiana, artistica*. Roma: Edizioni Raggio.

Colombo, P. (1952). *La legatura artistica: storia e critica*. Roma: Edizioni Raggio.

Dolšina, M. (2014). Vzklitje slovenskega terminološkega izrazja: terminološka podoba Fli-sovih Stavbinskih slogov. *Jezik in slovstvo*, 60(2), 51–64.

Dular, A. (2002). *Živeti od knjig: zgodovina knjigotrštva na Kranjskem do začetka 19. stoletja*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.

Federici, C. in Zanetti, M. (2017). How many Aldine binderies were there?. V N. Golob in J. Vodopivec (ur.), *Bookbindings: theoretical approaches and practical solutions* (str. 121–152). Turnhout: Brepols.

Filipič, I., Goličnik, J., Golob, N., Marinič, D. in Urlep, L. (2012). *Srednjeveške in renesančne knjižne umetnine iz zakladnice Nadškofije Maribor / Masterpieces of medieval and renaissance books from the treasury of the Archdiocese of Maribor*. Maribor: Evropski kulturni in tehnološki center.

Glomar, J. (1937). Iz stare stiške knjižnice. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, 18(1–2), 110–131.

Golob, N. (2006). *Srednjeveški rokopisi iz Žičke kartuzije (1160–1560)*. Ljubljana: Narodna galerija.

Golob, N. (2016). Sentence Petra Lombarda v pontignyjskem slogu: Maribor, Univerzitetna knjižnica, Ms 136. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 52, 25–55.

- Golob, N. (2017a). *Na pergamentu in papirju: rokopisi in tiski iz mariborskih zbirk*. Ljubljana: Narodni muzej.
- Golob, N. (2017b). Srednjeveški pergamentni fragmenti v knjižnih vezavah. *Zgodovinski časopis*, 71(1–2), 70–104.
- Golob, N. (2018). The size of the book collection in the Žiče Charterhouse in the late fifteenth century: the evidence of Paolo Santonino. V L. Reynhout in B. Victor (ur.), *Librorum studiosus: miscellanea palaeographica et codicologica Alberto Derolez dicata* (str. 155–172). Turnhout: Brepols.
- Gottlieb, T. (1910). *Bucheinbände: Auswahl von technischen und geschichtlich bemerkenswerten Stücken*. Wien: Anton Schroll Verlag.
- Gspan, A. in Badalić, J. (1957). *Inkunabule v Sloveniji / Incunabula quae in Slovenia asservantur*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Helwig, H. (1970). *Einführung in die Einbandkunde*. Stuttgart: Hiersemann.
- Holter, K. (1969). Einbände aus Wiener-Neustadt und aus dem Zisterziensertift Heiligenkreuz. *Gutenberg-Jahrbuch*, 44, 280–287.
- Juntke, F. (1967). Grossplattenpressungen mittels eines Holzstocks. *Gutenberg-Jahrbuch*, 42, 249–251.
- Kos, M. in Stelè, F. (1931). *Srednjeveški rokopisi v Sloveniji / Codices aetatis mediae manuscripti qui in Slovenia reperiuntur*. Ljubljana: Umetnostnozgodovinsko društvo.
- Kyriss, E. (1951–1958). *Verzierte gotische Einbände im alten deutschen Sprachgebiet. Textband, Tafelband 1, 2, 3*. Stuttgart: Hettler.
- Lackner, F. (ur.) (2006). *Katalog der mittelalterlichen Handschriften bis zum Ende des 16. Jahrhunderts in der Zentralbibliothek der Wiener Franziskanerprovinz in Graz*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Laurin, G. (1959). Zur Einbandkunst des Salzburger Illuminators Ulrich Schreier. *Gutenberg-Jahrbuch*, 34, 234–243.
- Laurin, G. (1961). Material aus steirischen Bibliotheken zur Geschichte der Werkstatt des Wiener Buchbinders Mathias. *Gutenberg-Jahrbuch*, 36, 296–304.
- Laurin, G. (1965). Die gotischen Blindstempel Einbände ehem. Dominikanerkloster Pettau (Untersteiermark). *Gutenberg-Jahrbuch*, 40, 353–361.
- Laurin, G. (1970). Der Binder mit dem Arma-Christi-Stempel: zur Geschichte der Franziskanerbuchbinderei in Graz. *Gutenberg-Jahrbuch*, 45, 359–370.
- Le Goff, J. (2016). *Geschichte ohne Epochen? Ein Essay*. Darmstadt: Philipp von Zabern.
- Lexikon des gesamten Buchwesens*. (1987–2016). Stuttgart: Hiersemann.
- Loubier, H. (1904). *Der Bucheinband in alter und neuer Zeit*. Berlin: Hermann Seemann Nachfolger.
- Lozar Štamcar, M. (2007). Izzivi prevajanja umetnostnozgodovinskih besedil v angleščino. V I. Orel (ur.), *Razvoj slovenskega strokovnega jezika* (str. 721–726). Ljubljana: Filozofska fakulteta.

- Mairoid, M. (1980). Zur Bibliotheksgeschichte der Kartause Seitz. V *Die Kartäuser in Österreich* (Bd. 1, str. 21–47). Salzburg: Universität, Institut für Anglistik und Amerikanistik.
- Mau-Pieper, M. (2005). *Koperte als Einband bei Gebrauchsschriftgut in Mittelalter und früher Neuzeit*. Thesis. Tübingen: Fakultät für Philosophie und Geschichte.
- Mazal, O. (1974). Gotische Bucheinbände aus dem ehemaligen Konvent des Deutschen Ritterordens in Laibach. *Zbornik (Muzej primenjene umetnosti)*, 18, 69–71.
- Mazal, O. (1990). *Königliche Bücherliebe: die Bibliothek des Matthias Corvinus*. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt.
- Mazal, O. (1997). *Elemente des Buch- und Bibliothekswesens. Band 16: Einbandkunde*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- Pickwood, N. (1995). The Interpretation of bookbindings structure: an examination of sixteenth-century bindings in the Ramey collection in the Pierpont Morgan Library. *The Library*, 17(3), 209–249.
- Reisp, B. (2001). O starih vezavah. V B. Reisp, *Redki stari tiski* (str. 218–219). Ljubljana: Slovenska matica.
- Savinšek, F. (1936/1937). *Slovar strokovnih izrazov za panoge tiskarstva, knjigoveško stroko in reprodukcijo*. Ljubljana: Delniška tiskarna.
- Schmidt-Künsemüller, F. A. (1987). *Bibliographie zur Geschichte der Einbandkunst von den Anfängen bis 1985*. Wiesbaden: Reichert Verlag.
- Schwenke, P. (1898). *Zur Erforschung der deutschen Bucheinbände des 15. und 16. Jahrhunderts*. V K. Dziatzko (ur.), *Beiträge zur Kenntnis des Schrift-, Buch- und Bibliothekswesens* (str. 114–125). Leipzig: Spingatis.
- Schunke, I. (1974). *Einführung in die Einbandbestimmung*. München: Meister der Einbandkunst, Internationale Vereinigung.
- Smolik, M. (2003). Latinski rokopisni misal. *Knjižnica*, 47(4), 51–62.
- Smolik, M. (2005). Slavenski kodeksi. V J. Boštjančič (ur.), *Slavenski zbornik* (str. 203–212). Vrhnika: Galerija 2.
- Svoljšak, S. (2004). Renesančne knjižne vezave na slovenskih protestantskih tiskih v knjižnici Narodnega muzeja Slovenije v Ljubljani. *Knjižnica*, 48(4), 37–62.
- Svoljšak, S. (2009). Knjižna zbirka p. Žige Škerpina v ljubljanskem frančiškanskem samostanu. *Knjižnica*, 53(1–2), 7–31.
- Szentléleky-Koroknay, E. (1985). Knjigoveške starine Ljubljane in okolice. *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 33(2–3), 117–123.
- Van Regemorter, B. (1992). *Binding structures in the Middle Ages: a selection of studies by Berthe van Regemorter*. Brussels: Bibliotheca Wittockiana.
- Vodopivec, J. (1999). Srednjeveške rokopisne vezave: 1. del. *Knjižnica*, 43(4), 101–116.
- Vodopivec, J. (2000). *Vezave srednjeveških rokopisov: strukturne prvine in njihov razvoj / Binding structures on stiff-board manuscripts*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Von Rabenau, K. (2008). Internationale Zusammenarbeit auf dem Gebiet der Einbandforschung des späten Mittelalters. V G. Lanoe in G. Grand (ur.), *La reliure médiévale: pour une description normalisé* (str. 105–116). Turnhout: Brepols.

Žvanut, M. (1988). *Knjige iz 16. stoletja v Knjižnici Narodnega muzeja v Ljubljani / Die Bücher des 16. Jahrhunderts in der Bibliothek des Nationalmuseums*. Ljubljana: Narodni muzej.

ddr. Nataša Golob

Oddelek za umetnostno zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
e-pošta: natasa.golob@ff.uni-lj.si



Novoveški tiski in vezave v Nadškofijskem arhivu Maribor

Modern prints and bookbindings in the Archdiocesan archives Maribor

Lilijana Urlep

Oddano: 20. 11. 2018 – Sprejeto: 22. 1. 2019

1.04 Strokovni članek

1.04 Professional article

UDK 026:27-772(497.4Maribor):025.2/.4

Izvilleček

Namen: V članku so predstavljeni novoveški tiski iz historične knjižnice lavantinskih škofov, ki jo hrani Nadškofijski arhiv Maribor. Novoveški tiski so prikazani z vsebinskega, estetskega in zgodovinskega vidika. Splošen pregled dopolnjujejo predstavitev posameznih tiskov, ki kažejo specifične lastnosti. Prispevek prinaša tudi nova spoznanja o zgodovini historične knjižnice in o vlogi lavantinskih škofov pri oblikovanju knjižničnega fonda.

Metodologija/pristop: Pri nastanku članka je bila uporabljena predvsem historična metoda na osnovi kritičnega pregleda arhivskih virov in knjižničnega gradiva.

Rezultati: V historični knjižnici lavantinskih škofov so številni novoveški tiski, ki jih lahko uvrstimo med pomembnejše spomenike pisne kulturne dediščine na slovenskih in evropskih tleh. Vsebinsko so novoveški tiski zelo raznovrstni. Prevladujejo teološka dela na čelu z biblijami in liturgičnimi knjigami, teologiji sledijo druge humanistične discipline. Še posebej dragocena so dela, ki izstopajo zaradi svojih vsebinskih značilnosti, redkosti (dvorni letopis iz leta 1705), estetskih lastnosti na čelu z okrasnimi prvinami in dekorativnimi vezavami (Salzburški misal iz leta 1515 z datirano vezavo), zgodovinskih oziroma cerkvenozgodovinskih povezav z našim prostorom (Rimski misal oziroma lekcionar iz leta 1761) ali zaradi kombinacije vseh teh dejavnikov. Zanimiva je tudi skupina liturgičnih knjig iz 17. in 18. stoletja z dekorativnimi vezavami.

Omejitve raziskave: Zaradi raznovrstnih delovnih obveznosti in pomanjkanja časa tiski do zdaj še niso bili popisani ali katalogizirani, zato podajanje konkretnih podatkov in izvedba statističnih analiz nista bila mogoča.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Prva študija, ki se ukvarja z navedeno tematiko in služi kot osnova za nadaljnje raziskave.

Ključne besede: *cerkvene knjižnice, novoveški tiski, lavantinska škofija, knjižnične zbirke, kulturna zgodovina, cerkvena zgodovina*

Abstract

Purpose: The paper presents (early) modern prints from the historical library of the Lavantine bishops, kept at the Archdiocesan Archives Maribor. Modern prints are presented from the thematic, aesthetic, and historical point of view. A general overview is complemented by presentations of individual prints that show specific characteristics. The paper also provides new insights into the history of the historical library and the role of the Lavantine bishops in the creation of the library collection.

Methodology/approach: The paper was created using mainly the historical method, based on a critical review of archival resources and library material.

Results: The historical library of the Lavantine bishops includes numerous modern prints that can be classified as important monuments of written cultural heritage on the Slovenian and European soil. Modern prints are very diverse in their content. Theological works, led by bibles and liturgical books, prevails. Theology is followed by other humanistic disciplines. Works that stand out because of their content characteristics, rarity (court yearbook dating from 1705), aesthetic qualities with decorative elements and decorative bindings (The Salzburg Missal from 1515 with dated binding), historical or ecclesiastical historical features (The Roman Missal or Lectionary dating from 1761), or because of the combination of all these factors are particularly valuable. A group of liturgical books from the 17th and 18th centuries with decorative bindings is also interesting.

Research limitations: Due to diversified workload and lack of time, the prints have not yet been inventoried or catalogued, so it was not possible to provide specific data and to perform statistical analyses.

Originality/practical implications: The first study that deals with this topic and serves as a basis for further research.

Keywords: *church libraries, modern prints, the Diocese of Lavant, library collections, cultural history, ecclesiastical history*

1 Uvod

Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM), ki deluje v okviru Nadškofije Maribor, poleg arhivskega gradiva hrani zanimivo historično knjižnico lavantinskih škofov z bogatim knjižničnim fondom. Osnovo knjižnice predstavljajo dela iz nekdanje knjižnice lavantinskih škofov v Šentandražu na Koroškem, ki jo je škof Anton Martin Slomšek ob selitvi škofijskega sedeža leta 1859 prenesel v Maribor, in dela

iz lavantinske oziroma mariborske bogoslovne knjižnice. To je za potrebe mariborskega bogoslovja po selitvi leta 1859 ustanovil škof Slomšek.

Knjižnični fond danes šteje okoli 12.000 knjižničnih enot, med katerimi prevladujejo humanistična besedila na čelu z religioznimi, filozofskimi in pravnimi. Žal fond ni v celoti popisano oziroma katalogizirano, zato je širši laični in strokovni javnosti premalo poznan in skoraj nedostopen.

Posebno mesto znotraj knjižničnega fonda zavzemajo rokopisni kodeksi in inkunabule, ki so najbolj prepoznaven in reprezentativen del fonda. Kodeksi in inkunabule so večinoma zajeti v Kos-Steletovem (1931) in Gspan-Badaličevem popisu (1957). Dragocena dela javnosti niso popolnoma neznana, saj se je o njih že večkrat pisalo in govorilo (Golob, 2012, 2017a; Urlep, 2012b; Vodopivec, 2000). Rokopisni kodeksi in prvotiski so bili javnosti predstavljeni na več razstavah, nazadnje leta 2012 in 2017.

Poleg rokopisov in inkunabul med največje dragocenosti v knjižničnem fondu nedvomno sodijo novoveški tiski, predvsem tisti iz 16. in 17. stoletja; mnogi med njimi so prave umetniške stvaritve. V nasprotju z rokopisnimi kodeksi in inkunabulami novoveški tiski niso popisani ali katalogizirani, prav tako pa do zdaj niso bili deležni ustrezne strokovne obravnave. Zaradi navedenih vzrokov se je leta 2017 ob razstavi *Na pergamentu in papirju: rokopisi in tiski iz mariborskih zbirk* (Golob, 2017a) utrnila misel o pripravi prispevka, ki bi se osredotočil samo na novoveške tiske.

Namen prispevka je obravnava novoveških tiskov, in sicer z vsebinskega, estetskega in zgodovinskega vidika. Z vsebinskega vidika se zastavlja vprašanje knjižnih zvrsti in vsebin, z estetskega vidika predvsem vprašanje okrasnih prvin oziroma ilustracij ter dekorativnih vezav. Nezanemarljivo je tudi preučevanje zgodovinskega vidika: članek vsebuje številna nova spoznanja o zgodovini knjižnice in o vlogi posameznih škofov pri oblikovanju knjižničnega fonda. Na podlagi analize vsebin lahko knjižnico umestimo v širše srednje- oziroma zahodnoevropsko kulturno okolje.

Prispevek se začneja z zgodovinskim uvodom in kratko predstavitvijo celotnega knjižničnega fonda. Uvodnemu delu sledi predstavitev novoveških tiskov v vsej njihovi vsebinski in estetski raznovrstnosti. Navedene so tako skupne značilnosti kot tudi specifične lastnosti posameznih del. Poseben poudarek je namenjen posameznim delom, ki so pomembna zaradi svojih vsebinskih in/ali estetskih značilnosti ali pa so na poseben način povezana bodisi s štajerskim bodisi slovenskim prostorom ali pa z zgodovino lavantinske škofije. Z upoštevanjem vseh teh stvari sta najbolj opazna Salzburški misal iz leta 1515 z datirano vezavo iz leta

1564 in Rimski misal oziroma natančneje lekcionar, sicer rokopisna knjiga, iz leta 1761, ki ga je dal sestaviti lavantinski škof Janez III. Krstnik grof Thurn-Valsassina in Taxis. Obe deli sta v slovenskem prostoru do zdaj še tako rekoč neznani. Na posameznih mestih se v članku zaradi posebnih vsebinskih in/ali estetskih značilnosti omenjajo sočasne rokopisne knjige, med njimi že omenjeni Rimski misal iz leta 1761 ter registraturni načrt za konzistorialni arhiv iz začetka 19. stoletja, ki se ponaša z razkošno dekorirano vezavo.

2 Zgodovinski pregled in predstavitev knjižnice

2.1 Nastanek in zgodovina knjižnice do leta 1859

Nadškofijski arhiv Maribor, ki hrani zgodovinsko knjižnico lavantinskih škofov, je zgodovinski arhiv mariborske oziroma prej lavantinske (nad)škofije. Zgodovina arhiva in knjižnice je tesno povezana z zgodovino škofije.

Lavantinsko škofijo s sedežem v Šentandražu na današnjem avstrijskem Koroškem je leta 1228 ustanovil salzburški nadškof Eberhard II. (1200–1246). Škofija je prvotno obsegala skromno ozemlje na meji med štajersko in koroško vojvodino, ki je ostalo nespremenjeno do jožefinskih cerkvenih reform, ko je škofija ob regulaciji škofijskih meja pridobila velikovško okrožje na Koroškem in celjsko na Štajerskem. Škof Anton Martin Slomšek (1846–1862) je leta 1859 sedež škofije iz Šentandraža prenesel v Maribor. Nadaljnje teritorialne spremembe so nastopile po prvi svetovni vojni, ko je škofija v apostolsko administraturo prevzela krški dekaniji Dravograd in Mežiška dolina ter prekmurski dekaniji Lendava in Murska Sobota. Leta 2006 je bila škofija povzdignjena v nadškofijo in metropolijo s sufraganskima škofijama Celje in Murska Sobota. Nadškofijski arhiv Maribor danes hrani gradivo cerkvene provenience za celotno cerkveno pokrajino, to je Nadškofijo Maribor in obe sufraganski škofiji.

Podobno kot škofija se lahko z več kot poltisočletno zgodovino¹ ponaša tudi knjižnica. Zаметki historične knjižnice lavantinskih škofov segajo v pozni srednji vek oziroma v čas prehoda iz srednjega v novi vek, ko je v Šentandražu začela nastajati dragocena zbirka rokopisnih kodeksov. Kodeksom so sledile tiskane knjige, naprej inkunabule, nato tiski. Lavantinski škofje, ki so se podobno kot številni njihovi sobratje udeleževali tudi na kulturnem področju, so skrbeli za nakup rokopisnega in knjižnega gradiva, kar potrjujejo njihovi lastniški vpisi in žigi.

¹ Podrobneje o zgodovini knjižnice Urlep (2012a, 2016).

Največ zaslug za pridobitev kodeksov in inkunabul lahko pripišemo izobraženima škofoma Erhardu Paumgartnerju (1487–1508) in Lenartu I. pl. Peverlu/Peurlu (1508–1536). V delih, ki so bila v njuni lasti, sta pustila številne osebne sledove: lastniške vpise, osebne notice, upodobitve grbov itn.

Knjige in knjižnica se v pisnih virih prvič omenjajo v drugi polovici 16. stoletja, in sicer v zapuščinskih in prevzemno-predajnih inventarjih lavantinskih škofov, nato pa se redno omenjajo v inventarjih iz 17., 18. in 19. stoletja. Še posebej zanimivi so inventarji iz druge polovice 18. in začetka 19. stoletja, v katerih je bilo najstarejše knjižno gradivo v resnici popisano. V popisih so tako zajeti rokopisni kodeksi, inkunabule in nekateri tiski iz 16. stoletja, ki še danes predstavljajo najstarejši del knjižničnega fonda, vsega skupaj 206 oziroma natančneje 205² enot. Popis oziroma vključitev najstarejšega gradiva pomeni, da so se že takrat zavedali njegove posebne vrednosti v odnosu do mlajših knjig.

Na podlagi inventarjev lahko ugotovimo, da so tudi novoveški škofje skrbeli za pridobivanje knjig, vendar podatki o tem niso preveč natančni ali konkretni. Manjkajo predvsem sezname del, ki so bila pridobljena v obdobju od 16. do 19. stoletja; teh ni zaslediti v inventarjih in drugih pisnih virih. Podobno kot pri škofih Paumgartnerju in Peverlu lahko lastniškim povezavam oziroma provenienci sledimo prek lastniških vpisov, opomb, notic, ekslibrisov, supralibrisov itn. Na osnovi pregleda knjižničnega fonda lahko ugotovimo, da so bili v novem veku pri nakupu knjig zelo dejavni škofje Martin Herkul Rettinger pl. Wiespach/Wispach (1556–1570), Maksimilijan Gandolf baron Kuenburg (1654–1665), Filip II. Karel deželni grof Fürstenberg (1708–1718) in Gandolf Ernst grof Kuenburg (1790–1793).³

V 19. stoletju je imel pri razvoju knjižnice zelo pomembno vlogo škof Ignacij Franc Zimmermann (1824–1843), ki je sestavil knjižnični katalog. V katalogu, ki obsega štiri velike volumne, so zajeta vsa dela, vključno z rokopisi in inkunabulami. Vpisi v katalog se niso zaključili v času njegovega škofovanja, ampak so se nadaljevali do selitve škofijskega sedeža v Maribor leta 1859.

Na podlagi Zimmermannovega kataloga lahko sklepamo, da je knjižnični fond na sredini 19. stoletja obsegal okoli 4000 vsebinsko zelo raznovrstnih del, tako družboslovnih kot naravoslovnih. Po pričakovanjih je bilo v knjižnici veliko del s področja teologije, filozofije in kanonskega prava. Na drugem mestu lahko omenimo druge humanistične discipline (zgodovina, literatura in jezikoslovje) na

² V inventarjih je navedenih bodisi 206 ali 205 enot. Razlika je nastala, ker je bilo eno izmed del v nekaterih inventarjih navedeno dvakrat.

³ Več o lavantinskih škofih Tangl (1841); Kovačič (1928); Gatz in Brodkorb (1996); Gatz in Janker (1990).

eni strani ter sodobnejše družboslovne znanosti na čelu s političnimi vedami in sociologijo na drugi strani. Manjkale niso niti prirodoslovne vede in medicina. V knjižnici je bilo tudi nekaj del in avtorjev, ki so bili uvrščeni na indeks prepovedanih knjig. Vse to dokazuje, da so lavantinski škofje poznali in sledili sodobnim evropskim kulturnim, političnim in znanstvenim tokovom in da se pri nakupu niso omejevali samo na nabožne vsebine. Kot takšna je bila knjižnica vpeta v različne kulturne tokove svojega časa in je imela mesto v sodobnem svetu.

Dela v katalogu so nastajala v časovnem razponu od srednjega veka do srede 19. stoletja. Število del je s stoletji premo sorazmerno naraščalo, najmanj jih je bilo s konca srednjega veka, največ pa iz 18. in prve polovice 19. stoletja. Večina del je izvirala iz srednje- in zahodnoevropskega kulturnega prostora in je bila napisana oziroma natisnjena v nemščini, latinščini, italijanščini, francoščini in angleščini.⁴ Kljub temu pa v knjižnici niso manjkala niti dela v slovenskem jeziku; škofje in njihovi sodelavci so lahko posegali po Slomškovih delih ter slovenskih slovnica, slovarjih in slovenskih prevodih Svetega pisma. Prav tako je bilo v knjižnici nekaj del, ki so bila natisnjena na slovenskih tleh ali pa so bila povezana s slovenskim kulturnim prostorom. V knjižnico je tako *zašla* originalna izdaja Valvazorjeve *Slave vojvodine Kranjske* iz leta 1689.

Žal se nekdanji knjižnični fond ni ohranil v celoti oziroma v originalni obliki, izgubljena so predvsem prirodoslovna, medicinska, zgodovinska, politična in leposlovna dela. Kaj se je zgodilo z manjkajočimi oziroma pogrešanimi deli in kdaj so jih začeli pogrešati, je za zdaj še neznano.

2.2 Selitev škofijskega sedeža v Maribor ter usoda knjižnice v 19. in 20. stoletju

Škof Slomšek je leta 1859 ob selitvi škofijskega sedeža v Maribor prenesel tudi arhiv in knjižnico na čelu z rokopisnimi kodeksi in inkunabulami. Istega leta je v Mariboru ustanovil bogoslovno knjižnico, predhodnico današnje Teološke knjižnice Maribor, o kateri je veliko pisala Fanika Krajnc Vrečko (1999).

Čeprav natančen potek selitve knjižnice ni poznan, je znano, da so v drugi polovici 19. stoletja v Mariboru obstajale štiri cerkvene knjižnice, ki so bile povezane s škofijo. To so bile knjižnica v škofijski palači, kapiteljska knjižnica, knjižnica malega semenišča in že omenjena bogoslovna knjižnica. Škof Mihael Napotnik (1889–1922) je leta 1903 bogoslovno knjižnico razglasil za škofijsko knjižnico in ji nominalno priključil še preostale tri. Vendar nato zaradi prostorske stiske

⁴ Večino del v angleškem jeziku je v 19. stoletju kupil škof Zimmermann.

nikoli ni prišlo do fizične združitve (Krajnc Vrečko, 1999, str. 70 in 75). Z izjemo bogoslovne knjižnice knjižnični katalogi niso obstajali, zato danes ne vemo, kaj natanko so vsebovali posamezni knjižnični fondi. Iz obdobja pred drugo svetovno vojno je znano, da so bili rokopisni kodeksi in inkunabule, verjetno pa tudi druge knjige iz nekdanje škofijske knjižnice v Šentandražu, v kapiteljski knjižnici, v škofijski palači pa osebne knjižnice lavantinskih škofov.

Med drugo svetovno vojno je bila knjižnica malega semenišča uničena skoraj v celoti, bogoslovna pa delno; preostalima dvema je bilo k sreči prizaneseno.

Knjižnični fond, ki se trenutno hrani v nadškofijskem arhivu, se je začel na novo oblikovati po koncu vojne. Na novo lokacijo oziroma v nove prostore na Koroški cesti⁵ v Mariboru, kjer je bil v drugi polovici 20. stoletja tudi arhiv, so po koncu druge svetovne vojne najprej preselili zbirke rokopisov in inkunabul, verjetno pa tudi druga dela iz nekdanje škofijske knjižnice v Šentandražu. Zbranim delom so se leta 1973 pridružile še knjige iz predvojne bogoslovne knjižnice, ki jih Nemci niso uničili ali odpeljali (Krajnc Vrečko, 1999, str. 84–85), pozneje pa še nekaj drugih knjig oziroma zbirk.

2.3 Knjižnični fond danes

Današnji knjižnični fond⁶ obsega približno 12.000 enot knjižničnega gradiva, po provenienci je precej heterogen. Osnovo fonda tvorijo dela iz historične knjižnice lavantinskih škofov v Šentandražu in predvojne bogoslovne knjižnice. Obsega pa tudi nekaj del iz nekdanje samostanske knjižnice magdalenk⁷ v Studenicah, pa tudi iz zapuščin in daril posameznih duhovnikov.

Žal fond ni ustrezno popisano oziroma katalogiziran. Gradivo je načeloma razvrščeno po posameznih vsebinskih oziroma tematskih sklopih, vendar ureditev ni zmeraj dosledna:

1. Sveto pismo, eksegeza, konkordance (biblikum)
2. Teologija z moralno teologijo in dogmatiko
3. Homiletika, oznanjevanje
4. Pravo
5. Glasbeni tiski
6. Varia

⁵ Leta 2015 je bil arhiv s knjižnico preseljen na današnjo lokacijo na Slomškovem trgu v Mariboru.

⁶ Podrobneje o knjižničnem fondu Urlep (2016, str. 369–372).

⁷ Nekdanji samostan dominikank v Studenicah so leta 1885 kupile sestre magdalenke iz Lubaña na Poljskem, ki so v samostanu ustanovile svojo knjižnico.

7. Liturgične knjige in obredniki
8. Biblične študije
9. Teološka literatura in učbeniki
10. Molitveniki
11. Literarna dela
12. Jezikoslovje
13. Leksikografija
14. Učbeniki in priročniki
15. Filozofija, sociologija
16. Biografije
17. Razne umetnosti, umetnostna zgodovina
18. Zemljepis in domoznanstvo
19. Zemljevidi
20. Slovenska zgodovina
21. Evropska in svetovna zgodovina
22. Zgodovinske in pomožne zgodovinske vede
23. Patristika
24. Cerkevna zgodovina
25. Slomšek
26. Novejše pridobitve

Izjemo pri ureditvi predstavljata le zbirki rokopisnih kodeksov ter raritet in inkunabul, ki se hranita ločeno od preostalega gradiva.

Po pričakovanju fond obsega tako knjižno kot neknjižno gradivo (rokopisi, kartografske zbirke, glasbeni tiski itn.). V vsebinskem oziru so zelo izrazito zastopane sakralne in druge humanistične vsebine. Prevladujejo dela z religiozno ali filozofsko-religiozno tematiko, sledijo jim pravna, zgodovinska, geografska, biografska, jezikoslovna, leksikografska in leposlovna dela. Del s področja naravoslovja je malo. V primerjavi z nekdanjo šentandraško je današnja knjižnica precej ožje oziroma specialno usmerjena na področje teologije in humanističnih ved.

Najpomembnejše mesto zavzemajo rokopisni kodeksi, raritete in inkunabule, stari tiski ter dela škofa Slomška. Poleg teh imajo pomembno vlogo različne izdaje Svetega pisma z dvema izvodoma Dalmatinove *Biblije* na čelu, liturgične knjige ter dela cerkvenih očetov in teologov, ki jim lahko ob bok postavimo dela evropskih in svetovnih klasikov ter zgodovinska dela. Med dragocenosti nedvomno sodi originalna izdaja Valvazorjeve *Slave vojvodine Kranjske* iz leta 1689, ki jo lepo dopolnjuje ponatis iz let 1877–1879. Zelo zanimiva so tudi dela iz zbirke *Monumenta Germaniae Historica*, ki pa je žal nepopolna.

Glede na nastanek gradiva lahko rečemo, da je večina del z izjemo rokopisov in inkunabul nastala v času med 16. in 20. stoletjem. Pri tem prevladujejo 18., 19. in začetek 20. stoletja, medtem ko so starejša obdobja in druga polovica 20. stoletja nekoliko manj zastopani. Med jeziki je na prvem mestu nemščina, sledijo ji latinščina, slovenščina, italijanščina, francoščina in angleščina. Nabor jezikov pa je še bogatejši in se zaključuje z grščino, arabščino, hebrejščino, ruščino, hrvaščino itn.

Pri večini del v knjižnici so se ohranile originalne ali izvorne knjižne vezave, ki so mnogokrat precej razkošno dekorirane. Razkošna dekoracija je še posebej pogosta pri najstarejših delih. Knjižnica zaradi poltisočletne zgodovine in različnih provenienc gradiva nima enotne zunanje podobe. Okrasne prvine na prevlekah kažejo značilnosti različnih dekorativnih tipov in slogov. Kljub temu pa se nekatere podobnosti kažejo pri posameznih skupinah, kot so liturgične knjige ali patristika, ali pa pri delih, ki jih je naročil isti naročnik.

Knjige so večinoma dobro ohranjene in primerne za uporabo. Največ poškodb, predvsem mehanskih, lahko opazimo pri delih, ki so jih najpogosteje uporabljali. To se še posebej kaže pri biblijah, liturgičnih knjigah in molitvenikih. Nasprotno pa je zelo dobro ohranjena večina pravnih in literarnih del.

3 Novoveški tiski v knjižničnem fondu

3.1 Splošne značilnosti

Med približno 12.000 enotami v knjižničnem fondu jih lahko približno polovico opredelimo kot novoveške tiske. Te lahko v historičnem smislu definiramo kot tiske, natisnjene v obdobju od začetka 16. do konca 18. stoletja. Ocena o številu oziroma deležu novoveških tiskov v knjižničnem fondu je zgolj približna, saj knjižnični fond ni v celoti katalogiziran, novoveški tiski pa se ne hranijo ločeno od preostalega gradiva in ne tvorijo posebne zbirke. Glede na čas nastanka po pričakovanju prevladujejo dela iz 18. stoletja, zelo močno pa sta zastopani tudi predhodni stoletji.

Novoveški tiski se odlikujejo po raznovrstnosti in pestrosti, ki se kažeta tako po vsebinski kot estetski plati. V vsebinskem oziru novoveški tiski ne tvorijo zaključene celote, ampak segajo na različna področja. Prevladujejo teološka dela (biblije, homiletična literatura, liturgične knjige, patristika, cerkveno pravo itn.), za katerimi se uvrščajo zgodovinska, domoznanska, literarna, enciklopedična dela itn. Poleg vsebinske imajo številni novoveški tiski pomembno zgodovinsko

vrednost, saj nam razkrivajo številne podatke o naročnikih in bralcih, v našem primeru torej o lavantinski škofiji in lavantinskih škofih, ter o širšem kulturnem okolju, v katerem so nastajali in živeli.

3.1.1 Knjižne vezave, likovni okras in drugi dekorativni elementi

Novoveški tiski nimajo enotne zunanje podobe oziroma niso vezani v enotnem slogu. Dela so večinoma vezana v usnje in imajo leseno ali redkeje kartonasto oporo. Vezave so zelo raznovrstne ter segajo od renesančnih do baročnih in rokokojskih dekorativnih vezav oziroma vezav, pri katerih so prevleke dekorirane v renesančnem, baročnem ali rokokojskem slogu. Nekatere, sicer redke, vezave niso dekorirane, pri tiskih s konca 18. stoletja pa je večinoma okrašen samo hrbet knjige.

Renesančne knjižne vezave so se pojavile v Italiji, od koder so se z velikim ali majhnim časovnim zamikom razširile v druge evropske dežele (Zotter in Csanády, 1999, str. 12). V Italiji so tako knjigoveški mojstri že proti koncu 15. stoletja začeli uporabljati nove materiale (lepenko namesto lesenih deščic za oporo platnic, kozje usnje namesto govejega ali svinjskega), tehnike (zlatotisk) in motive (orientalski motivi na čelu z arabeskami, mavreskami in trakastimi prepleti).

V nemškem prostoru so se vse te novosti uveljavljale s precejšnjim zamikom. Nemški mojstri so v 16. stoletju kot material za prevleko platnic najpogosteje uporabljali svinjsko usnje, še posebej priljubljeno je bilo galunsko obdelano belo usnje. Kot prevladujoča tehnika se je še dolgo obdržal slepi tisk, ki se mu je sredi 16. stoletja pridružil zlatotisk. Za dekoracijo prevlek so se večinoma uporabljali valjasti in ploski pečatniki ter pečatne plošče. Priljubljeni so bili cvetlični oziroma rastlinski vzorci, personifikacije, upodobitve različnih oseb in svetopi-semskih prizorov, različne motive so knjigovezi pogosto kombinirali. Sprednja in zadnja platnica pogosto nista bili identično dekorirani. Proti koncu 16. stoletja so se začeli uveljavljati ornamentalni oziroma abstraktni motivi, ki so zaznamovali naslednji dve stoletji (Golob, 2017b, str. 100–102; Svöljšak, 2004, str. 39–42; Zotter in Csanády, 1999, str. 15).

V baročnem obdobju so štafetno palico prevzeli francoski knjigovezi. Baročna dekoracija se odraža v čipkastem, filigranskem (nitastem), pahljačastem slogu in t. i. slogu *fanfare* oziroma pozneje *pointillé* (Svöljšak, 2009, str. 25; Zotter in Csanády, 1999, str. 16–17). Proti koncu baroka se dekoracija s platnic načeloma premakne na hrbet knjig. Do te spremembe je prišlo zato, ker so knjige v novem veku čedalje pogosteje postavljali pokončno s hrbtom navzven in je ta postal čedalje pomembnejši.

Pestro zunanjo podobo tiskov dopolnjujejo vezave z datacijo in makulaturne vezave. Za makulaturne vezave je značilno, da so pri njih knjigovezi kot knjigoveški material uporabili ostanke ali fragmente starejših rokopisov ali tiskov. Če so vezave s fragmenti na začetku 16. stoletja v fondu še precej pogoste, njihovo število od sredine 16. stoletja močno upada. Eno redkih izjem predstavlja tiskana izdaja koroškega deželnega ročina iz leta 1610 (*Lands-Handvest des löblichen Ertzherzogthumbs Kharndten*), oblečena v rokopisni fragment s konca srednjega veka.



Slika 1: Naslovna stran Spangenbergove Postile (NŠAM, R 148)

Posebno poglavje pri novoveških tiskih so okrasne prvine, ki veliko pripomorejo k temu, da so novoveški tiski mnogokrat prava paša za oči. Okrasne prvine segajo od risarskega in slikarskega okrasa do nekoloriranih in koloriranih lesoreznic in bakroreznih knjižnih ilustracij. Če se v delih iz 16. stoletja še pojavljata risarski in

slikarski okras, ju pozneje izpodrinejo bolj sodobne grafične tehnike. Lesorezne in bakrorezne upodobitve so pogoste predvsem v biblijah, liturgičnih knjigah, homiletični literaturi, zgodovinskih in domoznanskih delih itn.

Zelo lepe kolorirane lesorezne ilustracije vsebuje Spangenbergova *Postila* (Slika 1). Nadškofijski arhiv Maribor hrani nürnbergsko izdajo iz leta 1618 s kolorirano naslovnico z znano upodobitvijo Martina Luthra in saškega volilnega kneza Friderika Modrega pod križem.

Poleg njiju so upodobljeni Bog Oče, štirje evangelisti in po en motiv iz Stare (izgon iz raja) in Nove zaveze (križanje). Enaka naslovnica je bila uporabljena pri Trubarjevi *Hišni postili*, ki pa ni kolorirana.

Podoba knjige kot umetniškega dela ne bi bila popolna brez vključitve sekundarnih likovnih elementov, kot so ekslibrisi, supralibrisi, signeti, upodobitve heraldičnih znamenj itn., ki prinašajo številne podatke o provenienci gradiva in s tem o zgodovini knjižnice.

Večina novoveških tiskov ni opremljena z ekslibrisi. Med ekslibrisi, ki so v tiskih, so najštevilnejši tisti, s katerimi je svoje lastništvo označil škof Gandolf Ernst grof Kuenburg (1790–1793). Škofovo zanimanje je bilo usmerjeno predvsem na homiletično in literarno področje. Za namene homiletike je kupil zbirki pridig baročnih pridigarjev Jožefa Antona Bordonija in Prokopija Burkharta.

3.2 Novoveški tiski v zbirki raritet in inkunabul

Zbirka raritet in inkunabul, ki se hrani kot posebna zbirka, vsebuje 159 enot: 90 inkunabul in 69 (zgodnje)novoveških tiskov. Med novoveškimi tiski prevladujejo teološka in literarna dela na čelu z Erazmom Rotterdamskim in antičnimi avtorji. Gledano kronološko, prednjačijo tiski iz 16. stoletja, dela iz 17. in 18. stoletja so redkejša. Najmlajše delo je iz leta 1749. Pomembno mesto zavzemata drugi in tretji zvezek *Repertorija obojega prava* (*Repertorium utriusque iuris*) avtorja Giovannija Bertacchija iz leta 1519. V vezavi iz 16. stoletja sta se namreč poleg drugih gotskih fragmentov ohranila dva fragmenta karolinškega kodeksa iz druge polovice 9. stoletja, ki sta služila za utrditev hrbta knjižnega bloka (Golob, 2012, str. 212–215; Urlep, 2014, str. 68–69).

Zbirka deluje nekoliko nepopolno, saj vanjo v nasprotju s pričakovanji niso vključena nekatera z današnjega stališča pomembna in dragocena dela, npr. slovenski prevodi *Biblije* na čelu z Dalmatinovo, Valvazorjeva *Slava vojvodine Kranjske*, slovenske slovnice, Slomškova dela itn. Podatki o tem, kdaj natančno je bila zbirka

oblikovana in katera merila so bila pri tem uporabljena, niso znani, verjetno pa se je to zgodilo v 20. stoletju.

Pri večini tiskov so se ohranile izvirne ali originalne vezave. Tiski so nastajali v obdobju treh stoletij, zato tudi ornamentika oziroma dekoracija na prevlekah kaže značilnosti različnih slogov in obdobj. Pri najstarejših delih se motivika spogleduje z gotiko, glavnina kaže značilnosti nemške renesančne tradicije, medtem ko se mlajši primerki že spogledujejo z barokom. Z roko v roki s številnimi usnjenimi vezavami stopajo makulturne vezave. *Repertorij obojega prava* ni osamljen primer, družbo mu dela še več kot deset del z rokopisnimi fragmenti, tudi glasbenimi. *Repertoriju obojega prava* je zelo podobna izdaja *Gracijanovega dekreta* iz leta 1516, natisnjena v tiskarni Nikolaja Benedicta v Turinu. V knjigoveški delavnici so kartonasto oporo platnic zaščitili z dvema gotiskima fragmentoma s slikarskimi inicialkami.



Slika 2: Dekoracija prevleke s slepimi črtami, rastlinsko ornamentiko in upodobitvami evangelistov (NŠAM, R 51)

Natančna datacija vezav ni zmeraj mogoča, zato so še posebej zanimive vezave z datacijo, se pravi vezave, pri katerih so navedene letnice izdelave ali knjigovezi, ki so bili zaslužni za izdelavo. V zbirki raritet so takšne vsaj tri, med njimi homiletično delo *Euagatorium Modus predicandi: Sermones XIII* (NŠAM, R 55) izpod peresa dominikanskega meniha Mihaela iz Madžarske. Mariborski izvod, ki je vezan v rjavo usnje, je bil natisnjen leta 1503 v Kölnu. Skoraj sto let pozneje, tj. leta 1594, je bil vezan oziroma prevezan, natančno datacijo omogoča letnica na sprednji platnici. Sprednja in hrbtna platnica sta dekorirani s kombinacijo slepega in zlatega odtisa. Pozlata je skoraj v celoti zbledela in je še komaj vidna. Osrednje polje zamejuje pravokotnik iz dvojne slepe črte, na vogalih so na zunanji strani odtisnjene cvetice oziroma lilije. V osrednjem polju dominira medaljonska upodobitev Marijinega oznanjenja. Pod upodobitvijo je letnica 1594, nad njo še neidentificirana oznaka *FGMR*, ki je verjetno označevala prvotnega lastnika ali knjigoveza. Vezavo dopolnjujeta dve zapirali brez zaklepnih trakov, ki sta odpadla. Dekoraciji sprednje in hrbtna platnice nista identični. Na sprednji strani je upodobljeno Marijino oznanjenje, na hrbtni Marija z detetom Jezusom. Marijina ikonografija ni naključna, ampak izraža vsebino. Knjiga namreč vsebuje pridige o Mariji in njeni materi sv. Ani. Tematiko zelo dobro predstavlja kolorirana upodobitev Ane Samotretje (Ana z Marijo in Jezusom) na hrbtni strani naslovne strani, ki se v nekolorirani različici ponovi v besedilu.

Nekoliko drugačna je turnirska knjiga iz srede 16. stoletja z imenitnim naslovom *Slavna zgodovina ali Rerum praeclare gestarum intra et extra moenia civitatis Viennensis ... 1560* (NŠAM, R 23). Knjiga opisuje turnirsko dogajanje, ki je spremljalo srečanje cesarja Ferdinanda I. in bavarskega vojvode Alberta V. leta 1560. Avtor dela je znani burgundski heraldik Janez pl. Francolin. Leta 1560 je knjiga najprej izšla v nemškem jeziku, leto pozneje v latinščini; mariborski izvod je latinski. Knjiga je razkošna: vsako poglavje uvajajo kolorirane inicialke, poleg tega pa so v knjigi še tri kolorirane celostranske upodobitve in signet dunajskega tiskarja Rafaela Hoffhalterja. Po do zdaj znanih podatkih je mariborski izvod edini na slovenskih tleh.

Slovesni vsebini ustrežna je vezava: kartonaste platnice, oblečene z rjavim usnjem. Za dekoracijo prevleke so knjigoveški mojstri uporabili kombinacijo slepega in zlatega tiska; žal je zlatenje že precej obrabljeno. To je slovesna turnirska knjiga, zato so v osrednjem polju odtisnjena heraldična znamenja. Med temi je tudi grb nadvojvode Karla II. Habsburškega, kneza in vladarja notranjeavstrijskih dežel, ki mu je delo posvečeno. V tem kontekstu heraldična znamenja ne odražajo lastniških povezav, ampak pokroviteljstvo. Na robu platnic je zanimiva bordura z igrivimi antropomorfnimi motivi. Podobna dekoracija s prevladujočimi heraldičnimi znamenji je opisana v razstavnem katalogu Otta Mazala: *Europäische Einbandkunst aus Mittelalter und Neuzeit: Ausstellung der Handschriften – und*

Inkunabelsammlung der Österreichischen Nationalbibliothek (Mazal, 1990, str. 188).

3.2.1 Salzburški misal (1515)

V zbirki raritet si nedvomno zasluži posebno pozornost še eno, do zdaj tako rekoč neznano, delo. Gre za Salzburški misal oziroma mašno knjigo (*Missale Saltzeburgensis*), natisnjeno v tiskarski oficini Petra Liechtensteina v Benetkah 1515. Pri odlično ohranjenem tisku najbolj izstopata datirana vezava z zlato dekorirano prevleko iz leta 1564 in kolorirana kompozicija križanja v kanonu.

Čeprav je bilo delo natisnjeno leta 1515 v Benetkah, izhaja današnja vezava iz leta 1564. Lastnik dela in naročnik vezave je bil lavantinski škof Martin Herkul Rettinger pl. Wiespach (1556–1570). Škof Rettinger je kot zelo izobražen teolog sodeloval na tridentinskem cerkvenem zboru in je bil leta 1563 eden izmed podpisnikov koncilskih sklepov.

Kdaj natančno je misal prišel v njegovo posest, ni znano, vezavo pa je najverjetneje naročil leta 1564 ali malo pred tem. Dekoracija kaže južnonemške slogovne značilnosti, zato je zelo verjetno, da je delo zaupal augsburškemu ali vsaj enemu izmed južnonemških knjigoveških mojstrov. Škof je bil z augsburškimi mojstri in njihovim delom verjetno zelo dobro seznanjen, saj je bil pred nastopom škofijske službe kanonik augsburškega stolnega kapitlja, sodeloval pa je tudi na tamkajšnjem državnem zboru leta 1555, na katerem je bil sprejet augsburški verski mir.

Knjigoveški mojstri so za izdelavo dekoracije (Slika 3) na prevleki uporabili kombinacijo slepega tiska in zlatotiska. Osrednje polje je v celoti pozlačeno; zlatenje je odlično ohranjeno. V osrednjem polju, ki ga zamejuje bordura z arabeskami, sta odtisnjeni pečatniška kompozicija iz arabesk oziroma mavresk in kartuša z lastniškim vpisom *HERCVLES EPIS(COPUS) LAVENTINENSIS*, pod katero je navedena letnica 1564. Okoli osrednjega polja se ob robovih platnic vije bordura s slepo vtisnjenimi motivi evangelistov. Dekoraciji sprednje in hrbtne platnice sta si zelo podobni, razlike se kažejo samo v dekoraciji osrednjega polja. Na zadnji platnici namreč ni kartuše z lastniškim vpisom, ki dokazuje provenienco dela.

Mašni kanon je slovesen. Uvaja ga kolorirana lesorezna upodobitev Kristusovega križanja z Marijo, Janezom Evangelistom in tremi angeli, ki v zlate čaše prestrezajo dragoceno Odrešenikovo kri (Slika 4). Na modrem ozadju so skupaj naslikani sonce, luna in zvezde. Upodobitev, ki ne deluje preveč dramatično, okvirja bordura s cvetličnimi, antropomorfnimi in zoomorfnimi motivi. Motiv v likovni umetnosti ni neznan, upodobitev nekoliko spominja na Rafaelovo Londonsko

križanje oziroma Križanje s svetniki, na katerem so pod križem upodobljeni sv. Marija, Marija Magdalena, Janez Evangelist in sv. Hieronim. Dva angela v zlate čaše prestrezata Jezusovo kri, medtem ko sta na modrem ozadju naslikana še sonce in luna.



Slika 3: Dekoracija prevleke Salzburškega misala iz leta 1515 (NŠAM, R 26)

Podobno slovesno je tudi besedilo kanona (*Te igitur*), ki se začinja s slikarsko inicialko.

Škof Rettinger je poleg Salzburškega misala posedoval vsaj še eno delo. To je Augsburški misal iz leta 1555, ki ga odlikujeta dekorativna vezava z datacijo iz leta 1556 in dramatična upodobitev Kristusovega križanja v kanonu. Avtor te je bil Matija Gerung (Golob, 2017a). Pri Augsburškem misalu je bil kanon natisnjen na pergament, za Salzburški misal pa to ne velja. Dekoraciji na prevlekah obeh mašnih knjig sta precej podobni, kar najverjetneje pomeni, da je škof kot naročnik

3.3 Bibliikum

Zbirka s 416 enotami obsega različne izdaje Svetega pisma, ki jih dopolnjujejo konkordance in dela s področja biblične eksegeze. Dela so bila izdana v razponu od 16. do 20. stoletja. Po pričakovanju prevladujejo izdaje iz 19. in 20. stoletja, medtem ko sta 16. in 17. stoletje zastopana z vsega skupaj 40 enotami. Izbor jezikov je zelo pester in sega od latinščine, nemščine, italijanščine in slovenščine do grščine, hebrejščine in arabščine. Med najzanimivejše izdaje nedvomno sodi Lutrova *Biblija* iz leta 1567, ki jo lepo dopolnjujeta dva izvoda Dalmatinove *Biblije*. Oba izvoda sta precej poškodovana in sta bila že restavrirana, kar dokazuje, da so ju v preteklosti veliko uporabljali.

Slovenske izdaje in prevodi so močno zastopani. Poleg Dalmatinove *Biblije* so v zbirki še izdaje Jurija Japlja, Matevža Ravnikarja, patra Placida Javornika, Simona Klančnika, škofa Antona Alojzija Wolfa in razne novejšje izdaje.

Knjižne vezave so večinoma originalne, prevezave so redke. Prevezana sta bila le oba izvoda Dalmatinove *Biblije*.

3.4 Liturgične knjige

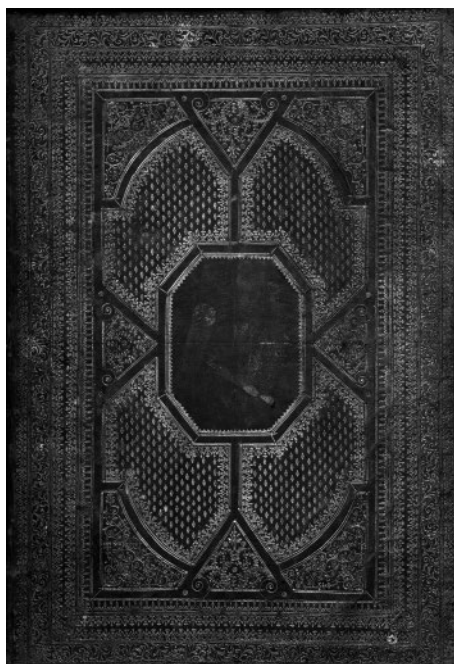
Lavantinski škofje so za opravljanje pastoralnih dolžnosti potrebovali številne liturgične knjige, zato ni presenetljivo, da je v knjižnem fondu približno 55 liturgičnih knjig iz 17. in začetka 18. stoletja: misali, pontifikali, obredniki, antifonarji itn. Večina del je bila natisnjena na italijanskih tleh ali v Salzburgu. Izdajanje oziroma tiskanje liturgičnih knjig v tem obdobju lahko razumemo kot posledico kodifikacije liturgičnih knjig po tridentinskem cerkvenem zboru.

Glavnina liturgičnih knjig predstavlja nekakšno zaključeno celoto, kar se kaže tudi pri njihovem zunanjem videzu oziroma dekorativnih vezavah. Večina platnic je kartonastih, prevleke so večinoma bogato dekorirane, prevladujoča motivika je ornamentalna. V nasprotju s številnimi renesančnimi vezavami, ki jih je najti pri drugih novoveških tiskih, so prevleke liturgičnih knjig večinoma zlato dekorirane in okrašene v različnih baročnih slogih (Slika 5). Opazne so prvine filigranskega, koničasto-čipkastega, pahljačastega sloga in sloga fanfare.

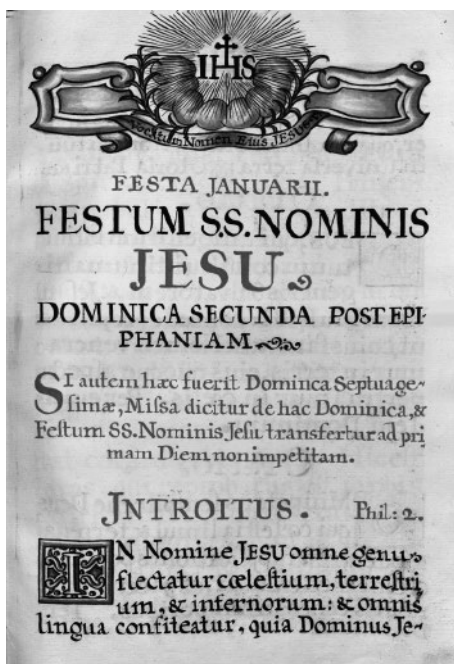
Liturgične knjige lahko povežemo z lavantinskimi škofi in njihovimi salzburškimi metropolitami. Prvi so bili naročniki in lastniki liturgičnih knjig, kar dokazujejo ekslibrisi v knjigah in supralibrisi na platnicah, drugi so v duhu pokoncilске prenove skrbeli za njihovo izdajanje. Na tem področju je bil še posebej dejaven salzburški nadškof Maksimilijan Gandolf baron Kuenburg, ki je pred tem zasedal

lavantinsko škofijsko stolico. Večina liturgičnih knjig je bila natisnjena v salzburških tiskarnah Janeza Krstnika Mayrja in Melhiorja Haana.

V času pastirovanja nadškofa Kuenburga (1668–1687) je lavantinsko stolico zasedal škof Franc Gašper pl. Stadion (1673–1704). O njem je iz pisnih virov sicer znano, da je bil lastnik več knjig, vendar to za liturgične knjige ni dokazano. Dejavnejši je bil njegov naslednik Filip II. Karl pl. Fürstenberg, lavantinski škof med letoma 1708 in 1718. Na splošno zelo dejaven škof je bil lastnik in naročnik vsaj dveh liturgičnih knjig, kar dokazujeta supralibrisa oziroma na platnicah od-tisnjena grba.



Slika 5: Dekoracije prevleke v baročnem slogu



Slika 6: Stran iz lektionarja (NŠAM, Lektionar kot dodatek Rimskemu misalu, 1761)

V izdaji Rimskega misala (*Missale Romanum*, 1570), natisnjenega v tiskarni Melhiorja Haana v Salzburgu leta 1671, je zanimiva notica o provenienci dela. Na hrbtni strani sprednje platnice ja zabeleženo, da je leta 1703 gospa Marija Katarina Sebukoschegkin misal darovala cerkvi sv. Maksimilijana. Gre za cerkev sv. Maksimilijana v Celju, ki je takrat cerkvenoupravno pripadala oglejskemu patriarhatu, in ne salzburški metropoliji, gospa Marija Katarina pa je bila celjska meščanka. Notica ni zanimiva samo zato, ker se nanaša na štajersko območje, ampak tudi

zato, ker je bila darovalka ženska. Podobne notice med drugimi novoveškimi tiski še niso bile najdene.

Škofa Kuenburg in Fürstenberg nista bila edina, ki so jima bile pri srcu liturgične knjige. Tretji je bil škof Janez III. Thurn-Valsassina in Taxis (1754–1765), ki je leta 1761 kot dodatek Rimskemu misalu dal sestaviti latinski lekcionar⁸ za nove svetniške godove, to je godove svetnikov, ki so bili kanonizirani po izdaji Rimskega misala leta 1570. Celotno besedilo je napisano s črno in rdečo tinto, ki na več mestih preseva skozi papir. Anonimni pisec ali morda ilustrator je besedilo na več mestih dopolnil z risarskimi inicialkami, vinjetami in monogrami (Slika 6). Delo je ostalo v rokopisu, podatki o njegovi uporabi pa za zdaj še niso znani. Prav tako še ni znano, ali je bila pripravljena tudi slovenska vzporednica.

3.5 Pravo

Eden izmed najpomembnejših vsebinskih sklopov v knjižničnem fondu je pravo, tako kanonsko kot civilno. Novi vek je v pravu močno zastopan, zastopstvo šteje okoli 400 enot. Osnovo kanonskega prava v tem času tvorijo dekreti iz kanonske zbirke *Corpus Iuris Canonici*, ki je bila do leta 1917, ko je bil izdan *Zakonik cerkvene prava*, najpomembnejša zbirka cerkvenih zakonov, ki jih dopolnjujejo dela cerkvenopravnih teoretikov. Teh je v škofijski knjižnici kar nekaj, poudariti velja Agostinha Barbosa (1589–1649) in kardinala Janeza Krstnika de Luco (1614–1683).

Da je bila za lavantinske škofe, druge cerkvene dostojanstvenike in duhovščino pravna literatura zelo pomembna, potrjujejo tudi lastniški vpisi, ekslibrisi in supralibrisi. V drugi polovici 18. stoletja je kot lastnik pravnih del izpričan lavantinski škof Maksimilijan Gandolf baron Kuenburg. Čeprav je mogoče, da je škof posedoval knjige z različno tematiko, je njegova posest do zdaj izpričana le za pravna dela.

Pomembnost kanonskega prava odseva tudi videz del: veliki formati, trde vezave in dekorativne prevleke, večinoma okrašene v renesančnem ali preprostejšem baročnem slogu. Podobno kot pri drugih novoveških tiskih nekatere vezave niso dekorirane ali pa je okras samo na hrbtu knjig.

⁸ Lekcionar je mašna knjiga, ki vsebuje berila, evangelije in molitve za praznike in godove svetnikov.

3.6 Zgodovina, geografija in domoznanstvo

Pregled zanimivih novoveških tiskov ne bi bil popoln brez del s področja zgodovine, geografije, domoznanstva, pomožnih zgodovinskih ved itn. Za vse ljubitelje lepih knjig in še posebej za geografe je posebno odkritje delo *Beschreibung und Contrafactur der vornembsten Stät der Welt* avtorja Jurija Brauna. Delo s šestimi volumni je med letoma 1574 in 1590 izhajalo v Kölnu. Volumne krasijo številni kolorirani bakrorezi, ki jih je prispeval flamski mojster Frančišek Hofenberg.

Področje domoznanstva najbolje predstavljajo dela Janeza Vajkarda Valvazorja. Originalno izdajo *Slave vojvodine Kranjske*, ki so jo naročili že lavantinski škofje v Šentandražu, dopolnjujeta ponatis iz 19. stoletja in njena koroška vzporednica *Topographia archiducatus Carinthiae antiquae & moderna completa*.

Eno izmed najzanimivejših in hkrati najzagonetnejših del v knjižnici je nedvomno Notranjeavstrijski dvorni koledar iz leta 1705. Tisk z naslovom *Saeculum regiminis Austriae interioris anno 1665* je sestavil Janez Nikolaj pl. Leuchsenhoffen, natisnil pa ga je znani graški dvorni tiskar Jurij Widmanstätter. V zelo redki knjigi so za obdobje med letoma 1665 in 1705 navedeni vsi člani notranjeavstrijskih oblastnih organov na čelu z deželnimi namestniki. Čeprav je bilo delo natisnjeno leta 1705, je neznana roka (ali roke) seznam dopolnjevala do leta 1711. Poleg seznama delo vsebuje 82 bakrorezov, na katerih so prikazani dvorni uradniki, vsakemu uradniku je namenjen svoj list. Deželni namestniki so predstavljeni z grbom, portretom in kratko notico o nastopu službe oziroma služb, medtem ko so morali biti drugi uradniki zadovoljni zgolj z upodobitvijo grba in karierno notico. Knjiga je pomembna tudi za slovenski prostor, saj so v njej upodobitve ljubljanskih škofov: Hrena, Tavčarja in Scarlicchija, ter lavantinskih škofov: Jurija Stobeja in Lenarta Götza. Vsi naštetih so opravljali službo deželnega namestnika. Delo, ki je v slovenskem prostoru še nepoznano, ponuja številne možnosti za raziskovanje notranjeavstrijske zgodovine in preučevanje plemiških družin iz omenjenega prostora.

Kot eno najlepših vezav lahko označimo vezavo registraturnega načrta škofijskega konzistorialnega arhiva s konca 18. stoletja. Knjiga je vezana v usnje maroken, prevleka je zlato dekorirana. Pri dekoraciji so bili uporabljeni tudi motivi, ki jih pri drugih vezavah iz 18. stoletja ni zaslediti. Gre predvsem za ponavljajoči se motiv zvezde jutranjice, Kristusov monogram in upodobitev Marije z Jezusom.

4 Zaključek

Novoveški tiski, ki so shranjeni v historični knjižnici lavantinskih škofov v Mariboru, nedvomno sodijo med najdragocenejše spomenike pisne kulturne dediščine štajerskega, slovenskega, notranjeavstrijskega in evropskega prostora. Tiski se ne odlikujejo samo po vsebinski zanimivosti in pestrosti, temveč tudi po estetski raznovrstnosti in bogati zgodovinski izpovednosti. Mnoge izmed teh lastnosti prvič razkriva prav ta članek.

Čeprav članek prinaša številne nove podatke in predstavlja temelje za nadaljnje delo, so številna vprašanja ostala nerešena ali pa so se odprla na novo. Največji problem predstavlja dejstvo, da zaradi raznovrstne delovne obveznosti in premajhnega števila zaposlenih še nista bila izvedena popis ali katalogizacija gradiva. Popis oziroma katalogizacija bi v prihodnosti omogočila nadgradnjo in poglobitev dosedanjega dela, ki bi vodilo v pripravo novega prispevka ali celo samostojne študije.

V prihodnosti se odpirajo številna nova polja delovanja in raziskovanja: popis novoveških tiskov, podrobna, tudi statistična, analiza vsebinskih značilnosti, popis vezav z analizo dekorativnih slogov, popis fragmentov, analiza (likovnih) okrasnih prvin itn. Vse to ponuja dobre možnosti za več- in interdisciplinarne študije.

Zahvala

Za pomoč pri pripravi prispevka se zahvaljujem ddr. Nataši Golob. Iskrena hvala za vso pomoč pri pripravi članka, še posebej za neutrudno pomoč pri iskanju podatkov o Salzburškem misalu iz leta 1515.

Navedeni viri

Gatz, E. in Brodkorb, C. (1996). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot.

Gatz, E. in Janker, S. M. (1990). *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648 bis 1803: ein biographisches Lexikon*. Berlin: Duncker & Humblot.

Golob, N. (2012). Katalog knjižnega slikarstva v srednjeveških rokopisih in inkunabulah. V D. Marinič in I. Filipič (ur.), *Srednjeveške in renesančne knjižne umetnine iz zakladnice Nadškofije Maribor* (str. 38–234). Maribor: Evropski kulturni in tehnološki center Maribor.

Golob, N. (2017a). *Na pergamentu in papirju: rokopisi in tiski iz mariborskih zbirk*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.

Golob, N. (2017b). *Srednjeveški in renesančni rokopisi: materiali, strukture, predstavitve*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Gspan, A. in Badalič, J. (1957). *Inkunabule v Sloveniji / Incunabula quae in Slovenia asservantur*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Kos, M. in Stele, F. (1931). *Srednjeveški rokopisi v Sloveniji / Codices aetatis mediae manuscripti qui in Slovenia reperiuntur*. Ljubljana: Umetnostnozgodovinsko društvo.

Kovačič, F. (1928). *Zgodovina Lavantinske škofije: 1228–1928*. Maribor: Lavantinski kn. šk. ordinariat.

Krajnc Vrečko, F. (1999). *Teološka knjižnica Maribor: duhovna vez med preteklostjo in prihodnostjo: 140 let Škofijske teološke knjižnice*. Ljubljana: Družina.

Mazal, O. (1990). *Europäische Einbandkunst aus Mittelalter und Neuzeit: Ausstellung der Handschriften – und Inkunabelsammlung der Österreichischen Nationalbibliothek, Prunksaal, 22. Mai – 26. Oktober 1990*. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt.

Svoljšak, S. (2004). Renesančne knjižne vezave na slovenskih protestantskih tiskih v knjižnici Narodnega muzeja Slovenije v Ljubljani. *Knjižnica*, 48(4), 37–62.

Svoljšak, S. (2009). Knjižna zbirka P. Žige Škerpina v ljubljanskem frančiškanskem samostanu. *Knjižnica*, 53(1–2), 7–31.

Tangl, K. (1841). *Reihe der Bischöfe von Lavant*. Celovec: J. Leon.

Urlep, L. (2012a). Drobci iz zgodovine »stare« škofijske knjižnice lavantinskih škofov v Šent Andražu na Koroškem. V D. Marinič in I. Filipič (ur.), *Srednjeveške in renesančne knjižne umetnine iz zakladnice Nadškofije Maribor* (str. 10–38). Maribor: Evropski kulturni in tehnološki center Maribor.

Urlep, L. (2012b). Inkunabule v Nadškofijskem arhivu Maribor: splošen pregled in materialno varstvo. V N. Gostenčnik (ur.), *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: arhivistika in informatika: Radenci, 28.–30. marec 2012* (str. 367–380). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Urlep, L. (2014). Fragment karolinškega rokopisa kot del vezave 16. stoletja. V A. Nared (ur.), *Arhivi – zakladnice spomina* (str. 68–69). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Urlep, L. (2016). Knjižnica Nadškofijskega arhiva Maribor: zgodovinski pregled in selitev v letu 2015. V N. Gostenčnik (ur.), *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: popisovanje arhivskega gradiva: zbornik mednarodne konference, Radenci, 13.–15. april 2016* (str. 363–376). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Vodopivec, J. (2000). *Vezave srednjeveških rokopisov: strukturne prvine in njihov razvoj / Binding structures on stiff-board manuscripts*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Zotter, H. in Csanády, H. (1999). *Einbandkunde: eine kleine stilgeschichtliche Einführung: Skriptum für den Ausbildungskurs*. Pridobljeno 28. 8. 2018 s spletne strani <https://static.uni-graz.at/fileadmin/ub/doc/sosa/ub-sosa-skriptum-einbandkunde.pdf>

mag. Lilijana Urlep

Nadškofijski arhiv Maribor, Slomškov trg 20, 2000 Maribor
e-pošta: lilijana.urlep@nadskofija-maribor.si



Podpora splošne knjižnice pri soočanju z demenco: stanje v slovenskih splošnih knjižnicah¹

Public library support in case of dementia: conditions in the Slovenian public libraries

Alma Kare

Oddano: 30. 9. 2018 – Sprejeto: 21. 1. 2019

1.01 Izvirni znanstveni članek

1.01 Original scientific article

UDK 027.022:616.892.3

Izvleček

Namen: Demenca je bolezen možganov, ki je zaradi staranja prebivalstva v porastu in predstavlja velik družbeni problem. Namen članka je ugotoviti, kako aktivne so slovenske splošne knjižnice pri zagotavljanju podpore osebam z demenco in tistim, ki zanje skrbijo.

Metodologija/pristop: V raziskavi smo uporabili dve različni metodi spraševanja. Z anketno metodo smo zajeli trideset direktorjev slovenskih splošnih knjižnic. Povezavo na anketo s petimi zaprtimi, štirimi polzaprtimi in sedmimi odprtimi vprašanji smo poslali na elektronske naslove. Z metodo polstrukturiranega intervjuja smo zajeli dvanajst strokovnih delavcev v domovih za starejše.

Rezultat: Analiza odgovorov spletne ankete je pokazala, da slovenske splošne knjižnice pri izvajanju storitev za podporo pri soočanju z demenco niso zelo aktivne. Podpornih storitev za osebe z demenco skoraj ni. V številnih primerih se splošne storitve za podporo pri demenci in storitve za osebe z demenco ne ločijo. Rezultati intervjujev kažejo, da strokovni delavci v domovih za starejše splošne knjižnice še ne prepoznajo kot

¹ Prispevek je nastal na podlagi magistrskega dela Alme Kare z naslovom *Vloga in delovanje splošne knjižnice za podporo pri soočanju z demenco*. Mentorici sta bili dr. Polona Vilar in dr. Vlasta Zabukovec.

pomembnega partnerja za podporo pri delu z osebami z demenco, si pa sodelovanja večinoma želijo.

Omejitve raziskave: Za spletni anketni vprašalnik smo se odločili, ker smo želeli čim večji odziv direktorjev splošnih knjižnic. Pri interpretaciji pridobljenih podatkov pa smo pogrešali možnost, da bi z dodatnimi vprašanji razjasnili dileme, kot smo jih lahko pri intervjujih.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Prva raziskava v slovenskem prostoru, ki obravnava demenco in uporabniško skupino s posebnimi potrebami, ki ima demenco, s knjižničarskega vidika. Raziskava prepozna glavne probleme in s tem ponuja izhodišča za nadaljnje raziskave.

Ključne besede: *demenca, uporabniki, osebe s posebnimi potrebami, splošne knjižnice*

Abstract

Purpose: Dementia is an illness of the brain, which has become a significant social problem due to aging of population. The purpose of the article was to establish how active the Slovenian public libraries are in providing support to dementia patients and their carers.

Methodology/approach: Two different question methods were used in the research. A survey was conducted among thirty directors of the Slovenian public libraries. It was composed of five closed, four half-closed and seven open questions. A link to the online survey was sent to e-mail addresses. The method of semi-structured interview included twelve professionals working in elderly care homes.

Results: An analysis of the web survey showed that the Slovenian public libraries are not very active in offering dementia support services. They offer almost no support to dementia patients. In many cases, there is no difference among general services to support dementia and services for dementia patients. The results of the interviews revealed that professionals in elderly care homes do not recognize public libraries as an important partner in supporting work with dementia patients. However, cooperation is desired.

Research limitation: The web survey was chosen in order to obtain a wider response of public libraries' directors. But there was no possibility to clarify the dilemmas with additional questions, as it was the case with the interviews.

Originality/practical implications: This is the first research in Slovenia to deal with dementia and a user group with special needs, suffering from dementia, from a library perspective. The research recognizes the main problems and thus provides sources for further research.

Keywords: *dementia, users, people with special needs, public libraries*

1 Uvod

Bibliotekarji v splošnih knjižnicah se pri svojem delu srečujejo z različnimi skupinami uporabnikov s posebnimi potrebami. Tudi njim morajo v skladu s svojim poslanstvom in v skladu z etičnim kodeksom svoje profesije knjižnične storitve zagotavljati v enaki meri kot drugim uporabnikom. Lahko se zgodi, da »posebne potrebe« nekaterih uporabnikov na prvi pogled niso vidne in zato ostanejo prezrte. Take osebe knjižnice ne obiskujejo iz različnih razlogov. Včasih, ker je ne morejo, saj bodisi niso zmožne zapuščati svojega doma ali pa živijo v ustanovi za dolgotrajno oskrbo. Lahko pa so tudi prepričane, da jim knjižnica nima kaj ponuditi. Splošne knjižnice bi morale stalno ugotavljati, kdo vse so njihovi morebitni uporabniki, kakšne so njihove želje in potrebe ter se truditi spremeniti njihov status iz potencialnega uporabnika v uporabnika. Če splošna knjižnica želi zadovoljevati potrebe svojih uporabnikov, tudi tistih s posebnimi potrebami, jih mora najprej prepoznati. Splošne knjižnice bi morale poznati strukturo prebivalstva v lokalnem okolju, kjer delujejo, prepoznati različne skupine uporabnikov s posebnimi potrebami ter zagotavljati zanje primerno knjižnično zbirko in njim prilagojene knjižnične storitve (Standardi za splošne knjižnice, 2005).

Posebne potrebe osebe z demenco izhajajo iz različnih bolezni, ki jih s skupnim izrazom demenca imenujemo zaradi enakih simptomov. Demenca je posledica več kot sto, po nekaterih virih celo več kot dvesto različnih bolezni (Kogoj, 2009). Posledice različnih vrst demence so podobne, ne pa enake, saj prizadenejo različne dele možganov (Bryden, 2005). Splošna knjižnica ima lahko v življenju osebe, obbolele za demenco, in vseh tistih, ki za to osebo skrbijo, pomembno vlogo. Z izborom različnih gradiv in storitvami lahko bistveno prispeva tako h kvaliteti življenja oseb z demenco kakor tudi k ozaveščanju širše družbe ter s tem k zmanjšanju stigme.

Problematika demence je zelo aktualna, obenem pa nam je predstavljala izziv, saj s knjižničarskega vidika v slovenskem prostoru še ni bila obravnavana. Glavni namen prispevka je osvetliti delovanje slovenskih splošnih knjižnic na področju podpore pri soočanju z demenco in ponuditi izhodišča za nadaljnje raziskave na tem področju.

2 Razumevanje demence

Beseda demenca izhaja iz latinščine. Sestavljena je iz predpone »de«, ki pomeni nasprotnost, upadanje, in »mens«, kar pomeni duha, razum. Demenca je torej »upadanje duha oziroma razuma« (Hülsem, 2010). V 10. Mednarodni klasifikaciji

bolezni, ki jo je sprejela Svetovna zdravstvena organizacija (WHO), je demenca uvrščena med duševne in vedenjske motnje (F00-F99) in opredeljena kot sindrom (F00-F03), ki ga povzroča možganska bolezen, običajno kronična ali progresivna, kjer gre za motnjo višjih kortikalnih funkcij, vključno s spominom, mišljenjem, orientacijo, razumevanjem, računskimi zmožnostmi, učnimi sposobnostmi ter govornim izražanjem in presojo (Mednarodna ..., 1995). Definicija ameriškega psihiatričnega združenja pravi, da je najpomembnejša lastnost demence pridobljen multipli kognitivni deficit, ki se kaže z vsaj enim od fenomenov: afazija,² apraksija,³ agnozija,⁴ motnje abstraktnega mišljenja, načrtovanja, sledenja in izvajanja zahtevnejših motoričnih nalog (Practice ..., 2010). Demenca ni del normalnega staranja. Z leti vsi ljudje postanejo bolj pozabljivi, kar pa še ne pomeni, da imajo demenco (Graham in Warner, 2013).

Demenca je izraz za *skupek simptomov*, ki so posledica poškodbe možganov. Demenca torej ni bolezen, temveč skupek simptomov, ki odražajo različne bolezni. Ti simptomi vključujejo tako pomembne osebne spremembe kakor tudi spremembe v vedenju in razpoloženju (Kavčič, 2015). Glede na vzrok jih delimo na primarne in sekundarne. V 85 odstotkih gre za primarne demence, to so degenerativne (50 %), vaskularne (20 %) in mešane oblike (15 %). V 15 odstotkih gre za sekundarne oblike demence. Pri primarnih so možgani neposredno prizadeti. Gre za ireverzibilne (neozdravljive) bolezenske procese (Bauer, 1994, v Hülsen, 2010). 80 do 90 odstotkov demenc sodi v eno izmed naslednjih petih skupin: Alzheimerjeva bolezen, možgansko žilne bolezni (vaskularna demenca), demenca z Lewyjevim telesci, frontotemporalna demenca, mešana demenca (Pirtošek, 2004). Ločimo več vrst demenc z različnimi značilnostmi, potekom bolezni in pogostostjo pojavljanja simptomov. Najpogostejša in med ljudmi najbolj poznana je Alzheimerjeva demenca (Mali, Mešl in Rihter, 2011). Pri vseh vrstah demenc gre za nevrološko bolezen možganov. Jasne razmejitve med starostnim upadom spominskih zmožnosti in drugih kognitivnih sposobnosti ter njihovim upadom zaradi demence ne moremo narediti. Vemo pa, da je starost največji dejavnik tveganja za nastanek demence.

Demenca ni novodobna bolezen. Poznana je bila že v času Rimljanov ali še prej, vendar je v tistem času le malo ljudi dočakalo starost, v kateri se demenca pogosteje pojavlja. Pred približno stotimi leti se je začelo obdobje natančnejšega

² Afazija: oslABLJena ali izgubljena zmožnost govora zaradi možganskih okvar (Slovenski medicinski slovar, 2014).

³ Apraksija: nesposobnost namernega izvajanja smotrnih gibov in uporabljanja predmetov pri sicer ohranjeni motoriki (Slovenski medicinski slovar, 2014).

⁴ Agnozija: izguba sposobnosti prepoznavanja poprej znanih stvari (Slovenski medicinski slovar, 2014).

spoznavanja različnih oblik demence in bolezenskih procesov, ki jih spremljajo. Prvi je izraz demenca leta 1797 uporabil dr. Philippe Pinel,⁵ utemeljitelj sodobne psihiatrije (Mortensen in Nielsen, 2007). Arnold Pick⁶ je leta 1892 opisal patološke spremembe pri bolniku s frontotemporalno obliko demence, Alois Alzheimer⁷ pa je leta 1907 opisal bolezenske znake pri drugačni obliki demence, kasneje poimenovane po njem (Kogoj, 2009). Vendar je šele s skokovitim podaljševanjem življenja postalo očitno, da bo demenca postala velik zdravstveni problem (Kogoj, 2010). Več v Kare (2017, str. 16–36).

Demenca postaja vse večji problem sodobne družbe, saj število oseb s to boleznijo zaradi staranja prebivalstva narašča (Strategija ..., 2016). Pojavnost demence se po šestdesetem letu starosti bistveno poveča, nato pa se verjetnost za njen nastanek na približno vsakih pet let podvoji (Kogoj, 2010). Če izhajamo iz dejstva, da je najštevilčnejša generacija, ki jo imenujemo »baby boom« in zajema osebe, rojene med letoma 1946 in 1964, nam je lahko jasno, da nas pravi val povečanega porasta demence še čaka. V Sloveniji se trenutna ocena obolelih za demenco giblje med 30.000 in 40.000. Bolezen pa ne prizadene le oseb z demenco, ampak tudi vse, ki za te osebe skrbijo. Za eno osebo z demenco v povprečju skrbijo vsaj trije ljudje (Strategija ..., 2016). Tako veliko število bi za splošne knjižnice moralo predstavljati pomembno skupino uporabnikov specifičnih storitev.

3 Vloga splošne knjižnice za podporo pri soočanju z demenco

Splošne knjižnice imajo velik potencial, da s svojim knjižničnim gradivom in storitvami ter s svojo dobro organizirano mrežo pomagajo osebam, ki se soočajo z demenco, kakor tudi tistim, ki za te osebe skrbijo (družinski člani, strokovno osebje v institucijah). Pomembno pa splošne knjižnice lahko pripomorejo pri informiranju splošne javnosti o boleznih in s tem pri zmanjševanju stigme, ki je v družbi še vedno zelo navzoča.

Knjižnice v razvitem svetu so že spoznale, da imajo lahko pomembno vlogo pri spopadanju z demenco. Mnoge med njimi, zlasti v ZDA in razvitejšem delu Evrope, so na področju oblikovanja storitev za osebe z demenco in tiste, ki zanje skrbijo, zelo aktivne. Svetovna znanstvena literatura s knjižničarskega vidika obravnava predvsem blagodejne učinke branja na osebe z demenco in pozitivne

⁵ Philippe Pinel (1745–1826), francoski psihiater, utemeljitelj psihiatrije kot znanosti (Slovenski medicinski slovar, 2014).

⁶ Arnold Pick (1851–1924), češkoslovaški psihiater (Slovenski medicinski slovar, 2014).

⁷ Alois Alzheimer (1864–1915), nemški nevropsihiater (Slovenski medicinski slovar, 2014).

učinke druženja oziroma socialnih stikov, saj se osebe z demenco ob različnih igrah in branju v skupinah družijo s knjižničarji in prostovoljci. Knjižničarji se pri oblikovanju programov in storitev lahko opirajo na Smernice za knjižnične storitve za osebe z demenco (Mortensen in Nielsen, 2007). Na podlagi teh smernic so splošne knjižnice v Ameriki začele tudi razvijati programe za podporo pri demenci. ASCLA – Združenje specializiranih in kooperativnih knjižničnih agencij, pododdelek ameriškega knjižničarskega združenja ALA, je leta 2013 oblikoval interesno skupino za Alzheimerjevo in druge demence (IGARD). Namen te interesne skupine je prepoznati in povezati prizadevanja posameznih knjižnic v Ameriki pri podpori osebam z demenco ter tistim, ki zanje skrbijo. Interesna skupina se osredotoča na ustvarjanje, razširjanje in izvajanje smernic knjižničnih storitev za osebe z Alzheimerjevo boleznijo in drugimi demencami. Več v Kare (2017, str. 60–67).

Sodobna splošna knjižnica je informacijska točka, ki uporabnikom zagotavlja dostop do ključnih informacij, ki prispevajo k razumevanju bolezni in lažjemu soočanju z demenco, ko zbolijo sami ali njihovi bližnji. S svojim gradivom in storitvami je lahko pomemben člen v širši družbeni podporni mreži. Splošne knjižnice lahko svojim uporabnikom zagotavljajo knjižnične storitve v obliki različnih vrst gradiva in aktivnosti, ki potekajo v prostorih knjižnice in zunaj nje, in so namenjeni osebam z demenco, tistim, ki zanje skrbijo, in vsej zainteresirani javnosti. Vloga splošne knjižnice pri ozaveščanju družbe o problematiki demence in s tem zmanjševanje stigme je bistvena. Pomembna je tudi skrb splošne knjižnice za socialno vključenost obolelih za demenco. Knjižničarji so pomembni partnerji strokovnih delavcev v domovih za starejše pri njihovem delu z osebam z demenco. Splošne knjižnice na področju podpore pri demenci lahko delujejo proaktivno in se tesno povezujejo z različnimi organizacijami, strokovnjaki, lokalnim okoljem ter pletejo prostovoljske mreže. Osnovne napotke za knjižnične storitve za podporo pri soočanju z demenco in napotke za uspešno komunikacijo z osebam z demenco kakor tudi napotke za oblikovanje lažje berljivega gradiva nudijo Smernice za knjižnične storitve za osebe z demenco (Mortensen in Nielsen, 2007). Več v Kare (2017, str. 67–88).

4 Zasnova raziskave

Demenca je pereč problem sodobne družbe. Osebe z demenco in tisti, ki zanje skrbijo, potrebujejo podporo in razumevanje širše družbe. Namen raziskave je bil ugotoviti, ali slovenske splošne knjižnice prepoznavajo problem demence v današnji družbi in ali v tem vidijo priložnost za svoje delovanje. Zanimalo nas je, ali sledijo smernicam splošnih knjižnic v razvitejšem svetu glede delovanja na

področju podpore pri soočanju z demenco. Za namen raziskave smo oblikovali naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Kakšno je poznavanje področja demence v slovenskih splošnih knjižnicah in ali se zavedajo družbenega problema porasta demence zaradi staranja prebivalstva?
2. Kakšno je poznavanje stanja demence v njihovem lokalnem okolju in kje pridobivajo informacije?
3. V kolikšni meri knjižničarji poznajo možnosti, ki jih ima splošna knjižnica za podporo pri demenci, in ali nudijo takšne storitve ter kakšni so razlogi, če jih ne.
4. Kakšne vrste gradiva vsebuje knjižnična zbirka splošnih knjižnic za osebe z demenco?
5. S kom splošne knjižnice sodelujejo pri oblikovanju in izvajanju storitev na področju demence?
6. Koliko splošnih knjižnic sodeluje s strokovnimi delavci v domovih za starejše in ali je morda oddaljenost pri tem ovira?
7. Kakšno je mnenje direktorjev splošnih knjižnic o znanju in usposobljenosti knjižničarjev za izvajanje storitev na področju demence in kako ta znanja knjižničarji pridobivajo?
8. Kakšne so izkušnje strokovnih delavcev v domovih za starejše pri sodelovanju s splošno knjižnico in kakšni so vzroki, če sodelovanja ni?
9. Kakšno je mnenje direktorjev splošnih knjižnic o vlogi splošne knjižnice na področju demence?

4.1 Metodologija

V raziskavi smo uporabili dve različni metodi spraševanja, anketno metodo ter metodo intervjuja. Uporabili smo spletno anketo in polstrukturiran intervju. Za spletno anketo smo uporabili spletno orodje EnKlikAnketa – 1KA spletne ankete. Pred izvedbo glavne raziskave smo anketni vprašalnik preverili s pilotno raziskavo. Anketni vprašalnik je bil vsebinsko razdeljen na štiri sklope: *Demenca* (poznavanje bolezni, njenega družbenega vpliva ter način pridobivanja informacij), *Knjižnične storitve* (poznavanje možnosti, vrste izvajanih storitev, vzroki za neizvajanje storitev, vrste gradiva za osebe z demenco, ocena lastne zbirke ter mnenje o vlogi splošne knjižnice), *Sodelovanje* (sodelovanje z različnimi organizacijami; tudi z domovi za starejše, vzroki za nesodelovanje), *Znanje in usposobljenosti* (načini pridobivanja znanj ter mnenje o usposobljenostih knjižničarjev). Anketni vprašalnik je sestavljalo šestnajst vprašanj. Osebe so odgovarjale s pomočjo opisne ocenjevalne lestvice. Vključenih je bilo pet zaprtih vprašanj, pri katerih je bilo mogoče izbrati le en odgovor, in štiri polzaprtá vprašanja (z možnostjo »drugo«), pri katerih je bilo mogoče izbrati več odgovorov. Odprtih vprašanj je

bilo sedem. Anketni vprašalnik je kot priloga objavljen v magistrskem delu (Kare, 2017, str. 166–170).

Za polstrukturiran intervju smo vnaprej oblikovali ključna vprašanja. Druga, dodatna vprašanja oziroma podvprašanja smo po potrebi zastavljali sproti, med intervjujem. V uvodnem delu so se vprašanja nanašala na opis doma za starejše, da smo dobili sliko o velikosti ustanove in vrsti modela oskrbe oseb z demenco. V nadaljevanju so se vprašanja nanašala na njihovo sodelovanje s splošno knjižnico. Protokol je objavljen v magistrski nalogi (Kare, 2017, str. 105).

Podatke o delovanju splošnih knjižnic na področju storitev za podporo pri soočanju z demenco smo želeli pridobiti za območje celotne Slovenije, zato smo spletno anketo naslovili na direktorje vseh osrednjih splošnih knjižnic. V primeru Mestne knjižnice Ljubljana (MKL) smo se odločili za izjemo, saj ima ta knjižnica bistveno večjo mrežo krajevnih knjižnic kot katera koli druga osrednja knjižnica. Triintrideset krajevnih knjižnic je razdeljenih v pet območnih enot. Odločili smo se, da k izpolnjevanju spletne ankete povabimo vodje območnih enot. Povezavo na spletno anketo smo poslali na dvainšestdeset elektronskih naslovov. Od devetinpetdesetih oseb, ki so prebrale uvodni nagovor, jih je na anketo kliknilo osemintrideset. Anketo je začelo izpolnjevati štiriintrideset oseb, dve od njih sta z izpolnjevanjem zaključili po prvem vprašanju, ena oseba po drugem vprašanju in ena oseba po tretjem vprašanju. Trideset oseb je anketo izpolnilo v celoti. Celoten vzorec torej vključuje 30 direktorjev⁸ splošnih knjižnic.

V vzorec za polstrukturiran intervju smo želeli zajeti celotno področje Slovenije, glede na število domov za starejše v posamezni območni enoti, zato smo se odločili za stratificiran proporcionalen vzorec. Mreža domov za starejše je razdeljena na deset območnih enot: Celje, Koper, Kranj, Krško, Maribor, Murska Sobota, Ljubljana, Novo mesto, Nova Gorica in Ravne na Koroškem. Iz vsake območne enote smo v vzorec vključili 10 odstotkov enot oziroma domov za starejše. Končni vzorec je 12 enot oziroma domov za starejše. V intervjujih so po večini sodelovali strokovni delavci (delovni terapevti in socialni delavci), v enem primeru vodja zdravstvene službe in v enem primeru direktor doma.

Povezavo na spletno anketo smo na izbrane elektronske naslove poslali 31. 1. 2017 s povabilom k njeni izpolnitvi. Anketa je bila odprta do 1. 5. 2017. V vmesnem času smo poslali ponovno povabilo k izpolnitvi ankete.

⁸ Izraz direktor v nadaljevanju uporabljamo za vse anketirance, čeprav smo v primeru MKL-ja anketo naslovili na vodje območnih enot.

Intervjuji so potekali v aprilu in maju 2017. Za izvedbo intervjuja smo se z intervjuvanci vnaprej dogovorili po telefonu, izvedli pa smo ga v ustanovi, v kateri je intervjuvanec zaposlen. Pri nekaterih smo morali predhodno pridobiti privoljenje vodstva ustanove. Pogovore smo snemali s snemalnikom zvoka (diktafon), vendar le v tistih primerih, ko smo od intervjuvanca vnaprej pridobili ustno privoljenje. V dveh primerih, ko intervjuvanec snemanja ni želel, smo odgovore pisali na list papirja z vnaprej pripravljenimi vprašanji. Beležili smo tudi dodatna vprašanja in odgovore nanje.

Odgovore anketnega vprašalnika smo uredili tako, da smo jih po posameznih vprašanjih prikazali v grafikonu s pomočjo Microsoft Worda oziroma Microsoft Wordovih tabel. Odgovorom smo določili frekvence in izračunali povprečja. Pri odgovorih odprtega tipa smo uporabljali kvalitativno analizo. Tudi rezultate intervjuja smo kvalitativno analizirali.

4.2 Omejitve raziskave

Spletna anketa nam je omogočila, da smo v raziskavo vključili veliko število direktorjev splošnih knjižnic, ni pa nam dala možnosti, da bi z dodatnimi vprašanji razreševali dileme, kot smo lahko naredili pri intervjujih. Pri interpretaciji podatkov, pridobljenih s pomočjo spletne ankete, smo se zavedali, da je obravnavana tema manj znana in knjižničarji oziroma anketirani direktorji morda ne ločijo med različnimi storitvami in gradivom, ki je primerno za podporo pri soočanju z demenco.

5 Rezultati

Rezultati so predstavljeni v dveh sklopih. Prvi sklop se nanaša na delovanje splošnih knjižnic na področju podpore pri soočanju z demenco, drugi pa na izkušnje strokovnih delavcev v domovih za starejše na področju sodelovanja s splošno knjižnico pri zagotavljanju storitev za oskrbovance z demenco.

5.1 Delovanje splošne knjižnice za podporo pri soočanju z demenco

5.1.1 Poznavanje demence

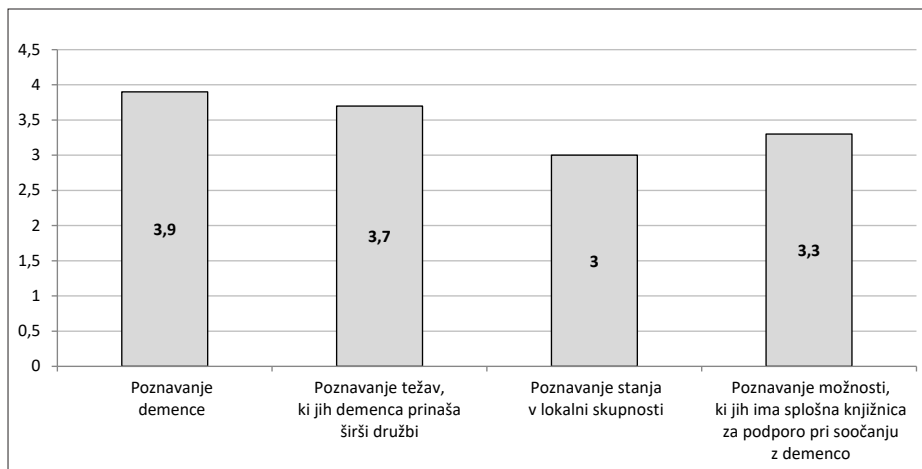
Direktorji splošnih knjižnic so z odgovori na prvi sklop zaprtih vprašanj podali oceno svojega poznavanja demence in težav, ki jih ta prinaša širši družbi. Nadalje

so podali mnenje o tem, kako dobro poznajo stanje na področju demence v lokalni skupnosti, v kateri deluje njihova splošna knjižnica. Ocenili pa so tudi svojo seznanjenost z možnostmi, ki jih ima splošna knjižnica za podporo pri soočanju z demenco.

Za predstavitev, kako direktorji splošnih knjižnic poznajo posamezno področje, smo njihovim odgovorom pripisali točke, nato pa izračunali povprečja. Bolj ko se doseženo povprečje približuje vrednosti 5, boljše je poznavanje področja. Sistem točkovanja prikazujemo v Preglednici 1.

Preglednica 1: *Sistem točkovanja odgovorov*

Zelo dobro poznam	5 točk	Ne poznam	2 točki
Dobro poznam	4 točke	Sploh ne poznam	1 točka
Srednje poznam	3 točke		

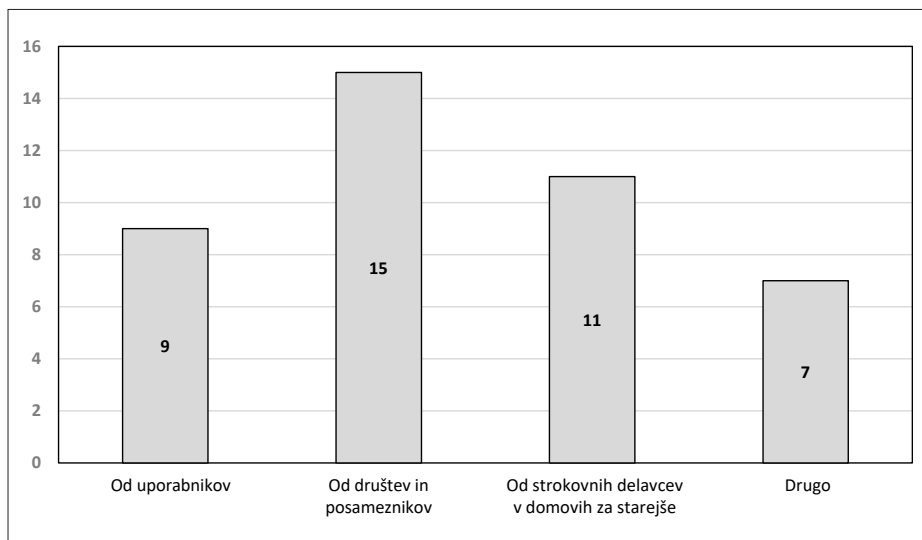


Slika 1: *Povprečne vrednosti poznavanja različnih področij s strani direktorjev splošnih knjižnic*

Na sklop vprašanj je odgovorilo trideset direktorjev. Kakor prikazuje Slika 1, so direktorji dosegli najboljše povprečje pri poznavanju demence, od petih točk so dosegli 3,9 točke, kar pomeni, da to področje od vseh štirih poznajo najbolje. Sledi poznavanje težav, ki jih demenca prinaša širši družbi. Pri poznavanju možnosti, ki jih ima splošna knjižnica za podporo pri soočanju z demenco, so dosegli 3,3 točke. Najslabše je njihovo poznavanje stanja v lokalni skupnosti.

5.1.2 Način pridobivanja informacij

Informacije, povezane z demenco, knjižničarji pridobivajo iz različnih virov.



Slika 2: Način pridobivanja informacij, povezanih z demenco, za lokalno področje, kjer deluje splošna knjižnica

Na polzaprtο vprašanje je odgovorilo trideset direktorjev, ki so imeli možnost izbrati več odgovorov. Zapisali so, da knjižničarji informacije največkrat pridobivajo od različnih društev in posameznikov, od strokovnih delavcev v domovih za starejše, nekoliko manjkrat pa neposredno od uporabnikov. Sedem direktorjev je svojo izkušnjo zapisalo (tudi v možnost »Drugo«). Od tega jih je pet zapisalo, da takih informacij ne pridobivajo, dva pa sta navedla, da je podlaga za take informacije osebna izkušnja (npr. demenca v družini) njihovih knjižničarjev (Slika 2).

5.1.3 Storitve splošne knjižnice za podporo pri soočanju z demenco

Splošne knjižnice lahko oblikujejo in izvajajo različne storitve za podporo pri soočanju z demenco v prostorih knjižnice in zunaj nje, na primer v domovih za starejše. Knjižnične storitve za podporo pri soočanju z demenco so lahko usmerjene v osebe z demenco, v tiste, ki zanje skrbijo, ali v splošno zainteresirano javnost. Na polzaprtο vprašanje je odgovorilo trideset direktorjev, ki so imeli možnost izbrati več odgovorov.

Preglednica 2: *Storitve splošnih knjižnic za podporo pri soočanju z demenco*

Vrsta storitev	f
Srečanja in pogovori s strokovnjaki, ki potekajo v knjižnici in so namenjeni vsem zainteresiranim.	19
Srečanja, bralne urice, ki potekajo v knjižnici in so namenjeni osebam z demenco.	2
Srečanja, bralne urice v domovih za starejše, namenjeni vsem oskrbovancem.	18
Srečanja, bralne urice v domovih za starejše, namenjeni osebam z demenco.	5
Pomoč strokovnim delavcem v domovih za starejše pri izboru knjižničnega gradiva.	10
Izgrajevanje knjižnične zbirke za osebe z demenco.	5
Izgrajevanje knjižnične zbirke za informiranje o demenci.	18
Drugo	4

Kot prikazuje Preglednica 2, splošne knjižnice v največji meri izvajajo storitve v obliki srečanj in pogovorov s strokovnjaki, ki so namenjeni širši javnosti, torej vsem zainteresiranim, in potekajo v prostorih knjižnice. Zelo malo splošnih knjižnic v svojih prostorih nudi storitve v obliki različnih srečanj, ki so namenjena prav osebam z demenco. Osemnajst splošnih knjižnic izvaja različne storitve v obliki srečanj v domovih za starejše, ki so namenjene vsem oskrbovancem, med katerimi so po vsej verjetnosti tudi osebe z demenco, podobnih srečanj v domovih za starejše, ki so namenjeni osebam z demenco in so temu primerno prilagojeni, je bistveno manj, tj. 5. Pri izgrajevanju knjižnične zbirke je opazna velika razlika med zbirko, ki zajema gradivo za informiranje o demenci (tako zbirko izgrajuje osemnajst knjižnic), in zbirko, ki je namenjena osebam z demenco (tako zbirko izgrajuje le pet knjižnic). Deset direktorjev je navedlo, da njihova knjižnica nudi pomoč strokovnim delavcem v domovih za starejše pri izboru primerne knjižničnega gradiva za osebe z demenco. Štirje direktorji so svoje zapise podali tudi pod možnost »Drugo«. Dva od teh pravita, da njihova knjižnica ne izvaja nikakršnih storitev v zvezi z demenco. Eden je zapisal, da knjižnica sodeluje v projektu *Zbistrimo um*, ki je namenjen vsem starostnikom za utrjevanje in ohranjanje spomina. En direktor je napisal, da njihova knjižnica nabavlja gradivo na to temo, vendar isti anketiranec ni označil odgovora »Izgrajevanje knjižnične zbirke za informiranje o demenci« in tudi ne odgovora »Izgrajevanje knjižnične zbirke za osebe z demenco«. Katere vrste gradiva njihova knjižnica nabavlja oziroma katero vrsto zbirke izgrajuje, iz pripisa anketiranca ne moremo določiti.

5.1.4 Vrste gradiva za osebe z demenco

Nekatere splošne knjižnice svojim uporabnikom nudijo gradivo, ki je namenjeno osebam z demenco. Na vprašanje o vrsti gradiva za osebe z demenco, ki ga vsebuje knjižnična zbirka njihove knjižnice, je odgovorilo le pet direktorjev, in sicer tisti, ki so pri prejšnjem vprašanju navedli, da njihova knjižnica izgrajuje

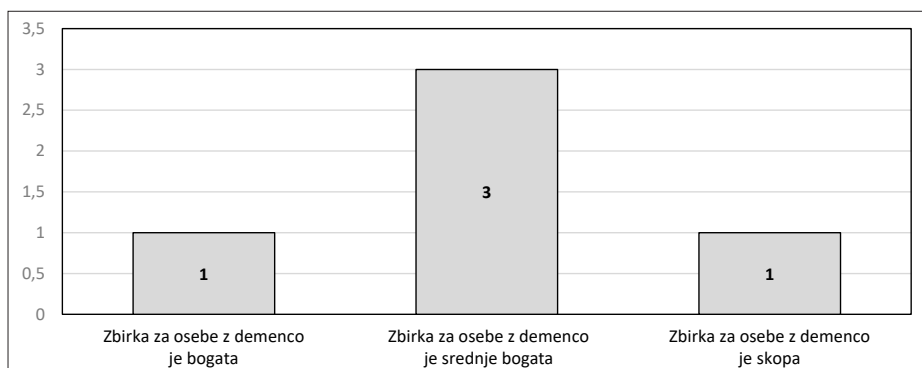
knjižnično zbirko za osebe z demenco. Vprašanje je bilo odprtega tipa. Navedbe direktorjev prikazujemo v Preglednici 3.

Preglednica 3: Vrste gradiva za osebe z demenco

Vrste gradiva za osebe z demenco	f
Monografije	1
Pravljice in pripovedke	1
Leposlovje	1
Strokovno knjižno gradivo, del gradiva igroteke (igre za urjenje spomina)	1
V strokovni literaturi in leposlovju	1

Vsak odgovor so navedli le enkrat. En odgovor nam je povzročil malo težav pri razumevanju, direktor je namreč napisal »V strokovni literaturi in leposlovju«; kaj natančno je s tem mislil, ne vemo.

Tisti direktorji, ki so navedli, da njihova knjižnica izgraja zbirko za osebe z demenco, so podali tudi lastno oceno te zbirke.



Slika 3: Ocena direktorjev o zbirki njihove knjižnice za osebe z demenco

Kot je razvidno s Slike 3, so trije direktorji mnenja, da je zbirka njihove knjižnice za osebe z demenco srednje bogata. En direktor je mnenja, da je bogata, en direktor meni, da je skopa. Pojem bogata, srednje bogata in skopa nismo definirali.

5.1.5 Vzroki za neizvajanje oziroma za okrnjeno izvajanje storitev za podporo pri soočanju z demenco

Direktorji so navedli vzroke za neizvajanje storitev za podporo pri soočanju z demenco, oziroma za izvajanje v manjši meri, kot bi si želeli. Vprašanje je bilo

zastavljeno vsem tridesetim direktorjem. Trije niso navedli vzrokov za neizvajanje oziroma slabše izvajanje, ampak so navajali, kaj počnejo, eden se je obveznemu odgovoru izognil. Vprašanje je bilo odprtega tipa, direktorji so lahko navedli več vzrokov. Pridobljene odgovore smo vsebinsko strnili v sedem kategorij.

Preglednica 4: Vzroki za neizvajanje oziroma okrnjeno izvajanje storitev

Vzroki za neizvajanje oziroma okrnjeno izvajanje storitev	f
Pomanjkanje kadra.	8
Pomanjkanje znanja.	6
Še nismo zaznali potrebe.	5
Pomanjkanje finančnih sredstev.	2
Pomanjkanje prostora.	1
Knjižnica ni dolžna izvajati tovrstnih storitev.	1
Ne vem.	1

Največkrat je vzrok za neizvajanje oziroma slabše izvajanje storitev za podporo pri soočanju z demenco pomanjkanje kadra, šest direktorjev je zapisalo pomanjkanje znanja, pet jih je zapisalo, da še niso zaznali potrebe po tovrstnih storitvah, pomanjkanje finančnih sredstev omenjata dva anketiranca, en anketiranec naveda pomanjkanje prostora, en je prepričan, da knjižnica ni dolžna izvajati tovrstnih storitev, eden pa za vzrok ne ve (Preglednica 4).

5.1.6 Sodelovanje pri oblikovanju in izvajanju storitev za osebe z demenco

Splošne knjižnice za oblikovanje in izvajanje storitev za osebe z demenco in njihove podporne osebe sodelujejo z različnimi partnerji. Na polzaprtu vprašanje je odgovarjalo trideset direktorjev, ki so imeli možnost izbrati več odgovorov.

Preglednica 5: Sodelovanje splošnih knjižnic pri izvajanju storitev za osebe z demenco

Sodelovanje splošnih knjižnic pri izvajanju storitev za osebe z demenco	f
S strokovnimi delavci v domovih za starejše	15
Z različnimi društvi, združenji, skupinami itd.	11
Z drugimi posamezniki, ki imajo izkušnje z delom z osebami z demenco	9
S strokovnjaki s področja socialnega dela	5
S strokovnjaki medicinske stroke	3
Drugo	5

Največ splošnih knjižnic pri izvajanju podpornih storitev na področju demence sodeluje s strokovnimi delavci v domovih za starejše (Preglednica 5). Nadalje direktorji navajajo še sodelovanje z različnimi društvi, združenji, skupinami.

Sodelujejo tudi s posamezniki, ki imajo izkušnje z delom z osebo z demenco. V manjši meri sodelujejo tudi s strokovnjaki socialne stroke in s strokovnjaki medicinske stroke. Tisti, ki so uporabili možnost »Drugo« (takih je bilo pet), so napisali, da ne sodelujejo, ker takih storitev ne izvajajo.

5.1.7 Sodelovanje s strokovnimi delavci v domovih za starejše

Nekatere splošne knjižnice sodelujejo z domovi za starejše tudi na področju podpore osebam z demenco. Direktorji so povedali, kdo je pobudnik takega sodelovanja.

Preglednica 6: *Pobudnik sodelovanja med splošno knjižnico in domovi za starejše*

Pobudnik sodelovanja	Število odgovorov (n = 15)
Pobuda za sodelovanje je na strani splošne knjižnice	3
Pobuda za sodelovanje je na strani domov za starejše	1
Interes za sodelovanje je vzajemen	11

Na vprašanje so odgovarjali tisti direktorji, ki so pri prejšnjem vprašanju navedli, da njihova knjižnica sodeluje z domovi za starejše. Takih je bilo petnajst. Vprašanje je bilo zaprtega tipa. Kot je razvidno iz Preglednice 6, je največ direktorjev povedalo, da je interes za sodelovanje vzajemen, trije trdijo, da je pobuda za sodelovanje na strani knjižnice, in en sam priznava, da je pobuda za sodelovanje na strani doma za starejše.

5.1.8 Sodelovanje z društvi, združenji in različnimi skupinami

Direktorji so navedli, s katerimi društvi, združenji in različnimi skupinami njihova splošna knjižnica sodeluje na področju demence.

Preglednica 7: *Sodelovanje z različnimi organizacijami*

Naziv organizacije	f
Združenje Spominčica – Alzheimer Slovenija	3
Društvo Res je	1
Društvo upokojencev	3
Dom starejših	1
Društvo Hospic	1
Društvo Palias	1
Univerza za tretje življenjsko obdobje	1
Rdeči križ Slovenije	1

Na vprašanje so odgovarjali le tisti direktorji, ki so pri vprašanju o sodelovanju navedli, da sodelujejo z različnimi društvi, združenji in skupinami (Preglednica 5). Takih je bilo enajst. Vprašanje je bilo odprtega tipa. Največ splošnih knjižnic sodeluje z združenjem *Spominčica – Alzheimer Slovenija* in društvi upokoencev (Preglednica 7). Po enkrat so omenili društvo *Res je*, dom starejših, društvo Hospic, društvo Palias, Rdeči križ Slovenije in Univerzo za tretje življenjsko obdobje.

5.1.9 Sodelovanje z domovi za starejše

Na vprašanje zaprtega tipa je odgovarjalo vseh trideset direktorjev. Večina direktorjev je povedala, da ne sodelujejo z nobenim od domov, ki delujejo v njihovem lokalnem okolju (Slika 4). Devet jih izvaja knjižnične storitve v vseh domovih, res pa je, da ne vemo, koliko domov deluje v njihovem lokalnem okolju; morda samo eden. Sedem jih je odgovorilo, da sodelujejo z nekaterimi domovi, vendar ne vsemi, ki delujejo v njihovem lokalnem okolju.



Slika 4: Sodelovanje z domovi za starejše

Preglednica 8: Vzroki za le delno izvajanje knjižničnih storitev v domovih za starejše

Vzroki za le delno izvajanje knjižničnih storitev v domovih za starejše	f
Kadrovski primanjkljaj	3
Ni interesa	2
Ni časa	1
Dom že sodeluje z drugo knjižnico	1
Ne vemo	1

Sedem direktorjev, ki so odgovorili, da sodelujejo le z nekaterimi domovi, je v naslednjem vprašanju odprtega tipa pojasnilo vzroke za delno sodelovanje. Navedli so zelo malo vzrokov za to, da splošne knjižnice le delno sodelujejo z domovi za

starejše oziroma da sodelujejo le z nekaterimi domovi v svojem lokalnem okolju, ne pa z vsemi. Vzroke prikazujemo v Preglednici 8.

Največ direktorjev omenja, da je vzrok, da knjižnica ne izvaja storitev v vseh domovih za starejše v svojem lokalnem okolju, kadrovski primanjkljaj. Omenili so še, da med knjižničarji ni dovolj interesa, da nimajo dovolj časa, da dom, ki deluje v njihovem okolju, že sodeluje z drugo knjižnico, v enem primeru pa vzroka niso opredelili.

Tisti direktorji, katerih knjižnice z domovi v svojem lokalnem okolju sploh ne sodelujejo, so v zelo majhnem številu navedli vzroke. Na vprašanje odprtega tipa je odgovarjalo štirinajst direktorjev. Povzete odgovore prikazujemo v Preglednici 9.

Preglednica 9: Vzroki za neizvajanje knjižničnih storitev v domovih za starejše

Vzroki za neizvajanje knjižničnih storitev v domovih za starejše	f
Kadrovski primanjkljaj	4
Nezadostno znanje oziroma nezadostna usposobljenost	2
Še nismo zaznali potrebe	1
Tovrstne storitve niso prioritete	1
V domu niso zainteresirani za sodelovanje	1
Knjižnica ni dolžna izvajati tovrstnih storitev	1
Ne vemo	4

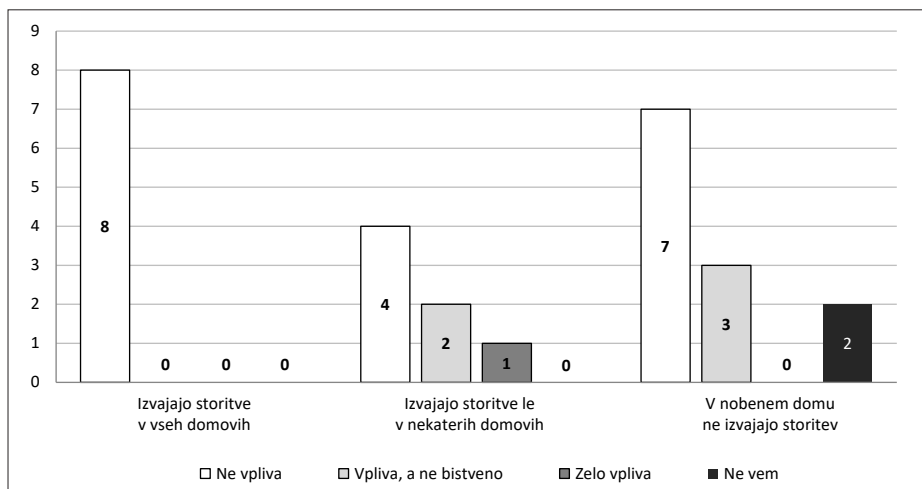
Največ direktorjev kot glavni vzrok navaja kadrovski primanjkljaj. Dva navajata neznanje oziroma nezadostno strokovno usposobljenost. En direktor pravi, da so prioritete druge, še en pa, da še niso zaznali potrebe. En direktor navaja, da v domu za starejše, ki je v njihovem lokalnem okolju, odklanjajo njihovo ponudbo za sodelovanje, sodelujejo pa z domom, ki je v drugi občini. Štirje direktorji niso znali opredeliti vzroka za neizvajanje tovrstnih storitev.

Direktorji so prikazali svoj pogled na vpliv krajevne oddaljenosti na sodelovanje splošnih knjižnic in domov za starejše. Na vprašanje o vplivu krajevne oddaljenosti na sodelovanje je odgovarjalo vseh trideset direktorjev. Vprašanje je bilo odprtega tipa. Odgovore smo strnili v štiri ključne kategorije. Dva odgovora sta zaradi nejasne formulacije ostala nerazvrščena, en direktor se je odgovoru izognil.

Preglednica 10: Vpliv oddaljenosti na sodelovanje splošnih knjižnic z domovi za starejše

Vpliv oddaljenosti na sodelovanje splošnih knjižnic z domovi za starejše	f
Ne vpliva	19
Vpliva, vendar ne bistveno	5
Zelo vpliva	1
Ne vem	2

Največ direktorjev meni, da oddaljenost ne vpliva na sodelovanje knjižnice z domovi za starejše (Preglednica 10). Pet jih meni, da oddaljenost ima vpliv, vendar ne bistvenega, eden je mnenja, da ima oddaljenost zelo velik vpliv, dva sta zapisala, da ne vesta. Ker smo odgovore pridobili od vseh direktorjev, ne glede na to, v kakšnem obsegu njihova knjižnica izvaja storitve v domovih za starejše, prikazujemo pridobljene podatke še ločeno, glede na obseg knjižničnih storitev v domovih za starejše (Slika 5).

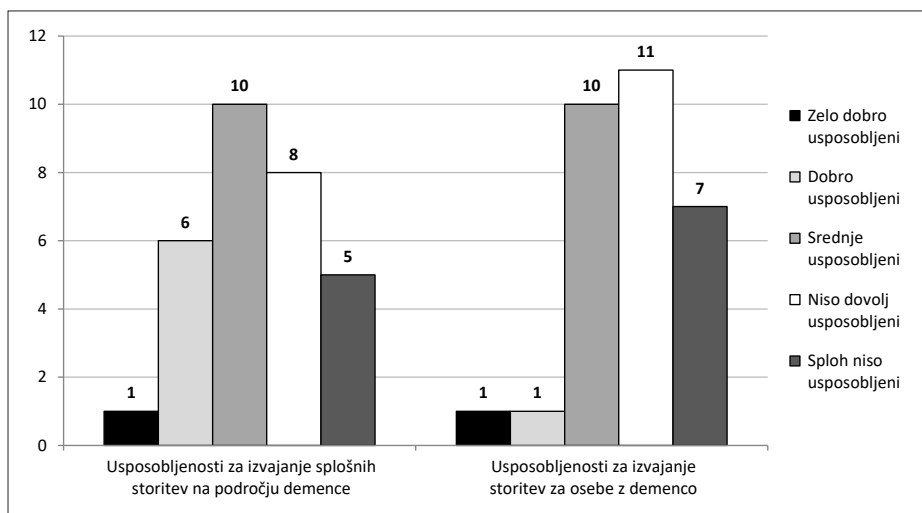


Slika 5: Vpliv oddaljenosti na izvajanje storitev v vseh domovih, le delno in v nobenem

Vsi direktorji, katerih knjižnice izvajajo storitve za osebe z demenco v vseh domovih v svojem lokalnem okolju, so mnenja, da oddaljenost ne vpliva na izvajanje storitev. Tisti direktorji, katerih knjižnice izvajajo storitve za osebe z demenco le v nekaterih domovih v svojem lokalnem okolju, so odgovarjali različno. Štirje so mnenja, da medsebojna oddaljenost ne vpliva, dva pravita, da vpliva, a ne bistveno, en pravi, da zelo vpliva. Tisti direktorji, katerih knjižnice v nobenem domu za starejše ne izvajajo storitev za osebe z demenco, so podali naslednje mnenje: večina (sedem odgovorov) jih pravi, da oddaljenost ne vpliva, trije so mnenja, da vpliva, a ne bistveno, dva pa vzroka ne vesta.

5.1.10 Usposobljenosti knjižničarjev za izvajanje storitev za podporo pri soočanju z demenco

Direktorji knjižnic so podali svoja stališča o usposobljenostih knjižničarjev za izvajanje storitev za podporo pri soočanju z demenco. Na vprašanje zaprtega tipa je odgovarjalo vseh trideset direktorjev.



Slika 6: Stališča direktorjev o usposobljenosti knjižničarjev za izvajanje storitev na področju demence

Pri usposobljenostih za izvajanje splošnih storitev s področja demence, to so storitve za vse zainteresirane (storitve za informiranje o demenci, izgrajevanje knjižnične primerne zbirke za informiranje o demenci itd.), je največ direktorjev (deset odgovorov) izrazilo mnenje, da so njihovi knjižničarji srednje usposobljeni (Slika 6), osem jih je mnenja, da knjižničarji niso dovolj dobro usposobljeni, šest jih je mnenja, da so knjižničarji dobro usposobljeni, pet jih je mnenja, da njihovi knjižničarji sploh niso usposobljeni, en direktor pa meni, da so njihovi knjižničarji za to zelo dobro usposobljeni.

Pri usposobljenostih za oblikovanje in izvajanje storitev za osebe z demenco (neposredno delo z osebami z demenco) enako število (deset odgovorov) direktorjev meni, da so njihovi knjižničarji srednje usposobljeni. Nekoliko več kot pri izvajanju splošnih storitev (enajst odgovorov) jih meni, da za tovrstne storitve niso dovolj usposobljeni, več (sedem odgovorov) jih tudi meni, da sploh niso usposobljeni. Le en direktor je mnenja, da so knjižničarji dobro usposobljeni za izvajanje storitev za osebe z demenco, in en direktor meni, da so knjižničarji zelo dobro usposobljeni za izvajanje storitev za osebe z demenco.

5.1.11 Pridobivanje znanj za izvajanje storitev za podporo pri soočanju z demenco

Knjižničarji potrebna znanja za oblikovanje in izvajanje storitev za podporo pri soočanju z demenco pridobivajo iz različnih virov. Na vprašanje odprtega tipa je

odgovarjalo vseh trideset direktorjev. Ker smo od direktorjev pridobili odgovore, ki so različno formulirani, pomensko pa enaki, smo rezultate strnili v sedem kategorij. Prikazujemo jih v Preglednici 11.

Preglednica 11: Načini pridobivanja znanj za izvajanje storitev za podporo pri soočanju z demenco

Načini pridobivanja znanj	f
Predavanja, seminarji, srečanja	11
Lastno izobraževanje	13
Osebne izkušnje	5
Od strokovnih delavcev v domu za starejše	1
Od različnih društev	1
Od uporabnikov	1
Ne pridobivamo	6

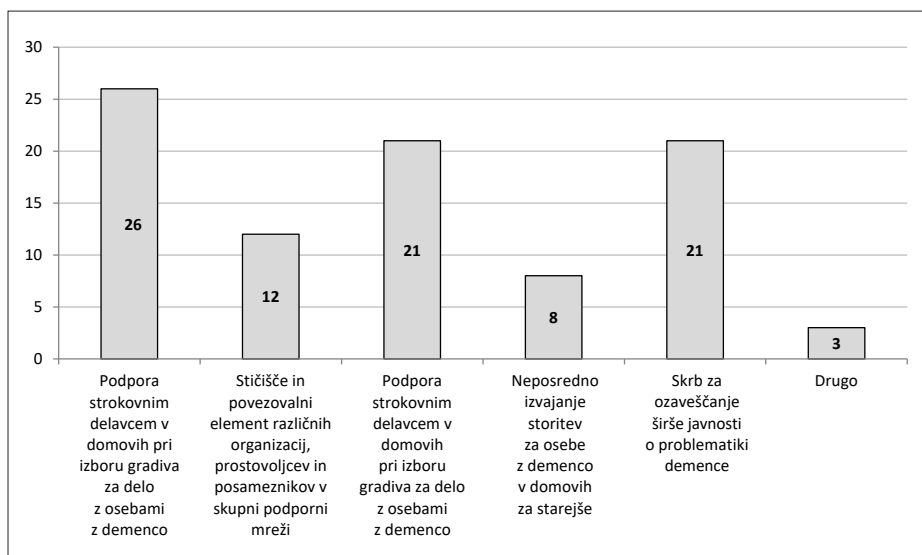
Knjižničarji večinoma pridobivajo svoja znanja samoiniciativno in neorganizirano, nekateri jih pridobivajo s pomočjo predavanj, seminarjev, srečanj, pri tem pa ne vemo, ali gre za izobraževanja, organizirana znotraj posamezne splošne knjižnice ali morda širše (območne knjižnice) ali pa celo zunaj knjižničarskega okolja. Da knjižničarji pridobijo znanja iz lastnih izkušenj (npr. demenca v družini), je napisalo pet direktorjev, omenili so še, da knjižničarji znanje pridobijo pri sodelovanju s strokovnimi delavci v domovih za starejše, pri sodelovanju z različnimi društvi ter neposredno od uporabnikov. Šest direktorjev pravi, da njihovi knjižničarji znanj s tega področja ne pridobivajo.

5.1.12 Načelna vloga splošne knjižnice na področju podpore pri soočanju z demenco

Direktorji so podali svoja mnenja glede tega, kakšno vlogo bi splošna knjižnica lahko imela. Na polzaprtο vprašanje je odgovarjalo vseh trideset direktorjev. Lahko so izbrali več odgovorov.

Slika 7 prikazuje, da direktorji najpogosteje splošni knjižnici pripisujejo možnost, da bi lahko bila pomembna točka za informiranje o problematiki demence; tako je navedlo šestindvajset direktorjev. Enaindvajset direktorjev je mnenja, da bi splošna knjižnica lahko nudila podporo strokovnim delavcem v domovih za starejše pri njihovem delu z osebami z demenco. Enako število jih meni, da bi splošna knjižnica lahko skrbela za ozaveščanje širše javnosti o problematiki demence. V manjši meri (dvanajst) pa anketirani direktorji menijo, da bi bila splošna knjižnica lahko stičišče in povezovalni element različnih organizacij, združenj, društev, posameznih strokovnjakov z različnih področij, prostovoljcev, ki lahko

prispevajo k učinkovitejši podporni mreži, ter da bi splošna knjižnica lahko s svojim kadrom neposredno izvajala podporne storitve z osebami z demenco (osem).



Slika 7: Mnenje direktorjev o načelni vlogi splošne knjižnice

Pod »Drugo« so direktorji še dopisali:

- Splošna knjižnica bi lahko z nakupom ustreznega aktualnega gradiva na to temo omogočala dostopnost do informacij in znanja na to temo. Lahko bi predstavljala aktualne knjige na to temo.
- Na ta način bi lahko spodbujala medgeneracijsko povezovanje.

5.2 Sodelovanje domov za starejše s splošno knjižnico na področju podpore pri soočanju z demenco

5.2.1 Osnovne značilnosti domov za starejše

Strokovni delavci domov za starejše so najprej predstavili osnovne značilnosti ustanove. Povedali so, kakšna je organizacijska struktura in kakšna je velikost doma oziroma kakšno je število njegovih oskrbovancev. V nadaljevanju so predstavili, kakšen model oskrbe oziroma nastanitve oseb z demenco imajo ter podali oceno števila oskrbovancev z demenco. Osebe z demenco so v nekaterih domovih nastanjene na ločenih, tako imenovanih varovanih oddelkih, nekateri domovi imajo integriran model, to pomeni, da so osebe z demenco nastanjene skupaj z drugimi oskrbovanci na različnih oddelkih, nekateri pa imajo polintegriran

model, kar pomeni, da so osebe z demenco nastanjene v ločenih oddelkih, kjer velja večji nadzor, se pa v dnevne aktivnosti vključujejo skupaj z drugimi oskrbovanci.

5.2.2 Delež oseb z demenco v domski oskrbi

Strokovni delavci so obrazložili, da natančne številke oskrbovancev z demenco ne morejo podati. Vzrok je v tem, da se vse osebe, ki so obbolele za demenco, ne vodijo pod to diagnozo. Če se v institucionalno varstvo na primer vključi oseba, ki jo je zadela kap, se jo vodi pod to diagnozo, čeprav morda izkazuje tudi znake demence ali pa za demenco zboli pozneje, ko je že vključena v domsko oskrbo. Zaradi tega je realna slika precej zamegljena. Strokovni delavci pravijo, da je oseb z demenco v domski oskrbi mnogo več, kot kažejo uradni podatki.

Preglednica 12: Osnovni podatki o domovih za starejše

Seznam domov	Oddaljenost doma od knjižnice, s katero sodelujejo	Vrsta nastanitve oseb z demenco v domu	Število vseh oskrbovancev doma	Delež oskrbovancev, ki so vodeni kot osebe z demenco	Delež vseh oskrbovancev, ki kažejo znake demence
Dom 1	3000 m	Integriran model	200–300	Ni točnega podatka	60 %
Dom 2	500 m	Varovan oddelek	100–200	26,5 %	Okoli 40 %
Dom 3	100 m	Varovan oddelek	Več kot 300	27 %	Ni mogoče oceniti
Dom 4	1000 m	Varovan oddelek	100–200	Ni točnega podatka	30–50 %
Dom 5	400 m	Integriran model	Manj kot 100	/	20 %
Dom 6	3000 m	Integriran model	Med 200–300	5,4 %	Več kot 30 %
Dom 7	4000 m	Polintegriran model	Več kot 300	12,4 %	30–50 %
Dom 8	1500 m	Varovan oddelek	100–200	12,8 %	70 %
Dom 9		Integriran model	100–200	7,7 %	60 %
Dom 10	200 m	Varovan oddelek	100–200	49,4 %	Ni mogoče oceniti
Dom 11	10.000 m	Varovan oddelek	100–200	15,3 %	50 %
Dom 12	10.000 m	Integriran model	100–200	Ni točnega podatka	Približno 40 %

Številni oskrbovanci, ki obolevajo za demenco, so še v prvi fazi bolezni in to dostikrat uspešno skrivajo, le strokovni delavci doma, ki svoje oskrbovance zelo dobro poznajo, saj z njimi dnevno delajo, opazijo spremembe. Seveda pa tudi oni ne morejo vedno razmejiti, kdaj gre pri posamezniku za običajno starostno pozabljanje in kdaj je že prisotna demenca. Natančno oceno je težko podati, zato so strokovni delavci navedli delež oseb, ki so v domu vodene kot oskrbovanci z demenco (Preglednica 12), ob tem pa so dodali še lastno okvirno oceno o deležu vseh oseb, ki izkazujejo simptome demence. Nekateri strokovni delavci so se takemu ocenjevanju izognili. Strokovni delavci so navajali tudi točne podatke števila vseh oskrbovancev. Pri predstavitvi podatkov smo se izognili natančnemu prikazovanju števila oskrbovancev, saj bi s tem lahko ogrozili anonimnost doma za starejše. V Preglednici 12 prikazujemo tudi oddaljenost doma za starejše od splošne knjižnice ter vrsto modela oskrbe oseb z demenco z namenom, da si bralec pri pregledu rezultatov intervjujev lahko ustvari sliko, kakšen je dom, v katerem se izvajajo oziroma ne izvajajo določene knjižnične storitve. Pri večini domov gre za sodelovanje s knjižnico, katere oddaljenost je prikazana v preglednici, izjemi sta le DOM 6 in DOM 9. V primeru DOM 6 ne gre za sodelovanje med domom in knjižnico, ampak si strokovna delavka doma občasno izposodi gradivo v knjižnici v kraju, kjer biva, in ga nato prinese v dom. S knjižnico, ki je v istem kraju, pa dom ne sodeluje. V primeru DOM 9 med knjižnico in domom sodelovanja ni, čeprav sta oddaljena le 800 m.

5.2.3 Načini sodelovanja med domovi za starejše in splošno knjižnico

V veliki večini domovi, ki so bili vključeni v raziskavo, sodelujejo s splošno knjižnico. Knjižnične storitve po navadi vključujejo možnost izposoje knjig in branje v obliki skupnih bralnih uric. Strokovni delavci v domovih za starejše navajajo različne vrste sodelovanja s splošno knjižnico in različne storitve, ki jih opravlja knjižnica. Vrste storitev, ki jih splošne knjižnice nudijo domovom za starejše, prikazujemo v Preglednici 13.

Dva strokovna delavca navajata, da njihov dom nima vzpostavljenega sodelovanja s splošno knjižnico (DOM 6 in DOM 9). Na vprašanji, kakšni so vzroki in ali bi ponujeno sodelovanje sprejeli, pa odgovarjata takole:

- *Vzrok je verjetno obojestranski. Mi nismo potrebovali, oni pa se tudi niso ponudili. Saj mi niti ne rabimo. No, če bi prišla kakšna knjižničarka in brala našim stanovalcem, bi sprejeli.*
- *Pred leti smo knjižnico kontaktirali, pa se niso odzvali. Menda je bil vzrok, da smo predaleč. Ponujeno sodelovanje bi sprejeli z veseljem, to bi bilo fino, naši stanovalci imajo radi storitve, ki jih izvajajo zunanji.*

Preglednica 13: Knjižnične storitve za domove za starejše

Sodelovanje s splošno knjižnico	Dom 1	Dom 2	Dom 3	Dom 4	Dom 5	Dom 6	Dom 7	Dom 8	Dom 9	Dom 10	Dom 11	Dom 12
Aktivnosti v prostorih splošne knjižnice												
Izposoja gradiva				✓	✓	✓				✓		
Obisk knjižnice (vsi oskrbovanci)												✓
Obisk knjižnice (oskrbovanci z demenco)												
Dogodki/aktivnosti za vse oskrbovance		✓	✓							✓		
Dogodki/aktivnosti za oskrbovance z demenco												
Vrste izposojenega gradiva												
Knjižno gradivo za vse oskrbovance	✓	✓	✓	✓			✓	✓			✓	✓
Knjižno gradivo za oskrbovance z demenco												
Didaktično gradivo za vse oskrbovance												
Didaktično gradivo za oskrbovance z demenco												
Drugo gradivo (filmi, glasba ipd.) za vse oskrbovance												✓
Drugo gradivo (filmi, glasba ipd.) za oskrbovance z demenco												
Strokovno gradivo za strokovne delavce	✓											✓
Storitve knjižničarja v domu za starejše												
Bralne urice za vse oskrbovance	✓		✓							✓	✓	
Bralne urice za oskrbovance z demenco											✓	
Druge storitve knjižničarja v domu*												✓
Obveščanje o novostih												
Na področju strokovnih gradiv		✓										
Na področjih gradiv za vse oskrbovance												
Na področjih gradiv za oskrbovance z demenco												
Obvestila o dogodkih v knjižnici										✓		
Obvestila o dogodkih za osebe z demenco												
Druge storitve knjižnice												
Dostava gradiva v dom	✓	✓									✓	✓
Obisk bibliobusa	✓			✓								
Pomoč pri izboru gradiva		✓		✓	✓			✓				✓

* Knjižničar v sodelovanju s strokovnimi delavci v domu izvaja aktivnost Alzheimer cafe za zunanje udeležence, po večini za sorodnike oskrbovancev.

5.2.4 Zadovoljstvo strokovnih delavcev s sodelovanjem s splošno knjižnico

Strokovni delavci v domovih za starejše so s sedanjim sodelovanjem s splošno knjižnico različno zadovoljni.

Preglednica 14: Zadovoljstvo strokovnih delavcev s sodelovanjem s splošno knjižnico

Zadovoljstvo strokovnih delavcev s sodelovanjem s splošno knjižnico	Število odgovorov (n = 10)
Zelo zadovoljni	2
Zadovoljni	1
Delno zadovoljni	6
Nezadovoljni	1
Zelo nezadovoljni	0

Kakor je razvidno iz Preglednice 14, so strokovni delavci v domovih za starejše s sodelovanjem s splošno knjižnico največkrat le delno zadovoljni. V dveh primerih so izrazili veliko zadovoljstvo, v enem primeru so zadovoljni in v enem primeru nezadovoljni. Velikega nezadovoljstva s sodelovanjem s splošno knjižnico ni omenil nihče.

5.2.5 Želje strokovnih delavcev po dodatnem sodelovanju

Ne glede na to, ali so strokovni sodelavci s sodelovanjem s splošno knjižnico zadovoljni ali ne, si večina želi, da bi bilo sodelovanja še več.

Preglednica 15: Želje strokovnih delavcev glede sodelovanja s splošno knjižnico

Želje strokovnih delavcev glede sodelovanja s splošno knjižnico	f
Več sodelovanja	3
Gradivo za osebe z demenco	6
Bralne urice v domu, ki bi jih izvajal knjižničar	4
Bralne urice za osebe z demenco v domu, ki bi jih izvajal knjižničar	5
Informiranje o vrsti gradiva in novostih na tržišču	1
Skupni projekti	1

Strokovni delavci v domovih za starejše si želijo več sodelovanja s splošno knjižnico (Preglednica 15). Najpogosteje si želijo, da bi si lahko izposodili gradiva, ki so primerna za osebe z demenco. Nadalje si želijo, da bi knjižničarji v domu izvajali bralne urice za osebe z demenco. Izrazili pa so še željo po bralnih uricah za vse oskrbovance doma. En je izrazil željo po boljšem informiranju o gradivu in novostih na tržišču, trije so omenjali sodelovanje na splošno.

5.2.6 Pobuda za sodelovanje

Preglednica 16: *Pobudnik sodelovanja med domom in splošno knjižnico*

Pobudnik sodelovanja med domom in splošno knjižnico	Število odgovorov (n = 10)
Pobudnik sodelovanja je dom za starejše	2
Pobudnik sodelovanja je splošna knjižnica	0
Pobuda je bila obojestranska	3
Že dolgo sodelujemo, ne spomnimo se, kdo je dal pobudo	5

Kakor prikazuje Preglednica 16, je največ strokovnih delavcev omenilo, da se ne spomnijo, na čigavi strani je bila pobuda za sodelovanje, saj začetki sodelovanja segajo že leta nazaj. Trije so povedali, da je bila pobuda obojestranska, v dveh primerih pa na strani doma. V nobenem domu pobudnik za sodelovanje ni bila splošna knjižnica.

6 Razprava

Z raziskavo, v kateri smo s pomočjo spletne ankete pridobili podatke od direktorjev splošnih knjižnic, smo ugotovili, da je njihovo poznavanje demence in težav, ki jih ta bolezen predstavlja za širšo družbo, srednje dobro. Poznavanje stanja na tem področju v lokalni skupnosti, v kateri splošna knjižnica deluje, pa je slabše. Informacije s področja demence v svojem lokalnem okolju splošne knjižnice največkrat pridobijo od različnih društev in posameznikov, ki delujejo na tem področju, pa tudi od strokovnih delavcev v domovih za starejše in od svojih uporabnikov. Skrb zbujajoče pa je, da nekatere splošne knjižnice tovrstnih informacij sploh ne pridobivajo. Takih knjižnic je bilo pet.

V večini slovenskih splošnih knjižnic, katerih direktorji so sodelovali v spletni anketi, izvajajo storitve, ki so povezane z demenco, v zelo okrnjeni obliki. Največkrat so namenjene splošni zainteresirani javnosti in so zelo malokrat osredotočene na osebe z demenco. Storitve v glavnem potekajo v prostorih knjižnic, v manjšem obsegu pa v domovih za starejše. Storitve, ki potekajo v knjižničnem prostoru, so največkrat v obliki predavanj in srečanj z gosti – strokovnjaki na področju demence. V domovih za starejše knjižničarji v glavnem izvajajo storitve v obliki skupinskega branja. Čeprav nekateri direktorji navajajo, da njihova knjižnica izvaja storitve v domu za starejše za osebe z demenco, o tem nekoliko dvomimo, saj smo pri intervjujih strokovnih delavcev v domovih za starejše ugotovili, da knjižničarji v domovih izvajajo storitve, ki so namenjene vsem oskrbovancem, ne le osebam z demenco. Res pa je, da v domovih, kjer imajo integriran

ali polintegriran model obravnave oseb z demenco, na razne aktivnosti prihajajo med drugim tudi osebe z demenco, vendar le tiste, ki udeležbo še zmorejo. Ob tem pa ni znano, v kolikšni meri osebe z demenco, ki prisostvujejo takim aktivnostim, v skupini sploh sodelujejo in ali imajo od tega kakšno korist glede na to, da jim aktivnosti niso prilagojene. V intervjujih smo imeli možnost strokovne delavce poglobljeno izprašati in smo tako ugotovili, da pri integriranih in polintegriranih modelih ne gre za storitve, oblikovane posebej za osebe z demenco, čeprav se jih osebe z demenco tudi udeležujejo, ker se znajdejo zraven v skupini z drugimi oskrbovanci. Takih storitev ne moremo enačiti s storitvami, ki so oblikovane za osebe z demenco in prilagojene njihovim zmožnostim razumevanja in komuniciranja. Pri anketnem vprašalniku pa možnosti, da bi razjasnjevali take dileme, nismo imeli.

V raziskavi smo ugotovili tudi, da je na področju knjižničnega gradiva za podporo pri soočanju z demenco nekaj nejasnosti. Splošne knjižnice po večini izgrajujejo knjižnično zbirko za ozaveščanje o demenci, zelo malo direktorjev (le pet) pa je odgovorilo, da njihova splošna knjižnica izgrajuje knjižnično zbirko za osebe z demenco. Tudi pri tem se postavlja vprašanje, kaj knjižničarji razumejo kot gradivo za osebe z demenco. Vsi strokovni delavci v domovih za starejše so v intervjujih navajali, da jim knjižnice izposojajo običajne knjige (romane, kratke zgodbe, pravljice itd.) in nič posebej prilagojenega za osebe z demenco, niti didaktičnih iger ne. Za delo z osebami z demenco si v knjižnicah izposodijo otroške knjige, ker drugega ni. Prilagojenega gradiva, kot ga opisujejo Smernice za knjižnične storitve za osebe z demenco (Mortensen in Nielsen, 2007) in Smernice za lažje berljivo gradivo (2007), ne poznajo. Nihče od anketiranih direktorjev tudi ni omenil, da ima knjižnična zbirka njihove knjižnice *lažje berljivo gradivo*, ki je krovni izraz za prilagojeno gradivo, ki se lažje bere in razume ter je lahko koristno za osebe z blago in srednjo obliko demence. Pri pregledu vzajemnega kataloga Cobiss smo opazili, da imajo skoraj vse slovenske splošne knjižnice manjšo zalogo lažje berljivega gradiva. Zastavlja se vprašanje, ali knjižničarji oziroma anketirani direktorji sploh ločijo med gradivom, ki se po vsebini nanaša na demenco, in gradivom, ki je namenjeno osebam z demenco (prilagojeno gradivo). Do trditev nekaterih direktorjev, da je zbirka njihove splošne knjižnice, ki je namenjena osebam z demenco, bogata, moramo biti zadržani, saj je na splošno v Sloveniji zelo malo prilagojenih (lažje berljivih) gradiv.

Vzroki za neizvajanje storitev za podporo pri demenci so različni. Po večini gre za pomanjkanje kadrovskih in finančnih virov. Pomemben vzrok je tudi pomanjkanje znanja. Omenjeno je tudi, da potreba po tovrstnih storitvah še ni bila zaznana in da splošna knjižnica ni dolžna izvajati tovrstnih storitev. Knjižničarji na področju storitev za podporo pri soočanju z demenco sodelujejo z različnimi organizacijami in posamezniki. V največji meri sodelujejo z domovi za starejše.

Polovica splošnih knjižnic, katerih direktorji so sodelovali v raziskavi, ima vzpostavljeno sodelovanje z domovi za starejše. Več kot 30 odstotkov direktorjev je odgovorilo, da nudijo pomoč strokovnim delavcem pri izboru gradiva. Strokovni delavci v domovih za starejše so v intervjujih po večini navajali, da s splošnimi knjižnicami sodelujejo, knjižničarji jim izposojajo knjižnično gradivo, največkrat jim pomagajo pri izboru gradiva za oskrbovance, pri čemer, kot je bilo že omenjeno, ne nudijo posebnega gradiva za osebe z demenco. V redkih primerih jim knjižnice nudijo podporo pri izposoji strokovnih gradiv. Strokovni delavci si želijo več sodelovanja. Želijo si gradiv, ki so primerna za osebe z demenco, in informiranje glede novosti na tem področju. Želijo si tudi aktivnosti, ki bi jih knjižničarji izvajali v njihovih domovih. Pri slabšem povezovanju splošnih knjižnic z domovi za starejše najprej pomislimo na problem oddaljenosti. V primerih, ko knjižnica nima vzpostavljenega sodelovanja z domovi za starejše v lokalnem okolju, kjer deluje, oziroma je to sodelovanje okrnjeno v tistih primerih, kjer je na področju delovanja knjižnice več domov za starejše, nas je prav posebej zanimalo, kakšen vpliv ima oddaljenost. Direktorji knjižnic za nesodelovanje ali le delno sodelovanje z domovi za starejše niti v enem primeru niso navedli, da je vzrok prevelika oddaljenost. Ugotovimo lahko, da je za sodelovanje bolj pomembna angažiranost zaposlenih v obeh ustanovah kot pa bližina.

Ugotovili smo, da organiziranega izobraževanja s tega področja knjižničarji nimajo. Po večini se znajdejo sami. Tisti, ki so bolj zainteresirani, sami širijo svoje znanje, nekateri pa imajo tudi osebno izkušnjo z osebo z demenco. Pri tem se direktorji zavedajo, da knjižničarji niso dovolj usposobljeni za izvajanje tovrstnih storitev. Rezultati kažejo tudi, da so knjižničarji bolj usposobljeni za splošne storitve na področju demence (storitve informiranja, pogovori z različnimi gosti, ki so namenjeni zainteresirani javnosti, izgrajevanje knjižnične zbirke na temo demence itd.) kot pa za storitve, ki so namenjene osebam z demenco (izvajanje aktivnosti v knjižnici in v domovih za starejše, ki so namenjene osebam z demenco). Direktorji so sicer mnenja, da bi bila splošna knjižnica lahko pomembna točka za informiranje o demenci in bi lahko skrbela za ozaveščanje širše javnosti o problematiki demence. Prav tako splošni knjižnici pripisujejo pomembno vlogo pri podpori strokovnim delavcem v domovih za starejše pri izboru gradiva za delo z osebami z demenco. Ne vidijo pa knjižnice v središčni vlogi, ki bi povezovala različne organizacije, društva, skupine in prostovoljce, kar je sicer vloga splošne knjižnice v razvitejših delih sveta.

7 Zaključki

Raziskava je pokazala, da slovenske splošne knjižnice pri oblikovanju storitev za področje demence niso zelo aktivne. Možnosti, ki jih ima splošna knjižnica za podporo tovrstnim uporabnikom, ne poznajo dovolj dobro. Najslabše je stanje glede knjižnične zbirke za osebe z demenco. Dejstvo je, da je knjižnega gradiva v lažje berljivi obliki na slovenskem trgu zelo malo, opaženo pa je tudi, da tisto malo, kar splošne knjižnice imajo, ne ponudijo uporabnikom v domovih za starejše.

Splošne knjižnice po svetu, ki so na področju podpore pri demenci zelo aktivne, ne delujejo same in izolirano. Za zagotavljanje tovrstnih storitev se povezujejo in sodelujejo z različnimi subjekti v svoji lokalni skupnosti in tudi širše. V slovenskem prostoru delujeta združenje za pomoč pri demenci *Spominčica* in društvo *Res je*, ki sta lahko odlična partnerja za splošne knjižnice pri oblikovanju storitev za osebe z demenco. Obe društvi lahko splošnim knjižnicam predstavljata tudi most do oseb z demenco, ki bivajo v domačem okolju. Poleg tega so strokovni delavci (delovni terapevti, socialni delavci itd.) v domovih za starejše lahko vir informacij o potrebah oseb z demenco glede knjižničnih storitev.

Glede na to, da je ta prispevek prvi v slovenskem prostoru, ki obravnava demenco in uporabniško skupino s posebnimi potrebami, ki ima demenco, s knjižničarskega vidika, je možnosti za raziskave na tem področju še zelo veliko. Izkušnje, ki smo jih pridobili, nam omogočajo, da lahko podamo nekaj predlogov za nadaljnje raziskave na tem področju. Treba bi bilo opraviti raziskavo aktivnosti splošnih knjižnic na področju podpore pri soočanju z demenco s pomočjo intervjuja, kjer bi lahko sproti razjasnjevali dileme, s katerimi smo se sami pri anketnem vprašalniku večkrat soočali, in sicer bi bilo treba zagotoviti, da sodelujoči v raziskavi ne enačijo storitev s področja demence za splošno javnost in tistih za osebe z demenco. Enako je z gradivom. Kadar se knjižničarje sprašuje po knjižnični zbirki za osebe z demenco, se je treba prepričati, da pri tem nimajo v mislih gradiva, ki govori o demenci, temveč gradivo, ki je prilagojeno po priporočilih Smernic za lažje berljivo gradivo (2007) in Smernic za knjižnične storitve za osebe z demenco (Mortensen in Nielsen, 2007). Treba bi bilo tudi opraviti pregled knjižnične gradiva, ki je primerno za osebe z demenco, v vzajemnem katalogu Cobiss. Opazili smo namreč, da gradivo, ki sicer obstaja, ni primerno označeno. Treba bi bilo poskrbeti za pravilno in konsistentno označevanje tovrstnega gradiva. V vzajemnem katalogu se pojavljajo različne predmetne oznake, na primer *lažje branje* in *lahko branje*. Prav slednji izraz je neprimeren, saj je v *Smernicah* uporabljen izraz *lažje branje*. Izraz *lahko branje* pa je lahko tudi napačno razumljen. Predlagamo raziskave, ki bi bolj poglobljeno obravnavale enako področje, le v manjših geografskih sklopih, morda po posameznih območnih enotah ali celo

po posameznih knjižnicah. Predlagamo raziskavo oziroma pregled v knjižnicah dostopnega gradiva, ki zadovoljuje potrebe različnih uporabnikov na področju podpore pri soočanju z demenco (informiranje, otroško gradivo, gradivo za osebe z demenco). Glede na to, da dve tretjini oseb z demenco živita doma (Graham in Warner, 2013), bi bilo treba raziskati tudi, ali splošne knjižnice dosegajo obravnavano uporabniško skupino, ki biva na svojem domu, česar se v naši raziskavi nismo dotaknili. Poleg tega bi bilo treba v raziskavo zajeti tudi predstavnike obravnavane uporabniške skupine, torej osebe z demenco in njihove skrbnike.

Vloga splošne knjižnice je že zdavnaj preseгла le zbiranje in izposojajo gradiva. Ko se spreminjajo družba in njene potrebe, se morajo spreminjati in prilagajati tudi splošne knjižnice. Splošne knjižnice bodo obstajale, vse dokler jih bo družba potrebovala. Sedaj imajo edinstveno priložnost, da se na področju podpore pri soočanju z demenco vključijo v podporno mrežo in si pridobijo status nepogrešljivega člana sodobne družbe, saj raziskave kažejo, da se pojavnost demence povečuje.

Navedeni viri

- Bryden, C. (2005). *Dancing with dementia: my story of living positively with dementia*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Graham, N. in Warner, J. (2013). *Demence in Alzheimerjeva bolezen*. Ljubljana: eBesede.
- Hülsen, A. (2010). *Zid molka: oblike dela z osebami z demenco na primeru validacije in drugih novih teorij*. Logatec: Firis Imperl & Co.
- Kare, A. (2017). *Vloga in delovanje splošne knjižnice za podporo pri soočanju z demenco*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Pridobljeno 13. 11. 2018 s spletne strani: <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=105267&lang=slv>
- Kavčič, V. (2015). *Umovadba za bistro možgane v poznih letih*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Kogoj, A. (2009). Najpogostejše oblike demence. V M. Mencej (ur.), *Bolezni in sindromi v starosti 3* (str. 31–36). Ljubljana: Gerontološko društvo Slovenije.
- Kogoj, A. (2010). Ali smo pripravljeni na demenco v prihodnosti?. V A. Kogoj in M. Strbad (ur.), *V korak z demenco – poti in stranpoti* (str. 1–8). Ljubljana: Spominčica – Slovensko združenje za pomoč pri demenci.
- Mali, J., Mešl, N. in Rihter, L. (2011). *Socialno delo z osebami z demenco: raziskovanje potreb oseb z demenco in odgovorov nanje*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Mednarodna klasifikacija bolezni in sorodnih zdravstvenih problemov za statistične namene: MKB-10*. (1995). Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.
- Mortensen, H. A. in Nielsen, G. S. (2007). *Guidelines for library services to persons with dementia*. The Hague: International federation of Library Associations. Pridobljeno 13. 11. 2018 s spletne strani: <http://www.ifla.org/publications/ifla-professional-reports-104>

Pirtošek, Z. (2004). Nevrološki vidiki demenc. V M. Pišljari (ur.), *Obravnava bolnikov z demenco in starostno depresijo* (str. 11–18). Idrija: Psihiatrična bolnica.

Practice guideline for the treatment of patients with Alzheimer's disease and other dementias. (2010). Washington DC: American Psychiatric Association. Pridobljeno 13. 11. 2018 s spletne strani: http://psychiatryonline.org/pb/assets/raw/sitewide/practice_guidelines/guidelines/alzheimers.pdf

Slovenski medicinski slovar (5. razširjena izd.). (2014). Ljubljana: Medicinska fakulteta.

Smernice za lažje berljivo gradivo. Smernice za knjižnične programe opismenjevanja: nekaj praktičnih predlogov. (2007). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Standardi za splošne knjižnice (za obdobje od 1. maja 2005 do 30. aprila 2015). (2005). Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost. Pridobljeno 13. 11. 2018 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Drugo/hitri_dostop/standardi_spl_k_sprejeti.pdf

Strategija obvladovanja demence v Sloveniji do leta 2020. (2016). Ljubljana: Ministrstvo za zdravje. Pridobljeno 13. 11. 2018 s spletne strani: http://www.mz.gov.si/fileadmin/mz.gov.si/pageuploads/Demence/12092016_strategija_obvladovanja_demence.pdf

Alma Kare

e-pošta: alma.kare@yahoo.com



Odprta znanost in kako v njej prepoznajo svojo vlogo slovenski visokošolski knjižničarji¹

Open science and how the Slovenian academic librarians perceive their role in it

Maja Kuhar, Teja Koler Povh

Oddano: 20. 11. 2018 – Sprejeto: 28. 1. 2019

1.01 Izvirni znanstveni članek
1.01 Original scientific paper
UDK 001.891:027.7:655.411

Izvilleček

Odprta znanost predstavlja sodobno komunikacijo v znanosti 21. stoletja in predpostavlja odprto delovanje raziskovalcev v vseh fazah raziskovanja. V začetni fazi je predstavljala pobudo raziskovalcev za odprti dostop do objav ob koncu prejšnjega stoletja. Ob njeni uveljavitvi je nujna preobrazba vlog visokošolskega knjižničarja.² Namen prispevka je predstaviti vlogo visokošolskih knjižničarjev na področju odprte znanosti in kako to vidijo slovenski visokošolski knjižničarji. Raziskavo smo izvedli poleti 2017 med visokošolskimi knjižničarji na treh univerzah v Sloveniji. Podatki so bili pridobljeni z metodo spletnega anketiranja, v analizo smo vključili 64 v celoti izpolnjenih anketnih vprašalnikov. Ugotovili smo, da večina anketiranih pod pojmom odprta znanost razume zgolj odprti dostop do znanstvenih objav ter z njimi povezanih raziskovalnih podatkov in metapodatkov. Kot zelo pomembno nalogo pri delu visokošolskega knjižničarja na področju odprte znanosti so anketirani izpostavili izgradnjo repozitorija. Ugotovili smo, da je ta bolj pomembna knjižničarjem, zaposlenim v sklopu Univerze v Mariboru, kot tistim v sklopu Univerze v Ljubljani. Redki so prepoznali pomen vloge knjižničarja pri preverjanju podobnosti vsebin in le en knjižničar je izpostavil nujnost aktivne vloge knjižničarja pri svetovanju o določilih varovanja avtorske pravice. Več kot polovica anketiranih trdi, da naloge, povezane z odprto znanostjo, v njihovi knjižnici izvaja za to usposobljena oseba. Menimo, da bi bili lahko visokošolski knjižničarji v

¹ Članek je nastal na podlagi magistrskega dela Maje Kuhar z naslovom *Odprta znanost in vloga visokošolskega knjižničarja* (Kuhar, 2018) pod mentorstvom dr. Teje Koler Povh.

² Izrazi, zapisani v moški slovnični obliki, se uporabljajo kot nevtralni za moški in ženski spol.

Sloveniji v opravljanje nalog, povezanih z odprto znanostjo, bolj vključeni. Priložnosti za posredovanje znanja knjižničarjem o odprtem dostopu se kažejo v krepitvi osebnih stikov v stroki ter s promocijo na strokovnih srečanjih in na spletnih portalih.

Ključne besede: odprta znanost, odprti dostop, visokošolske knjižnice, vloga knjižničarja

Abstract

Open science represents a modern communication in the science of the 21st century and assumes the openness of all phases of research work. It has been developed on the initiative of researchers at the end of the last century. Upon its enactment, it is necessary to transform the role of academic librarians. The aim of this paper is to present the role of academic librarians in the field of open science and how the Slovenian academic librarians perceive it. We conducted a survey among academic librarians at three public universities in Slovenia in the summer of 2017. The data were obtained using a web-based questionnaire. We analysed 64 questionnaires that were fully filled out. The results of the survey showed that most of the interviewees understood the notion of open science merely as open access to scientific publications and research data and metadata related to them. Moreover, the interviewees highlighted the construction of a repository as a very important task in the work of the academic librarian in the field of open science. We found, however, that the latter is more important to librarians working at the University of Maribor than to those who work at the University of Ljubljana. Only few recognized the importance of the role of the librarian in checking the content similarity, and only one librarian emphasized the need for an active role in advising on the copyright. More than half of the interviewees claimed that, in their library, someone qualified for this type of work carries out the tasks related to open science. We believe that academic librarians in Slovenia could be more involved in performing the tasks related to open science. Professional meetings and open access web portals serve as excellent means of providing knowledge to librarians.

Keywords: open science, open access, academic libraries, the role of a librarian

1 Uvod

Visokošolske knjižnice imajo pomembno vlogo pri podpori izobraževalnemu, znanstvenemu in raziskovalnemu delu. S svojimi storitvami pripomorejo k razvoju znanosti.

Pomemben dejavnik v procesu raziskovanja je možnost dostopa raziskovalcev do že objavljenih ugotovitev. Takšna izmenjava informacij prispeva k napredku znanstvenega raziskovanja, zaradi hitrega razvoja znanosti pa je pomembno, da lahko raziskovalci do objav dostopajo čim prej. V tradicionalnem modelu založništva, kjer revije bralcem zaračunavajo naročnino, je zaradi višanja cen in posledično zmanjšanja števila dostopnih revij to večkrat oteženo. Raziskovalci

so zato na prelomu tisočletja sprožili idejo o gibanju odrpte znanosti, v prvi fazi osredotočeno na odprti dostop do znanstvenih objav.

Temelj odrpte znanosti je odprt dostop do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov, ki so podlaga tem objavam. V odprti znanosti so postopki, ki so potrebni za objavo znanstvenih del, transparentni in dostopni javnosti.

Ker je zaloga znanja v konceptu odrpte znanosti odprto dostopna in brezplačna, lahko zaobide okolje visokošolskih knjižnic. Kljub temu vloga visokošolskega knjižničarja ne izgublja na pomembnosti. S pojavom odrpte znanosti se ponujajo možnosti preoblikovanja nalog knjižničarjev, kot je npr. sodelovanje pri izgradnji institucionalnih repozitorijev. Podpora znanstveni komunikaciji in svetovanje raziskovalcem, preverjanje podobnosti vsebin, delo z metapodatki z namenom najdljivosti in trajnega ohranjanja ter pomoč pri urednikovanju so nekatere izmed novih nalog knjižničarjev, ki jih ponuja pojav odrpte znanosti. Vse te dejavnosti so izpostavili na okrogli mizi v British Library 26. aprila 2012 (Harris, 2012), kjer so poudarili nujno povezovanje visokošolskih knjižnic, za začetek z izmenjavo informacij in izkušenj o odprti znanosti in kasneje z delitvijo funkcij in storitev za potrebe operacionalizacije delovnih postopkov.

Raziskavo smo izvedli z namenom analize spreminjanja vloge visokošolskih knjižničarjev v Sloveniji glede na prisotnost odrpte znanosti v znanstvenoraziskovalnem delu 21. stoletja. Zanimalo nas je, kako slovenski visokošolski knjižničarji razumejo pojem odrpte znanosti in katere njene značilnosti prepoznajo kot najpomembnejše. V nadaljevanju smo želeli izvedeti, katere od nalog knjižničarjev, povezanih z odprto znanostjo, prepoznajo kot pomembne, in če ter kako so pri delu v knjižnici vključeni v opravljanje tovrstnih nalog. Zanimal nas je tudi vidik slovenskih visokošolskih knjižničarjev o načinih pridobivanja informacij o odprti znanosti, ki so jim na voljo.

2 Pregled raziskav, objav, teoretičnih izhodišč in stanja v Sloveniji

Odprti dostop kot uvod v odprto znanost, ki predpostavlja odprto delovanje raziskovalcev v vseh fazah raziskovanja, se je razvil na pobudo raziskovalcev po odprtem dostopu do objav rezultatov javno financiranih raziskav (Suber, 2015b). Razvoj odrpte znanosti sega v devetdeseta leta prejšnjega stoletja, z začetkom v Združenih državah Amerike, v Evropi pa se je pričel na prelomu tisočletja. Tudi v Sloveniji so redki posamezniki že poročali o gibanju odprtega dostopa v znanosti, dejanske potrebe po odprti znanstveni komunikaciji pa so se pokazale šele v času zadnje gospodarske krize. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev so

knjižnice odpovedale naročnine na nekatere znanstvene revije, založniki pa so zaradi upadanja števila naročnikov dvignili cene. Izhod iz takšnega začaranega kroga so znanstveniki videli v odprtem objavljanju in arhiviranju (Turk, 2004). Eden izmed začetnikov gibanja odprtega dostopa v svetu je bil Peter Suber, ki je avtor mnogih temeljnih člankov in monografij o odprtem dostopu (Suber, 2018). V Sloveniji je med prvimi javnost obveščal o novem gibanju v znanosti prof. Franc Viktor Nekrep, ki novice še danes objavlja na svojem blogu Lilole.

2.1 Mejniki razvoja odprte znanosti v evropskem raziskovalnem prostoru

Pojem odprta znanost je v znanstveni srenji poznan v zadnjih nekaj letih. Leta 2015 je bila ustanovljena European Open Science Policy Platform,³ preko katere imajo vsi deležniki v evropskem raziskovalnem prostoru možnost sodelovanja pri oblikovanju politike odprte znanosti preko svojih predstavnikov. Leta 2016 je bila oblikovana pobuda z namenom opredelitve področij odprte znanosti in spodbujanja usklajenega delovanja v Evropski skupnosti. Istega leta je bilo sprejeto določilo o vzpostavitvi e-infrastrukture za odprte raziskovalne podatke in njihovem zbiranju v Evropskem oblaku odprte znanosti (Communication, 2016). Ministri za znanost držav članic EU so na Svetu za konkurenčnost leta 2016 določili nadaljnje smeri delovanja za odprto znanost, kjer so poudarjeni sodelujoč razvoj politik, razvoj e-infrastruktur, odpravljanje ovir, privzeto odprti dostop do znanstvenih publikacij in ponovna uporaba raziskovalnih podatkov (Communication, 2016). Leta 2017 je bil vzpostavljen monitor odprte znanosti, ki omogoča spremljanje vidikov odprte znanosti v Evropi (Open science monitor, B. d.).

Definicije odprte znanosti so različne, Riera Madurell (2017) jih združi v štiri osnovne kategorije:

- »Pravičen odprti dostop do recenziranih znanstvenih publikacij,
- odprti dostop do raziskovalnih podatkov in do metapodatkov,
- odprtokodna programska oprema,
- odprto dostopni laboratorijski dnevnik» (Definicija odprte znanosti, B. d.).

Zaradi naraščajoče potrebe po odprtem dostopu so se razvile tudi mnoge smer-nice in priporočila za razvoj odprte znanosti.

Na področju odprte znanosti v slovenskem akademskem okolju pomemben mej-nik predstavlja Rektorska konferenca RS z dne 2. novembra 2009, na kateri je

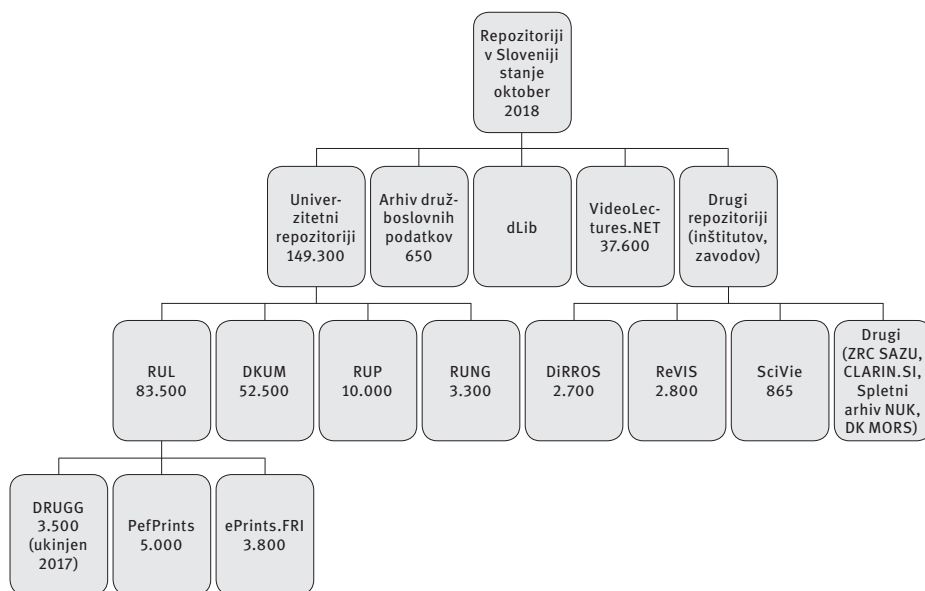
³ Dostopno na: <http://ec.europa.eu/research/openscience/index.cfm?pg=open-science-policy-platform>.

bila podana pobuda za vzpostavitev nacionalnega repozitorija za odprti dostop do objav in podatkov raziskav (Pregled aktivnosti, B. d.). K izgradnji repozitorijev na Univerzi v Ljubljani (v nadaljevanju UL) je pomembno prispevala Fakulteta za družbene vede UL, ki je leta 2010 organizirala predstavitev orodij za izgradnjo repozitorija, kar je pripomoglo k izgradnji repozitorijev treh ljubljanskih fakultet: Fakultete za gradbeništvo in geodezijo, Fakultete za računalništvo in Pedagoške fakultete (Koler-Povh, Turk in Mikoš, 2012). Repozitorije so vzpostavili predvsem kot odziv na zahteve strokovne javnosti po odprtem dostopu do strokovnih objav in zaključnih del.

Leta 2011 je bil vzpostavljen portal odprte znanosti Openaccess.si (Open access Slovenia, B. d.) kot pomemben vir informacij o odprti znanosti po svetu in v Sloveniji (Slika 1). Leta 2013 je bil vzpostavljen še nacionalni portal odprte znanosti, ki deluje kot agregator vsebin repozitorijev štirih slovenskih univerz ter nekaterih drugih slovenskih zbirk z namenom omogočanja poenotene iskanja in tudi preverjanja podobnosti vsebin (Ojsteršek idr., 2014).

Slika 1: Portal odprte znanosti Openaccess.si (Open access Slovenia, B. d.), stanje 18. februarja 2019

Septembra 2015 je Vlada Republike Slovenije sprejela Nacionalno strategijo odprtega dostopa do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov v Sloveniji 2015–2020 (2015). Strategija narekuje raziskovalcem, katerih raziskave so (so)financirane s proračunskimi sredstvi, da zagotovijo odprti dostop do recenziranih znanstvenih objav. Založnike slovenskih znanstvenih in strokovnih revij, sofinanciranih z nacionalnimi javnimi sredstvi, obvezuje, da zagotovijo odprt dostop do revij. Prav tako morajo biti odprto dostopni raziskovalni podatki, ki so podlaga objavam. Na področju arhiviranja raziskovalnih podatkov v Sloveniji že od leta 1997 v sklopu Fakultete za družbene vede deluje Arhiv družboslovnih podatkov (Štebe, 2015). K objavljanju celotnih besedil v odprtem dostopu naj bi stremeli tudi slovenski založniki znanstvenih monografij, ki so prejemniki nacionalnih javnih sredstev. Leta 2017 je bil sprejet še Akcijski načrt izvedbe nacionalne strategije odprtega dostopa do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov v Sloveniji za obdobje 2015–2020 (2017). Za promocijo odprte znanosti so bila v slovenskem prostoru izvedena mnoga strokovna posvetovanja, predstavitve in delavnice, tudi specialna za (visokošolske) knjižničarje, kar je razvidno iz pregleda aktivnosti na spletnem portalu openaccess.si.



Slika 2: Repoziitoriji v Sloveniji in število enot v njih oktobra 2018 (podatki objavljeni na Nacionalnem portalu odprte znanosti <http://www.openscience.si>, viri so navedeni na koncu članka).

Stanje repozitorijev v Sloveniji za oktober 2018 je prikazano v Sliki 2. Ob univerzitetnih repozitorijih delujejo tudi repozitoriji nekaterih raziskovalnih inštitutov: DiRROS od leta 2015, SciVie – repozitorij biotehnike (od leta 2016, v letu 2018 je

bil integriran v DiRROS), repozitorij samostojnih visokošolskih in višješolskih zavodov ReVIS od leta 2013, in nekateri drugi. Za raziskovalne podatke je, kot smo že omenili, zadolžen Arhiv družboslovnih podatkov ADP (Slika 2).

Odpri dostop do recenziranih znanstvenih publikacij kot del odprte znanosti nudi prednosti vsem vpletenim. Knjižnicam omogoča prihranke pri naročinah na revije, uporabnikom omogoča brezplačen dostop do strokovnih in znanstvenih objav, zaradi odsotnosti omejitev pri dostopu pripomore k večji vidnosti in citiranosti avtorjev, kar so v raziskavi potrdili Koler-Povh, Južnič in Turk (2014). Ker odprta znanost omogoča javno dostopnost vsebin in nadaljnje razpolaganje z njimi, je učinkovitejša tudi poraba javnih sredstev, ki so namenjena za raziskovalni dejavnosti. Trenutno podpora za odprti dostop do recenziranih publikacij s strani visokošolskih knjižničarjev še ni sistematično vzpostavljena in je prepuščena pobudam posameznih knjižničarjev ali knjižnic. Podpora slovenskih visokošolskih knjižnic za upravljanje in odprtost raziskovalnih podatkov predstavlja izziv v prihodnosti.

2.2 Teoretična izhodišča odprtega dostopa

2.2.1 Zlati odprti dostop in zlate revije

Za zlati odprti dostop je značilno, da so objave bralcem dostopne brezplačno. Založnik za stroške objave običajno zahteva plačilo avtorja v obliki pristojbine APC (Article Processing Charge) za takojšnji odprti dostop do objave na spletni strani revije. Avtor lahko strošek APC prenese na ustanovo, v kateri je zaposlen ali na financerja raziskave. Pri tem avtor obdrži materialne avtorske pravice, upravljane so s prostimi licencami (npr. Creative Commons).

Zlate revije so indeksirane v registru odprto dostopnih revij DOAJ, med njimi mnoge zagotavljajo odprti dostop do objav tudi brez pristojbine APC, Suber (2015a) navaja, da je bilo leta 2015 takih 68 % revij iz registra DOAJ. Portal Euroscientist je 25. septembra 2013 poročal, da je polovica odprto dostopnih člankov objavljena v 29 % zlatih revij, ki zahtevajo plačilo APC pristojbine (Taylor, 2013). Crotty (2015) in mnogi drugi raziskovalci so prepričani, da si revije s tem zagotavljajo prestižnost. Koordinator programa OpenAIRE FP7 Post-Grant Open Access Pilota De Castro (2016) pa poudarja, da je Evropska komisija ravno z namenom zagotavljanje finančne podpore odprto dostopnim znanstvenim objavam leta 2015 ustanovila FP7 Post-Grant OpenAccessPilot, ki zagotavlja povračilo stroškov za odprto dostopne objave, med drugimi tudi pristojbine APC. Zgolj v prvem letu delovanja je bilo finančno podprtih 300 odprto dostopnih objav. V Sloveniji je Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije podobno akcijo prvič

izvedla novembra 2018 z razpisom in povračilom sredstev za plačilo pristojbine APC za odprto dostopne objave iz projektov ARRS, objavljene leta 2018 v zlatih revijah.

Znanstvena objava je v zlatem odprtem dostopu objavljena v obliki končne založnikove različice. Poslužujejo se ga tudi založniki mednarodno odmevnih revij, kot so Springer, Elsevier, Cambridge University Press, Sage in drugi, ki so v ta namen razvili posebne kategorije, kot so Elsevier Open Access Journals, Wiley Open Access in podobni (Open access Slovenia, B. d.).

2.2.2 Zeleni odprti dostop

Harnard (2011) je zapisal, da je »prihodnost odprtega dostopa v zelenem odprtem dostopu, to je v samoarhiviranju v institucionalnih repozitorijih.« Pri zelenem odprtem dostopu avtor sam, s predhodnim dovoljenjem založnika, shrani objavo na svoji spletni strani ali v digitalnem repozitoriju, običajno institucionalnem (Koler-Povh, 2014). Dovoljeno je arhiviranje končne različice recenziranega članka (t. i. postprint) ali še ne recenzirane različice članka (t. i. preprint), za katerega pa v strokovni javnosti ni zanimanja. Vsebina objave je varovana z določili avtorskega prava, ki veljajo za naročniške znanstvene revije, ko avtor materialne avtorske pravice prenese na založnika. Založnik kot nosilec materialne avtorske pravice praviloma pogojuje arhiviranje članka v repozitoriju s prepovedjo uporabe založnikove različice in z zapovedanim časovnim odlogom (embargo). Avtorjem so v pomoč že izdelane predloge za izpogajanje krajših rokov za embargo, predpisanih s strani financerjev raziskovalnega dela ali vodstva raziskovalnih in akademskih ustanov. Glede na znanstveno področje je zapovedano obdobje za embargo za področje tehnike in naravoslovja 6 mesecev, za humanistiko in družboslovje pa 12 mesecev, vendar zaradi tržnega interesa založnikov običajno traja dlje, tudi 24 in več mesecev, zato takšen dostop nekateri imenujejo odloženi zeleni odprti dostop (Björk idr., 2010). Časovni odlog je večkrat izpostavljen kot slabost zelenega odprtega dostopa. Čukova je že leta 2001 poudarila, da potrebujejo raziskovalci najnovejše informacije in čim hitrejši dostop do novih znanstvenih spoznanj. Čakanje na prost dostop do informacij lahko slabo vpliva na razvoj znanosti (Čuk, 2001).

2.2.3 Diamantni odprti dostop in diamantne revije

Diamantni odprti dostop je model odprtega dostopa, zgrajen na prostovoljstvu posameznikov, združenih v uredniškem odboru publikacij (Fuchs in Sandoval, 2013). V svetu je poznan tudi pod imenom platinasti odprti dostop (Machovec,

2013; Öchsner, 2013). Običajno je podprt z odprtokodnim sistemom, kot je na primer Open Journal System. S prizadevanji za zagotavljanje odprtih recenzij želi prispevati k transparentnosti v znanstveni komunikaciji. Pri diamantnem odprtem dostopu revija deluje neprofitno in ne zaračunava naročnine bralcem, niti pristojbine avtorjem. Hoorn (2014) meni, da bi morala znanstvenikom možnost branja in komentiranja najnovjših raziskav sama po sebi predstavljati nagrado. V odprtem dostopu se pojavljajo tudi založniki, kot je na primer Copernicus, ki eksperimentirajo s kombinacijo konceptov odprtih recenzij in plačila pristojbin APC ter z večstopenjskim procesom recenzije. Pri tem so članki za javno razpravo objavljeni na spletu, hkrati pa je opravljena tudi tradicionalna recenzija (Hoorn, 2014).

V diamantnih revijah so članki takoj po opravljeni recenziji odprto dostopni na spletni strani revije. Gajović (2017) je izpostavil, da sredstva za revije pri zlatem in diamantnem odprtem dostopu prihajajo iz istih virov, a so lahko pri diamantnem odprtem dostopu, zaradi neposrednega načina financiranja, učinkoviteje izrabljena.

2.2.4 Hibridne revije

Hibridne revije so revije, ki so ohranile naročnine, hkrati pa avtorjem omogočajo objavo članka v odprtem dostopu z obveznim plačilom pristojbine APC. Posledično je očitek hibridnim revijam o dvojnem zaslužku povsem upravičen, saj od avtorjev prejmejo pristojbino APC za posamezne članke, ob tem ko naročniki plačajo naročnino na revijo. Nekaj založniških modelov za hibridne revije je navedenih spodaj:

- Elsevier Open Access
- Springer Open Choice
- Wiley OnlineOpen
- SageChoice
- Taylor & Francis Open Select.

Slovenski založniki ne izdajajo hibridnih znanstvenih revij (Hibridne revije, B. d.).

2.3 Knjižničarji in odrpta znanost

Vloga visokošolskih knjižnic se je skozi čas spreminjala. Že zgodaj je bilo ugotovljeno, da vse funkcije knjižnice izhajajo iz domneve uporabe knjižnične zbirke (Carrigan, 1995). Tudi Auckland (2012) je poudarila, da je pomembno povezovanje

knjižničarjev z raziskovalci. Meni, da bi se morali knjižničarji, da bi bili bolj vključeni v raziskovalni proces, usmeriti v upravljanje in ohranjanje raziskovalnih podatkov ter diseminacijo raziskovalnih rezultatov. Tenopir idr. (2017) menijo, da je ključnega pomena porazdelitev finančnih sredstev knjižnice. Te naj sredstva, ki jih porabijo za naročnine, preusmerijo direktno v financiranje APC pristojbin. Bosc in Harnad (2005), Burns (2014), Mercer (2011) menijo, da so knjižničarji še vedno pomembni za zagotavljanje dostopa do znanstvene dokumentacije preko odprtega dostopa in institucionalnih repozitorijev.

Hoorn (2014) vidi knjižničarja v odprti znanosti kot svetovalca, strokovnjaka za programsko podporo in storitve, povezane z odprtimi recenzijskimi postopki. Navedla je tudi primer dobre prakse v knjižnici Groningen, kjer visokošolski knjižničarji raziskovalcem nudijo pomoč pri prehodu na objavlanje v odprtem dostopu. Podobno je naloge knjižničarja na področju odprte znanosti opisala Rodriguez (2015), ki je videla možnosti za vključitev knjižničarjev v raziskovalni proces v obliki pomoči raziskovalcem pri izpolnjevanju zahtev za objavo v odprtem dostopu na področju avtorskih pravic. To so postavili v ospredje tudi Awre, Stainthorp in Stone (2016), ki so izvedli raziskavo na treh univerzah v Angliji. Cilj je bil identificirati naloge, ki jih knjižničarji izvajajo na področju odprtega dostopa, in ugotoviti, kako z njimi pripomorejo k razvoju znanstvene skupnosti. Ugotovili so, da je zagotavljanje kakovosti objav pomembna, cenjena naloga knjižnic, knjižničarji v raziskavi pa so poudarili, da sebe vidijo kot pomemben člen na področju upravljanja z metapodatki in shranjevanja objav. Večina v raziskavo vključenih knjižnic je imela zapisano lastno politiko odprtega dostopa in zaposlenega vsaj enega knjižničarja, ki je specializiran za delo na področju odprtega dostopa.

V Sloveniji različni raziskovalci različno vidijo spreminjanje vloge visokošolskega knjižničarja v obdobju tehnoloških sprememb. Žaucer (2001) je poudaril, da je osnovni namen knjižnic zagotavljanje dostopa, in je predvidel, da se bo vloga knjižničarjev v prihodnosti zgolj spremenila, ne pa izginila. Ambrožič (2005) pa je izpostavila, kako pomembno je, da se knjižničarji prilagodijo zahtevam okolja in novim kadrovskim profilom, ki jih ponuja okolje. Predvsem bi morali biti visokošolski knjižničarji bolj aktivno vključeni v znanstveno komunikacijo in raziskovalni proces. Žugelj, Zabukovec, Polič in Maver (2004) so zapisali, da morajo knjižnice prilagoditi svoje naloge hitremu tehnološkemu razvoju in se osredotočiti na zadovoljevanje informacijskih potreb uporabnikov. Po drugi strani pa so se nekateri istočasno spraševali, ali je vloga knjižničarja kot posrednika informacij v dobi razvoja odprtih arhivov sploh še potrebna (Pečko-Mlekuš, 2004). Študenti, vključeni v raziskavo, ki sta jo izvedla Vidic in Južnič (2010), ne dojemajo knjižničarjev kot oseb, ki bi vplivale na proces študija ali študijski uspeh. Uporabniki visokošolskih knjižnic so v obsežni raziskavi na ameriških univerzah potrdili, da več kot polovico svojih informacijskih potreb zadovoljijo

brez uporabe knjižničnih storitev (Pečko-Mlekuš, 2004). Nasprotno o učinkoviti vlogi knjižničarja, vključenega v izobraževalni in raziskovalni proces, poročata Koler-Povh in Turk (2018). Z vidika odprtega dostopa je Koler-Povh (2016) med nalogami visokošolskega knjižničarja izpostavila trajnostno arhiviranje dokumentov s celotnimi besedili v repozitorijih.

Vse navedene objave ter domače in tuje prakse kažejo na to, da se naloge knjižničarjev pri uvajanju odprtega dostopa v znanosti in visokošolskem izobraževanju že preoblikujejo glede na spreminjajoče se potrebe uporabnikov.

3 Raziskava

V naši raziskavi smo raziskali vlogo visokošolskega knjižničarja na področju odprte znanosti. Analizirali smo obstoječe stanje odprte znanosti v visokošolskih knjižnicah na treh univerzah v Sloveniji in predstavili možnosti, ki se ob tem ponujajo knjižničarjem. Zanimalo nas je, kako so se ob pojavu odprte znanosti preoblikovale naloge visokošolskih knjižničarjev na njihovem delovnem mestu in kako pojav odprte znanosti spremeni odnos med knjižničarjem in uporabnikom storitev.

3.1 Raziskovalna vprašanja

V skladu z raziskovalnim problemom smo zastavili naslednja raziskovalna vprašanja:

- RV1: Kaj visokošolski knjižničarji razumejo pod pojmom odprta znanost?
- RV2: Katere značilnosti odprte znanosti visokošolski knjižničarji vidijo kot najpomembnejše?
- RV3: Katere od nalog, s katerimi visokošolski knjižničarji prispevajo k razvoju odprte znanosti, se jim zdijo najpomembnejše?
- RV4: Ali so visokošolski knjižničarji vključeni v opravljanje nalog, ki so povezane z odprto znanostjo, in če, kako?
- RV5: Od kod visokošolski knjižničarji prejmejo največ informacij o odprti znanosti?

3.2 Metodologija

Pri izvedbi raziskave smo izbrali metodo anketiranja. Kot instrument za zbiranje podatkov smo uporabili anketni vprašalnik. Anketirancem smo po elektronski

pošti poslali povabilo za reševanje in povezavo do vprašalnika., ki smo ga anketirancem posredovali po elektronski pošti. Kot sredstvo za posredovanje in pomoč pri analizi smo izbrali spletno orodje EnKlikAnketa. Anketirali smo visokošolske knjižničarje, ki so zaposleni v visokošolskih knjižnicah v sklopu treh slovenskih univerz, vključili pa smo tudi knjižničarje, zaposlene v NUK in CTK. Elektronske naslove visokošolskih knjižnic smo pridobili iz baze COLIB.SI. Za visokošolske knjižničarje, zaposlene v NUK in CTK, smo prošnje za diseminacijo ankete med zaposlenimi poslali ravnateljici NUK in direktorju CTK. Anketo smo poleti 2017 poslali na 198 naslovov, uspešno je bila dostavljena na 164 naslovov, vrnjenih smo dobili 82 izpolnjenih vprašalnikov, od teh je bilo 64 vprašalnikov izpolnjenih v celoti, kar predstavlja 39 % dostavljenih vprašalnikov. Analizo smo izvedli na podlagi vprašalnikov, ki so bili izpolnjeni v celoti. Anketa je bila aktivna pet dni, od 23. do 27. julija 2018 do polnoči. Vprašalnik je bil anonimen in je vseboval šest vprašanj, od tega eno demografsko. Tri vprašanja so bila zaprtega tipa, tri pa kombiniranega tipa, kjer so imeli anketiranci možnost zapisati tudi odgovor, drugačen od ponujenih.

Pri računanju povprečja pri drugem in tretjem vprašanju smo ordinalnim spremenljivkam »nepomembno«, »manj pomembno«, »pomembno«, »bolj pomembno« in »zelo pomembno« priredili vrednosti od ena do pet, pri čemer ena predstavlja spremenljivko »nepomembno« in pet »zelo pomembno«. Če je izračunano povprečje podanih ocen dve, lahko rečemo, da je trditev anketirancem v povprečju »manj pomembna«.

3.3 Omejitve raziskave

Raziskavo smo izvajali v poletnih mesecih, ko so mnogi zaposleni na fakultetah odsotni. Na poslana sporočila smo dobili vrnjenih več avtomatskih obvestil o zaprtosti knjižnic. Kljub temu smo bili z odzivnostjo zadovoljni. Možno je, da so se za izpolnjevanje ankete v večji meri odločali knjižničarji, ki že imajo nekaj predznanja o odprti znanosti.

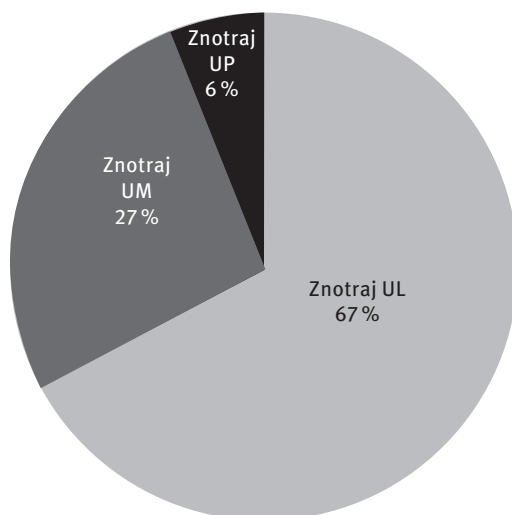
NUK in CTK znotraj knjižničnega sistema Univerze v Ljubljani opravljata nekatere naloge univerzitetnih knjižnic. Zaradi njune osrednje vloge in večjega števila zaposlenih delo poteka bolj specializirano. Smiselno bi bilo, če bi v anketi sodelujoče knjižničarje, zaposlene v NUK in CTK, obravnavali ločeno.

Pri podajanju odgovorov respondentov na vprašanja v anketi ne moremo izključiti pojava družbeno zaželenih odgovorov, zaradi česar so lahko dobljeni rezultati boljši od dejanskega stanja. Prav tako so možne t. i. »posledice sevanja«, ki nastanejo, ko se vprašanja znotraj vprašalnika smiselno povezujejo in predhodno

vprašanje naslednjemu ustvarja smiselni okvir, s čimer respondent nevede pridobi globlji vpogled v tematiko (Ambrožič, 2008).

4 Rezultati

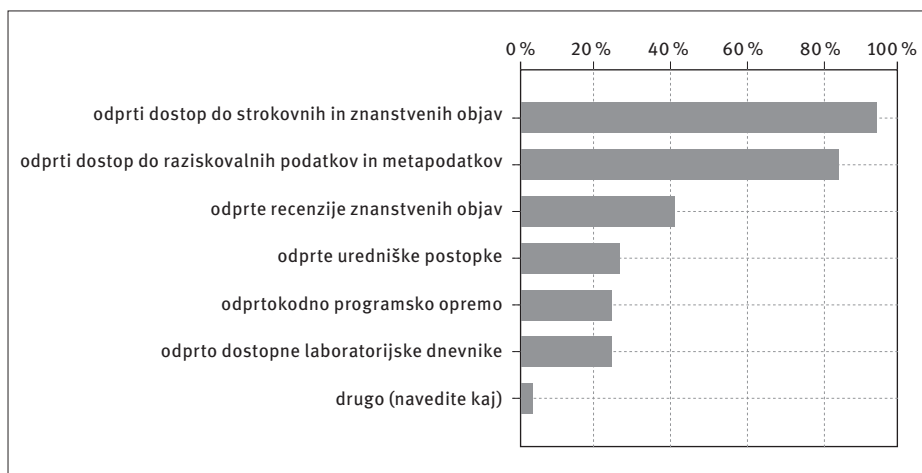
Namen edinega demografskega vprašanja (ki smo ga v anketi zastavili kot zadnjega) je bil izvedeti, znotraj katere izmed treh univerz so zaposleni anketirani visokošolski knjižničarji. Dve tretjini respondentov (67 % oziroma 43 vprašanih), sta zaposleni v knjižnici, ki deluje v sklopu Univerze v Ljubljani, 27 % (17 posameznikov) deluje znotraj Univerze v Mariboru, 6 % (štirje vprašani) pa znotraj Univerze na Primorskem, kar prikazuje Slika 3.



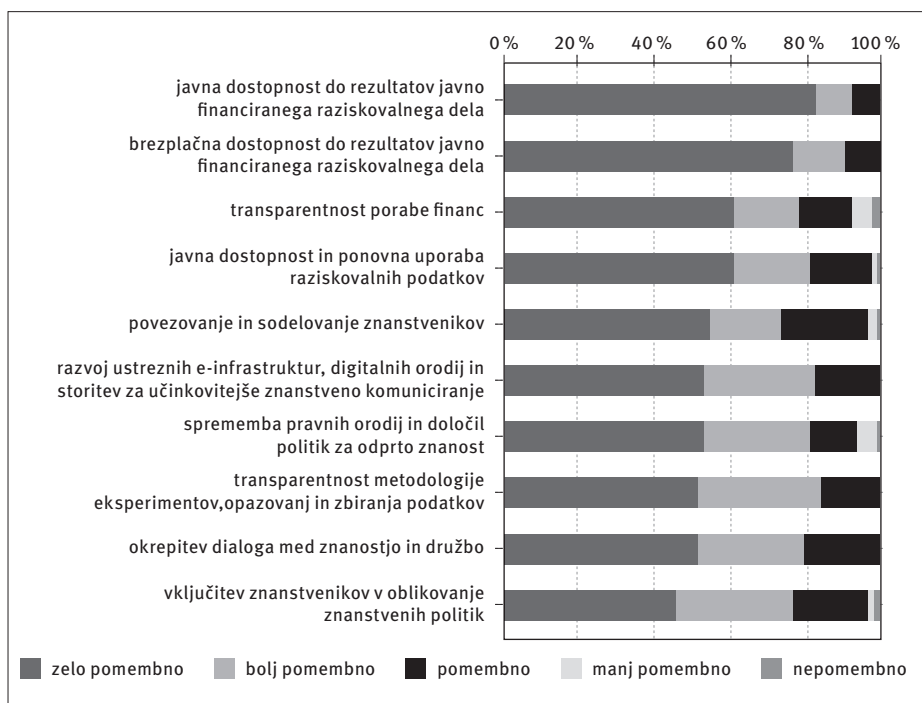
Slika 3: Znotraj katere univerze deluje knjižnica, v kateri so anketiranci zaposleni?

4.1 Pogled na odrpta znanost

Pri prvem vprašanju, ki smo ga zastavili v anketi, nas je zanimalo, kaj vprašani razumejo pod pojmom odrpta znanost (Slika 4). Mogočih je bilo več odgovorov. Od 64 anketirancev le trije (5 %) niso označili »odrptega dostopa do strokovnih in znanstvenih objav«. 54 (84 %) anketirancev je izbralo odgovor »odrpti dostop do raziskovalnih podatkov in metapodatkov«. Ta dva odgovora je izbrala večina anketirancev, preostali pa so redkeje zastopani (ne več kot 41 %). En (2 %) anketiranec je pod možnost »drugo« zapisal »preverjanje podobnosti vsebine«.



Slika 4: Kaj anketiranci razumejo pod pojmom odprta znanost



Slika 5: Pogled na odprto znanost glede na njene značilnosti

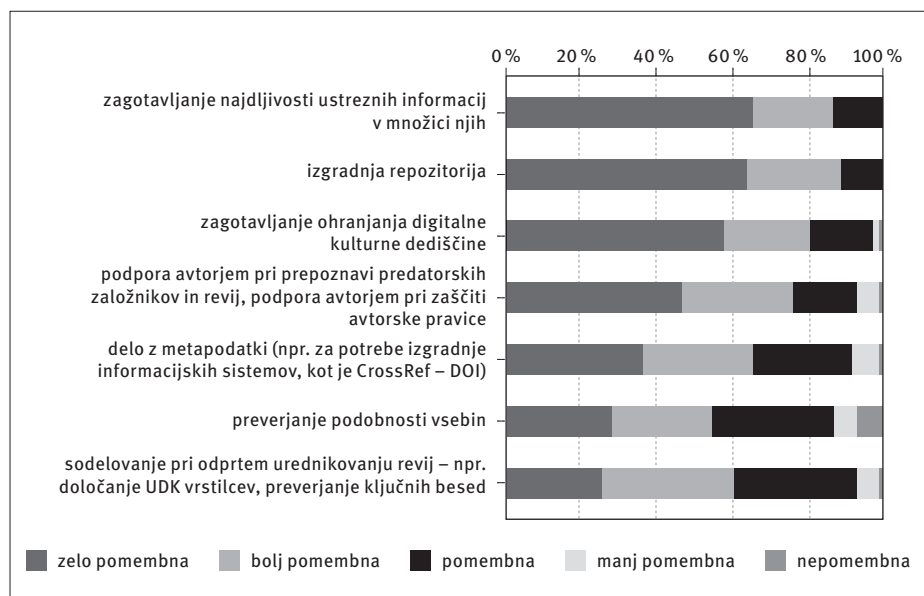
Z drugim vprašanjem smo želeli izvedeti, kako anketiranci dojemajo določene značilnosti odprte znanosti. »Javna dostopnost do rezultatov javno financiranega

raziskovalnega dela« je večini (53 vprašanih; 83 %) »zelo pomembna«. Od vseh navedenih lastnosti je bila ta ocenjena najvišje. Sledi ji lastnost »brezplačna dostopnost do rezultatov javno financiranega raziskovalnega dela« (»zelo pomembna« 49 vprašanim; 77 %). Pri tem je potrebno poznati razliko med javno in brezplačno dostopnostjo. Javna dostopnost ni nujno brezplačna, lahko je tudi plačljiva.

Najnižje povprečje (4,2) je dosegla lastnost »vključitev znanstvenikov v oblikovanje znanstvenih politik«. Naj poudarimo še, da sta najnižjo oceno »nepomembno« prejeli zgolj značilnosti »transparentnost financ« in »vključitev znanstvenikov v oblikovanje znanstvenih politik«.

4.2 Naloge visokošolskega knjižničarja v odprti znanosti

Želeli smo izvedeti, kako pomembne se anketiranim zdijo našete naloge visokošolskega knjižničarja na področju odprte znanosti (Slika 6).



Slika 6: Pomembnost nalog visokošolskega knjižničarja

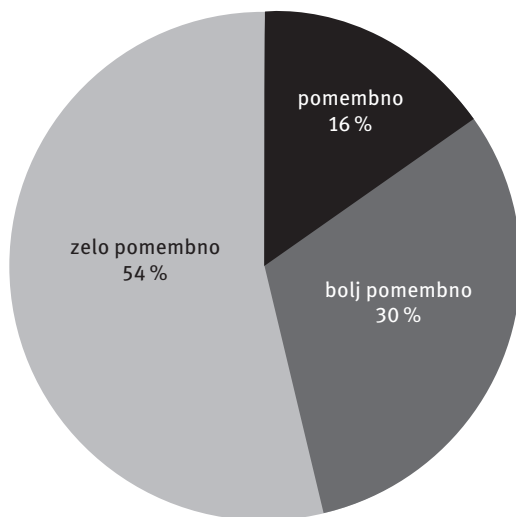
Zelo visoko med odgovori se je uvrstila »izgradnja repozitorija«, ki je »zelo pomembna« 41 (64 %) anketirancem, »bolj pomembna« 16 (25 %) in »pomembna« sedmim (11 %) anketirancem. Isto povprečno vrednost je dosegel odgovor

»zagotavljanje najdljivosti ustreznih informacij v njihovi množici«. Ti dve lastnosti sta hkrati edini, za kateri nihče ni izbral odgovorov »nepomembno« in »manj pomembno«.

Kot najmanj pomembno izmed vseh ponujenih možnosti so ocenili »preverjanje podobnosti vsebin«, in sicer s povprečno vrednostjo 3,6. Štirje (6 %) so lastnost ocenili kot »nepomembno«, štirje (6 %) kot »manj pomembno«, ena tretjina (21 vprašanih) kot »pomembno«, 17 (27 %) in 18 (28 %) vprašanih pa je izbralo najvišji dve oceni. Ta lastnost je bila edina izmed vseh naštetih ocenjena kot »nepomembna« s strani vsaj enega respondenta.

»Izgradnja repozitorija« in »zagotavljanje najdljivosti ustreznih informacij v njihovi množici« sta edini lastnosti, ki s strani nobenega od anketirancev nista bili ocenjeni ne z oceno »manj pomembna« ne »nepomembna«.

Dodatno nas je zanimalo, ali obstaja razlika v vrednotenju pomembnosti izgradnje repozitorija kot naloge visokošolskega knjižničarja, glede na to, znotraj katere univerze so zaposleni anketirani knjižničarji. Na podlagi teoretičnih izhodišč smo se odločili za primerjavo odgovorov, ki so jih podali knjižničarji, zaposleni v sklopu UL in UM.

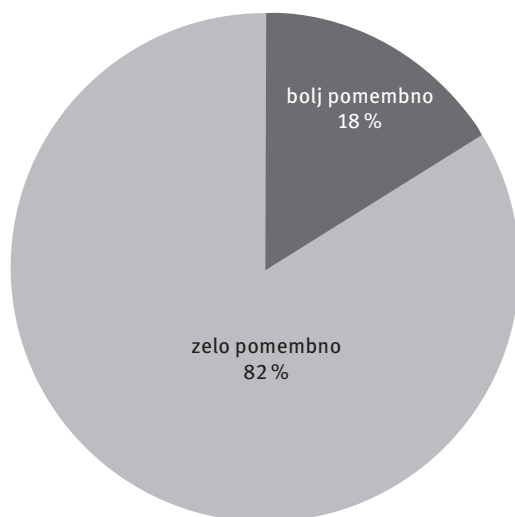


Slika 7: Pogled visokošolskih knjižničarjev, zaposlenih znotraj UL, na pomembnost izgradnje repozitorija

Anketo je v celoti izpolnilo 43 (kar na Sliki 7 predstavlja 100 %) knjižničarjev UL. Od teh je 23 (54 %) »izgradnjo repozitorija« ovrednotilo kot »zelo pomembno«, 13

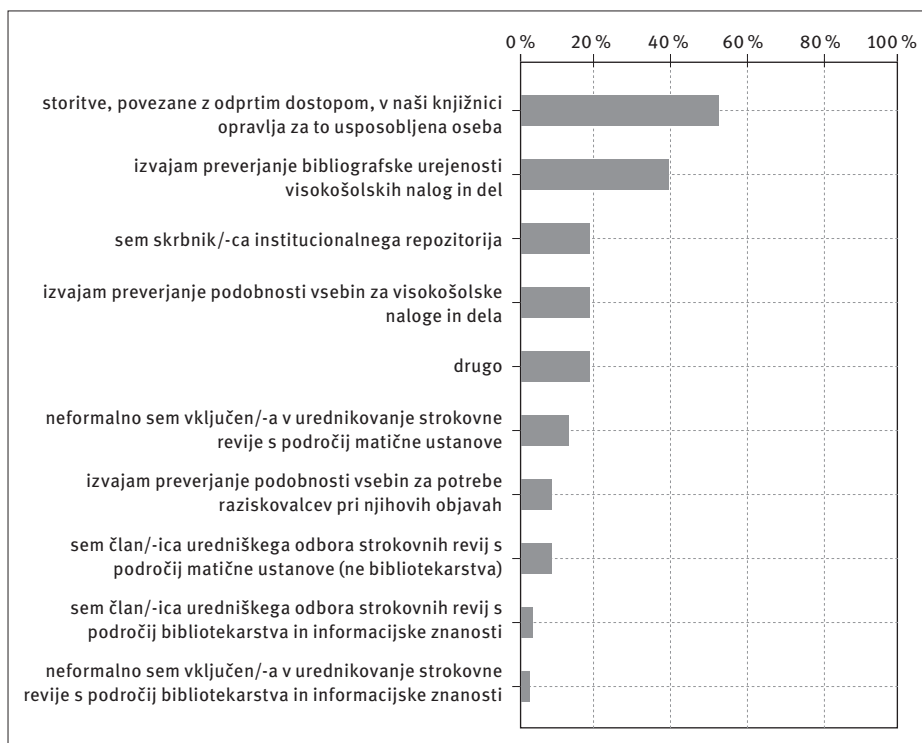
(30 %) kot »bolj pomembno« in sedem (16 %) kot »pomembno«. Najnižjih dveh vrednosti knjižničarji tej lastnosti niso dodelili. Povprečna ocena lastnosti je 4,4 (Slika 7).

Knjižničarji, zaposleni v sklopu UM, so izpolnili 17 (kar na Sliki 8 predstavlja 100 %) anketnih vprašalnikov. »Izgradnjo repozitorija« je 14 (82 %) vprašanih ocenilo kot »zelo pomembno«, trije (18 %) kot »bolj pomembno«. Nihče ni ocenil lastnosti z nižjo oceno. Povprečna vrednost je 4,8 (Slika 8).

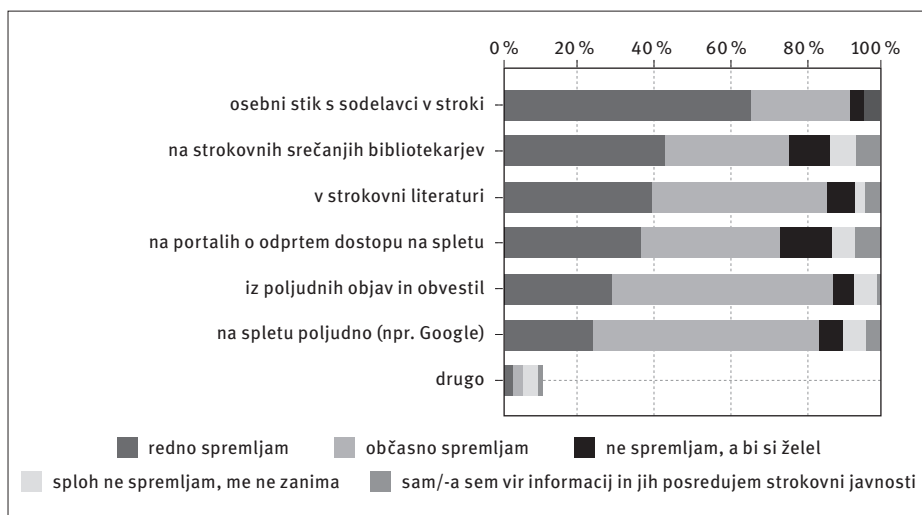


Slika 8: Pogled visokošolskih knjižničarjev zaposlenih znotraj UM na pomembnost izgradnje repozitorija

Zanimalo nas je, kako so anketiranci v visokošolski knjižnici osebno vključeni v opravljanje nalog, povezanih z odprto znanostjo (Slika 9). Mogočih je bilo več odgovorov. Najpogosteje sta bili izbrani dve možnosti in sicer je 33 (52 %) respondentov odgovorilo, da »storitve, povezane z odprtim dostopom, v njihovi knjižnici opravlja za to usposobljena oseba«. 25 respondentov, kar ustreza 39 %, izvaja »preverjanje bibliografske urejenosti visokošolskih nalog in del«.



Slika 9: Kakšne naloge opravljajo anketiranci na področju odprte znanosti?



Slika 10: Od kod visokošolski knjižničarji pridobivajo informacije o odprti znanosti?

Peto vprašanje smo zastavili, da bi izvedeli, od kod visokošolski knjižničarji prejemajo informacije o storitvah odprtega dostopa za potrebe odprte znanosti (Slika 10). Najpogostejši odgovor je »osebni stik s sodelavci v stroki«. Anketiranci najmanj spremljajo »portale o odprtem dostopu na spletu«. Trije (5 %) »ne spremljajo in jih ne zanima«, devet (14 %) pa jih »ne spremlja, a bi si želeli«. Temu sledijo »strokovna srečanja bibliotekarjev«, ki jih »ne spremljajo niti si ne želijo« štirje (6 %) vprašani, sedem (11 %) pa srečanj »ne spremlja, a bi si to želeli«. Ponudili smo tudi možnost izbire odgovora »sam/-a sem vir informacij in jih posredujem strokovni javnosti«, v kolikor anketiranci objavljajo prispevke oziroma na drugačen način posredujejo znanje s področja odprte znanosti.

5 Razprava

Rezultati kažejo, da slovenski visokošolski knjižničarji ne poznajo pomena širšega pojma odprte znanosti. Pojem odprta znanost največkrat razumejo kot odprti dostop do strokovnih in znanstvenih objav ter odprti dostop do raziskovalnih podatkov in metapodatkov, ostale ponujene odgovore na prvo zastavljeno vprašanje je izbrala manj kot polovica vprašanih. Odprta znanost zajema princip odprtosti pri vseh elementih raziskovalnega dela, kot so uporaba odprtokodne programske opreme, odprti recenzijski postopki in pravilen zapis ter objava metapodatkov (Bueno de la Fuente, b. d.).

Rezultati raziskave so pokazali, da so anketirani visokošolski knjižničarji kot najpomembnejšo lastnost odprte znanosti ocenili javno dostopnost do rezultatov javno financiranega raziskovalnega dela. Pred raziskavo smo predpostavili, da bodo kot najpomembnejšo lastnost izpostavili brezplačno dostopnost, ki jo je kot bistveno značilnost odprtega dostopa prepoznal že pionir odprtega dostopa (Suber, 2004). Respondenti naše raziskave so jo v povprečju ocenili kot drugo najpomembnejšo lastnost izmed lastnosti, ponujenih v anketi.

Pri ocenjevanju pomembnosti značilnosti odprte znanosti so vprašani slabše ovrednotili tudi transparentnost uporabe financ. Transparentnost je ključna tudi zaradi pojava tako imenovanih »predatorskih« založnikov. To so založniki, ki s prefinjenimi poimenovanji revij, podobnim že uveljavljenim revijam, in lažnimi navajanjem uredništev in izdajateljev prikazujejo manj pomembne revije kot mednarodno uveljavljene in za objave zahtevajo nižje zneske pristojbin APC, s čimer zavajajo avtorje in bralce takih objav.

V anketnem vprašalniku smo vprašane prosili, naj ovrednotijo pomembnost nalog, ki jih visokošolski knjižničar lahko opravlja na področju odprte znanosti.

Najbolje ovrednoteni lastnosti sta najdljivost ustreznih informacij v njihovi množici ter izgradnja repozitorija. Ker je UM repozitorij DKUM pridobila leta 2003, deset let pred UL (repozitorij Univerze v Ljubljani (RUL), ta je bil vzpostavljen leta 2013, tako kot repozitorij Univerze na Primorskem) nas je nadalje zanimalo ali pri prepoznavanju pomembnosti izgradnje repozitorija obstajajo razlike med knjižničarji, ki prihajajo z Univerze v Mariboru (UM) ter tistimi z Univerze v Ljubljani (UL). Rezultati so pokazali, da razlike obstajajo. Knjižničarji UM so izgradnjo repozitorija v povprečju ocenili bolje kot knjižničarji UL, pri vrednotenju so se odločali zgolj za odgovora zelo pomembno in bolj pomembno, medtem ko so knjižničarji UL izbrali tudi odgovor pomembno.

V raziskavi smo ugotovili, da je visokošolskim knjižničarjem najmanj pomembna naloga preverjanje podobnosti vsebin. Ta naloga je hkrati edina, pri kateri so vprašani označili odgovor nepomembno.

Več kot polovica respondentov je navedla, da v knjižnici, v kateri so zaposleni, naloge, povezane z odprto znanostjo opravlja za to usposobljena oseba. V teh knjižnicah je delo na področju odprte znanosti torej dodeljeno specifični osebi in ni porazdeljeno med vse zaposlene. Ker je bilo pri tem vprašanju mogočih več odgovorov, iz rezultatov ne moremo sklepati, ali je ta oseba respondent ali drugi strokovni delavec. To kaže na zavedanje vodilnih o zahtevnosti in kompleksnosti pojava odprtega dostopa v znanstveni komunikaciji, kar je pohvalno. 39 % vprašanih na delovnem mestu izvaja »preverjanje bibliografske urejenosti visokošolskih nalog in del«, zaskrbljujoče nizka pa sta deleža knjižničarjev, ki so vključeni v izgradnjo institucionalnega repozitorija (19 %) in v preverjanje podobnosti vsebin visokošolskih nalog in del (19 %), še manj (8 %) knjižničarjev izvaja preverjanje podobnosti vsebin za potrebe raziskovalcev.

Repozitoriji kot spletni arhivi predstavljajo infrastrukturo za odprti dostop do znanstvenih objav. Objave v njih so zbrane na določenem mestu, urejene, najdljive in dostopne. Zaradi tega je skrb za repozitorije, urejanje objav znotraj njih in delo z metapodatki bistvenega pomena. Pravilnik o splošnih pogojih poslovanja knjižnic Univerze v Ljubljani (2015) kot eno izmed nalog knjižnic navaja »zbiranje, obdelovanje, hranjenje in posredovanje knjižničnega gradiva v tiskani in elektronski obliki« (str. 4). S pojavom odprte znanosti in repozitorijev imajo knjižničarji priložnost tradicionalne naloge in kompetence nadgraditi tako, da jim te omogočajo uspešno delo v okolju repozitorijev. S tem bodo prepoznani kot pomembni strokovnjaki in nujni deležniki znanstvene komunikacije v odprti znanosti (Koler-Povh, 2017).

Skrb vzbujajoče je, da anketiranci ne prepoznajo vključevanja znanstvenikov v oblikovanje znanstvenih politik kot pomembnega. Ta naloga je od vseh navedenih

dosegla najnižje povprečje. Znanstveniki so pobudniki odprtega dostopa in bodo verjetno tudi v prihodnje močno vpleteni v politike odprte znanosti, zato menimo, da bi morali visokošolski knjižničarji sodelovanju z njimi posvetiti več pozornosti.

V raziskavi smo želeli pridobiti tudi vpogled v to, od kod knjižničarji prejemaajo informacije o odprti znanosti. Pri pregledu literature smo ugotovili, da so knjižničarji v raziskavi, ki jo je izvedla Dolgan Petrič (2004), izpostavili slabo komunikacijo s sodelavci na delovnem mestu ter slabo informiranost o novostih. Odgovori, ki smo jih pridobili v naši raziskavi, kažejo, da visokošolski knjižničarji največ informacij o odprtem dostopu (in verjetno tudi drugih strokovnih informacij) izmenjajo preko osebnega stika s strokovnimi sodelavci. Ta odgovor so od vseh ponujenih ovrednotili najbolje, nihče od respondentov pa ni izbral odgovora »ne spremljam, me ne zanima«.

Pred raziskavo smo predvidevali, da visokošolskim knjižničarjem najpomembnejši vir informacij predstavljajo strokovna srečanja bibliotekarjev. Enajst (17 %) respondentov je odgovorilo, da strokovnih srečanj bibliotekarjev kot vira informacij ne spremlja, od tega bi si jih sedem (11 %) to želelo. Zaskrbljujoče je, da je devet vprašanih (14 %) enako ocenilo tudi spletne portale o odprtem dostopu (jih ne spremljajo, a bi si želeli). Dolgan Petrič (2004) je ugotovila, da imajo knjižničarji močno željo po napredku in izobraževanju ter si želijo razvijati svoje kompetence.

6 Zaključek

Med raziskavo so se nam porodile zamisli za potencialno nadaljnje raziskovanje področja. Ker so vprašani izgradnjo repozitorija med vsemi lastnostmi ocenili kot najpomembnejšo, hkrati pa pri tej nalogi v knjižnici sodeluje le 12 (19 %) vprašanih knjižničarjev, bi bilo zanimivo poiskati razloge za nizko vključenost v skrbništvo repozitorijev. Želeli bi izvedeti več o usposobljenosti določenih knjižničarjev za opravljanje nalog, povezanih z odprtim dostopom. Zdi se nam smiselno, da bi znanje o odprtem dostopu posredovali čim širšemu krogu knjižničarjev in jih na tak način ozaveščali o možnostih preoblikovanja njihovih vlog v prihodnje. Tudi sami anketiranci so izrazili željo po pridobivanju strokovnih informacij, posebej na strokovnih srečanjih in spletnih portalih. Že dobro uveljavljen način širjenja znanja o odprtem dostopu je osebni stik s sodelavci, ki ga je treba negovati tudi v prihodnje.

Z dobljenimi rezultati smo dobili vpogled v vlogo slovenskih visokošolskih knjižničarjev pri odprti znanosti. Menimo, da je treba knjižničarje izobraževati o možnostih, ki jih odprta znanost znanstvenemu okolju prinaša, jim temeljiteje predstaviti možnosti integracije knjižničarjev v to okolje in jih aktivneje vključiti v opravljanje raznovrstnih nalog, ki jim jih ponuja pojav odprte znanosti. Percepcija vloge visokošolskega knjižničarja se v obdobju hitrega razvoja tehnologij spreminja, rezultati naše raziskave pa ponujajo nove izzive pri preoblikovanju storitev, ki jih knjižničarji nudijo uporabnikom. Ker meje med storitvami in zbirkami knjižnic izginjajo, imajo visokošolski knjižničarji priložnost, da s celostnim razvojem svojih storitev in preoblikovanjem nalog, ne služijo več zgolj študentom in zaposlenim v ustanovi, pač pa širši javnosti.

Navedeni viri

Akcijski načrt izvedbe nacionalne strategije odprtega dostopa do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov v Sloveniji 2015–2020. (2017). Ljubljana: Vlada Republike Slovenije. Pridobljeno 31. 10. 2018 s spletne strani: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/Znanost/doc/Odprti_dostop/Akcijski_nactr_-_POTRJENA_VERZIJA.pdf

Ambrožič, M. (2005). Sodobne potrebe in izzivi v izobraževanju knjižničarjev. V M. Ambrožič (ur.), *Informacijski viri in storitve knjižnic v elektronskem okolju: zbornik referatov* (str. 227–248). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Ambrožič, M. (2008). Anketna metoda. V A. Šauperl (ur.), *Raziskovalne metode v bibliotekarstvu, informacijski znanosti in knjigarstvu* (str. 23–52). Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Auckland, M. (2012). *Re-skilling for research: an investigation into the role and skills of subject and liaison librarians required to effectively support the evolving information needs of researchers*. London: Research Information Network. Pridobljeno 8. 1. 2019 s spletne strani: <https://www.rluk.ac.uk/wp-content/uploads/2014/02/RLUK-Re-skilling.pdf>

Awre, C. L., Stainthorp, P. in Stone, G. (2016). Supporting open access processes through library collaboration. *Collaborative librarianship*, 8(2), article 8. Pridobljeno 8. 1. 2019 s spletne strani: <https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1051&context=collaborativelibrarianship>

Björk, B. C., Welling, P., Laakso, M., Majlender, P., Hedlund, T. in Guônason, G. (2010). Open access to the scientific journal literature: situation 2009. *PLoS ONE*, 5(6). doi: 10.1371/journal.pone.0011273

Bosc, H. in Harnad, S. (2005). In a paperless world a new role for academic libraries: providing open access. *Learned publishing*, 18(2), 95–99. doi:10.1087/0953151053585028

Bueno de la Fuente, G. (B. d.). *What is an open science? Introduction* [spletna stran]. S. l.: FOSTER. Pridobljeno 29. 7. 2018 s spletne strani: <https://www.fosteropenscience.eu/content/what-open-science-introduction>

Burns, C. S. (2014). Academic libraries and open access strategies. *Library administration and organization*, 32, 147–211.

Carrigan, D. P. (1995). Toward a theory of collection development. *Library acquisitions: practice and theory*, 19(1), 97–106. doi:10.1016/0364-6408(94)00056-2

Communication: European cloud initiative – building a competitive data and knowledge economy in Europe. (2016). Luxembourg: European Commission. Pridobljeno 23. 12. 2018 s spletne strani: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-european-cloud-initiative-building-competitive-data-and-knowledge-economy-europe>

Crotty, D. (2015). *Is it true that most open access journals do not charge an APC? Sort of. It depends* [blog zapis]. Wheat Ridge: Society for Scholarly Publishing. Pridobljeno 8. 1. 2019 s spletne strani: <https://scholarlykitchen.sspnet.org/2015/08/26/do-most-oa-journals-not-charge-an-apc-sort-of-it-depends/>

Čuk, A. (2001). Elektronske revije in posredovanje znanja. V M. Ambrožič (ur.), *Digitalna knjižnica* (str. 123–130). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

De Castro, P. (2016). *A funding opportunity for APC-free open access journals and platforms* [blog zapis]. Dragør: DOAJ. Pridobljeno 20. 12. 2019 s spletne strani: <https://blog.doaj.org/2016/05/11/a-funding-opportunity-for-apc-free-open-access-journals-and-platforms/>

Definicija odrpte znanosti [spletna stran]. (B. d.). Ljubljana: Open access Slovenia. Pridobljeno 8. 1. 2019 s spletne strani: <https://www.openaccess.si/odrpta-znanost/>

Dolgan Petrič, M. (2004). Slovenske specialne in visokošolske knjižnice kot učeče se organizacije. V A. Rožič-Hristovski in K. Hacin-Ludvik (ur.), *Vloga specialnih in visokošolskih knjižnic v procesu evropske integracije: zbornik referatov* (str. 21–32). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Fuchs, C. in Sandoval, M. (2013). The diamond model of open access publishing: why policy makers, scholars, universities, libraries, labour unions and the publishing world need to take non-commercial, non-profit open access serious. *TripleC*, 11(2), 428–443.

Gajović, S. (2017). Diamond open access in the quest for interdisciplinarity and excellence. *Croatian medical journal*, 58(4), 261–262. doi: 10.3325/cmj.2017.58.261

Harnad, S. (2011, 4. maj). *The green open access citation advantage: within-journal versus between-journal comparisons* [blog zapis]. S. l.: Open access archivangelism. Pridobljeno 6. 8. 2018 s spletne strani: <http://openaccess.eprints.org/index.php?/archives/811-The-Green-Open-Access-Citation-Advantage-Within-Journal-Versus-Between-Journal-Comparisons.html>

Harris, S. (2012). Moving towards an open access future: the role of academic libraries. London: Sage. Pridobljeno 16. 3. 2018 s spletne strani: <https://studysites.uk.sagepub.com/repository/binaries/pdf/Library-OAReport.pdf>

Hibridne revije [spletna stran]. (B. d.). Ljubljana: Open access Slovenia. Pridobljeno 30. 7. 2018 s spletne strani: <https://www.openaccess.si/hibridne-revije/>

Hoorn, E. (2014). Diamond open access and open peer review: an analysis of the role of copyright and librarians in the support of a shift towards open access in the legal domain. *European journal of current legal issues*, 20(1). Pridobljeno 8. 1. 2019 s spletne strani: <http://webjcli.org/article/view/302/421>

Koler-Povh, T. (2014). *Vpliv odrptega dostopa na citiranost znanstvenih objav v gradbeništvu*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Koler-Povh, T. (2016). Vloga knjižničarja pri izgradnji institucionalnega repozitorija: izziv ali nujna?. Predstavljeno na *Posvetovanju sekcij Zveze bibliotekarskih društev Slovenije »Upravljanje znanja v knjižnicah«* (Maribor, 19. in 20. september 2016). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Pridobljeno 8. 1. 2019 s spletne strani: <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=89555&lang=slv>

Koler-Povh, T. (2017). *Visokošolske knjižnice in njihova vloga v akademskem okolju: študij-sko gradivo za študente bibliotekarstva*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo.

Koler-Povh, T., Južnič, P. in Turk, G. (2014). Impact of open access on citation of scholarly publications in the field of civil engineering. *Scientometrics*, 98(2), 1033–1045. doi: 10.1007/s11192-013-1101-x

Koler-Povh, T. in Turk, Ž. (2018). Vloga visokošolskega knjižničarja pri informacijski pismenosti doktorandov tehnike – primer gradbeništva. *Knjižnica*, 62(1–2), 135–150.

Koler-Povh, T., Turk, G. in Mikoš, M. (2012). Repozitorij kot pridobitev za uporabnike in izziv za knjižničarje. V A. Kavčič-Čolič in I. Vodopivec (ur.), *Izzivi sodobnih tehnologij: konkurenčna prednost knjižničnih storitev: zbornik referatov* (str. 217–234). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Kuhar, M. (2018). *Odprta znanost in vloga visokošolskega knjižničarja*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Machovec, G. (2013). An interview with Jeffrey Beall on open access publishing. *The Charleston advisor*, 15(1), 50. doi:10.5260/chara.15.1.50

Mercer, H. (2011). Almost halfway there: an analysis of the open access behaviors of academic librarians. *College and research libraries*, 72(5), 443–453. doi:10.5860/crl-167

Nacionalna strategija odprtega dostopa do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov v Sloveniji 2015–2020. (2015). Ljubljana: Vlada Republike Slovenije. Pridobljeno 8. 1. 2019 s spletne strani: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/Znanost/doc/Zakonodaja/Strategije/Nacionalna_strategija_odprtega_dostopa.pdf

Öchsner, A. (2013). *Introduction to scientific publishing: backgrounds, concepts, strategies*. Berlin: Springer. doi:10.1007/978-3-642-38646-6

Ojsteršek, M., Kotar, M., Ferme, M., Hrovat, G., Borovič, M., Bregant, A., ... Brezovnik J. (2014). Vzpostavitev repozitorijev slovenskih univerz in nacionalnega portala odprte znanosti. *Knjižnica*, 58(3), 15–39.

Open access Slovenia [spletno mesto]. (B. d.). Ljubljana: Open access Slovenia. Pridobljeno 31. 10. 2018 s spletne strani: <https://www.openaccess.si>

Open science monitor [spletna stran]. (B. d.). Luxembourg: European Commission. Pridobljeno s 23. 12. 2018 s spletne strani: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/goals-research-and-innovation-policy/open-science/open-science-monitor_en

Pečko-Mlekuš, H. (2004). Visokošolski knjižničar – enakopraven partner pri prenosu znanja v pedagoškem procesu na univerzi. V A. Rožič-Hristovski in K. Hacin-Ludvik (ur.), *Vloga specialnih in visokošolskih knjižnic v procesu evropske integracije: zbornik referatov* (str. 97–105). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

- Pravilnik o splošnih pogojih poslovanja knjižnic Univerze v Ljubljani. (2015). Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Pridobljeno 8. 1. 2019 s spletne strani: https://www.uni-lj.si/mma/pravilnik_o_splosnih_pogojih_poslovanja_knjiznic_ul/2018102615452147/
- Pregled aktivnosti [spletna stran]. (B. d.). Ljubljana: Open access Slovenia. Pridobljeno 15. 7. 2018 s spletne strani: <https://www.openaccess.si/pregled-aktivnosti/>
- Riera Madurell, T. (2017). Open science: a framework to foster quality of research. V *Europe's future: open innovation, open science, open to the world: reflections of the RISE group* (str. 60–65). Pridobljeno 14. 12. 2018 s spletne strani: <http://ec.europa.eu/research/openvision/pdf/publications/ki0217113enn.pdf>
- Rodriguez, J. (2015). Scholarly communications competencies: open access training for librarians. *New library world*, 116(7–8), 397–405. doi: 10.1108/nlw-12-2014-0140
- Suber, P. (2004). *Creating an intellectual commons through open access*. Pridobljeno 20. 7. 2018 s spletne strani: http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/bitstream/handle/10535/4445/Suber_Creating_041004.pdf
- Suber, P. (2015a, 11. maj). *How many peer-reviewed OA journals charge publication fees?* [blog zapis]. Bloomington, IN: Indiana University. Pridobljeno 20. 12. 2018 s spletne strani: <https://plus.google.com/+PeterSuber/posts/Cqv4oq3LuFr>
- Suber, P. (2015b). *Open access overview, focusing on open access to peer-reviewed research articles and their preprints*. Richmond, IN: Earlham College. Pridobljeno 28. 7. 2018 s spletne strani: <https://legacy.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm>
- Suber, P. (2018). *Peter Suber* [spletna stran]. Cambridge, MA: The Berkman Klein Center for Internet and Society at Harvard University. Pridobljeno 29. 7. 2018 s spletne strani: https://cyber.harvard.edu/~psuber/wiki/Peter_Suber
- Štebe, J. (2015). *Razlogi za odprti dostop do raziskovalnih podatkov: politike, načela, koristi* [PowerPoint prezentacija]. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Pridobljeno 8. 1. 2019 s spletne strani: https://www.adp.fdv.uni-lj.si/media/publikacije/predavanja/2015/2015_sidih_pred_stebe.pdf
- Taylor, M. (2013, 25. september). *Open access: who should pay?*. Strasbourg: Euroscientist. Pridobljeno 8. 1. 2019 s spletne strani: <https://www.euroscientist.com/open-access-who-should-pay/>
- Tenopir, C., Dalton, E. D., Christian, L., Jones, M. K., McCabe, M., Smith, M. in Fish, A. (2017). Imagining a gold open access future: attitudes, behaviors, and funding scenarios among authors of academic scholarship. *College and research libraries*, 78(6), 824–843. doi:10.5860/crl.78.6.824
- Turk, Ž. (2004). Knjižnice v okolju odprtega znanstvenega publiciranja. V A. Rožič-Hristovski in K. Hacin-Ludvik (ur.), *Vloga specialnih in visokošolskih knjižnic v procesu evropske integracije: zbornik referatov* (str. 157–162). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Vidic, M. in Južnič, P. (2010). Odnos »visokošolski knjižničar – študent«: kako študentje poznajo delo visokošolskega knjižničarja. *Knjižnica*, 54(1–2), 59–77.
- Žaucer, M. (2001). Digitalna univerzitetna knjižnica: so knjižnice Univerze v Ljubljani pripravljene na spremembe?. V M. Ambrožič (ur.), *Digitalna knjižnica* (str. 107–122). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Žugelj, U., Zabukovec, V., Polič, M. in Maver J. (2004). Zaznavanje sedanje in prihodnje vloge visokošolskih knjižnic: primer knjižnic Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. *Knjižnica*, 48(3), 81–94.

Podatki za izdelavo Slike 2 so bili meseca oktobra 2018 pridobljeni iz naslednjih virov:

Dirros. Digitalni repozitorij raziskovalnih organizacij Slovenije [podatkovna zbirka]. (2018). Pridobljeno s spletne strani: <http://dirros.openscience.si/info/index.php/slo/>

DKMORS – Statistika [spletna stran]. (2018). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo. Pridobljeno s spletne strani: <https://dk.mors.si/Statistika.php?lang=slv>

DKUM – Statistika [spletna stran]. (2018). Maribor: Univerza v Mariboru. Pridobljeno s spletne strani: <https://dk.um.si/Statistika.php?cmd=intro&lang=slv>

dLib. Digitalna knjižnica Slovenije [podatkovna zbirka]. (B. d.). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno s spletne strani: <https://www.dlib.si/>

DRUGG. Digitalna knjižnica UL FGG [podatkovna zbirka]. (2017). Ljubljana: Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo. Pridobljeno s spletne strani: <https://www.fgg.uni-lj.si/digitalna-knjiznica/>

ePrints.FRI – Univerza v Ljubljani, Fakulteta za računalništvo in informatiko [spletna stran]. (B. d.). Ljubljana: Fakulteta za računalništvo in informatiko. Pridobljeno s spletne strani: <http://eprints.fri.uni-lj.si/view/year/>

Pavšič Vizjak, M. (2018, 11. januar). Kako preveriti kakovost in verodostojnost raziskav. *Delo*. Pridobljeno s spletne strani: <https://www.delo.si/znanje/znanost/kako-preveriti-kakovost-in-verodostojnost-raziskav.html>

PeFprints [podatkovna zbirka]. (B. d.). Ljubljana: Pedagoška fakulteta. Pridobljeno s spletne strani: <http://pefprints.pef.uni-lj.si/>

Portal elektronskega založništva znanstvenih publikacij [spletno mesto]. (B. d.). Ljubljana: ZRC SAZU. Pridobljeno s spletne strani: <https://ojs.zrc-sazu.si/>

ReVIS. Repozitorij samostojnih visokošolskih in višješolskih izobraževalnih organizacij [podatkovna zbirka]. (2018). Pridobljeno s spletne strani: <http://revis.openscience.si/info/index.php/slo/>

RUL. Repozitorij Univerze v Ljubljani [spletna stran]. (2018). Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Pridobljeno s spletne strani: <https://repozitorij.uni-lj.si/Statistika.php>

RUNG. Repozitorij Univerze v Novi Gorici [podatkovna zbirka]. (2018). Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici. Pridobljeno s spletne strani: <http://repozitorij.ung.si/info/index.php/slo/>

RUP. Repozitorij Univerze na Primorskem [podatkovna zbirka]. (2018). Koper: Univerza na Primorskem. Pridobljeno s spletne strani: <http://repozitorij.upr.si/info/index.php/slo/>

SciVie [podatkovna zbirka]. (B. d.). Ljubljana: Gozdarski inštitut Slovenija. Pridobljeno s spletne strani: <http://eprints.gozdis.si/>

Videolectures [podatkovna zbirka]. (2014). Ljubljana: Institut »Jožef Stefan«. Pridobljeno s spletne strani: <http://videolectures.net/>

Priloga 1: Anketni vprašalnik

Spoštovani,

sem Maja Kuhar, študentka na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti UL. V okviru raziskave za magistrsko delo z naslovom *Odperta znanost in vloga visokošolskega knjižničarja*, ki jo pripravljam pod mentorstvom doc. dr. Teje Koler Povh, sem pripravila anketno. Vljudno vas prosim za sodelovanje v anonimni anketi, ki vsebuje le 6 vprašanj in vam bo vzela zgolj 5 minut vašega dragocenega časa, saj so vaši odgovori za mojo raziskavo ključnega pomena. Pridobljeni podatki bodo uporabljeni izključno za namene magistrskega dela.

Anketa je odprta samo pet dni, to je do petka, 27. julija 2018 do polnoči.

Za vaše sodelovanje se vam že vnaprej zahvaljujem in vam želim lepe poletne dni.

Maja Kuhar

Q1 – Kaj razumete pod pojmom odprta znanost?

Možnih je več odgovorov.

- Odprti dostop do strokovnih in znanstvenih objav,
- odprti dostop do raziskovalnih podatkov in metapodatkov,
- odprtokodno programsko opremo,
- odprto dostopne laboratorijske dnevnikne,
- odprte recenzije znanstvenih objav,
- odprte uredniške postopke,
- drugo (navedite kaj):

Q2 – Spodaj so našteje značilnosti odprte znanosti. Ustrezno označite, kako močno vsaka izmed njih opredeljuje vaš pogled na odprto znanost.

	nepo- membno	manj po- membno	pomemb- no	bolj po- membno	zelo po- membno
Javna dostopnost do rezultatov javno financiranega raziskovalnega dela,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
brezplačna dostopnost do rezultatov javno financiranega raziskovalnega dela,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
transparentnost metodologije eksperimentov, opazovanj in zbiranja podatkov,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
transparentnost porabe financ,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
javna dostopnost in ponovna uporaba raziskovalnih podatkov,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
povezovanje in sodelovanje znanstvenikov,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
okrepitev dialoga med znanostjo in družbo,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

	nepo- membno	manj po- membno	pomemb- no	bolj po- membno	zelo po- membno
vključitev znanstvenikov v oblikovanje znanstvenih politik,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
razvoj ustreznih e-infrastruktur, digitalnih orodij in storitev za učinkovitejše znanstveno komuniciranje,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
sprememba pravnih orodij in določil politik za odprto znanost.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Q3 – Spodaj so naštetе naloge visokošolskega knjižničarja, s katerimi lahko prispeva k razvoju odprte znanosti. Ustrezno označite, kako pomembna se vam zdi vsaka od teh nalog pri knjižničarjevem delu na področju odprte znanosti.

	nepo- membna	manj po- membna	pomemb- na	bolj po- membna	zelo po- membna
Izgradnja repozitorija,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
zagotavljanje ohranjanja digitalne kulturne dediščine,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
preverjanje podobnosti vsebin,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
delo z metapodatki (npr. za potrebe izgradnje informacijskih sistemov, kot je CrossRef – DOI),	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
zagotavljanje najdljivosti ustreznih informacij v množici njih,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
sodelovanje pri odprtem urednikovanju revij – npr. določanje UDK vrstilcev, preverjanje ključnih besed,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
podpora avtorjem pri prepoznavi predatorskih založnikov in revij, podpora avtorjem pri zaščiti avtorske pravice.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Q4 – Kako ste vi osebno vključeni v opravljanje nalog v vaši visokošolski knjižnici, ki so povezane z odprto znanostjo?

Možnih je več odgovorov.

- Sem skrbnik/-ca institucionalnega repozitorija,
- izvajam preverjanje podobnosti vsebin za visokošolske naloge in dela,
- izvajam preverjanje podobnosti vsebin za potrebe raziskovalcev pri njihovih objavah,
- izvajam preverjanje bibliografske urejenosti visokošolskih nalog in del,
- sem član/-ica uredniškega odbora strokovnih revij s področij matične ustanove (ne bibliotekarstva),
- sem član/-ica uredniškega odbora strokovnih revij s področij bibliotekarstva in informacijske znanosti,
- neformalno sem vključen/-a v urednikovanje strokovne revije s področij matične ustanove,

- neformalno sem vključen/-a v urednikovanje strokovne revije s področij bibliotekarstva in informacijske znanosti,
- storitve, povezane z odprtim dostopom, v naši knjižnici opravlja za to usposobljena oseba,
- drugo:

Q5 – Od kod prejimate informacije o storitvah odprtega dostopa za potrebe odprte znanosti?

	sploh ne sprem- ljam, me ne zanima	ne spre- mljam, a bi si želel	občasno spre- mljam	redno spre- mljam	sam/-a sem vir infor- macij in jih posredujem strokovni javnosti
Na strokovnih srečanjih bibliotekarjev,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
v strokovni literaturi,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
na spletu poljudno (npr. Google),	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
iz poljudnih objav in obvestil,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
osebni stik s sodelavci v stroki,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
na portalih o odprtem dostopu na spletu,	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
drugo:	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Q6 – Znotraj katere od treh javnih univerz deluje knjižnica, v kateri ste zaposleni?

- Znotraj Univerze v Ljubljani,
- znotraj Univerze v Mariboru,
- znotraj Univerze na Primorskem.

Maja Kuhar

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
e-pošta: maja.kuhar@ff.uni-lj.si

dr. Teja Koler Povh

Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Univerza v Ljubljani, Jamova cesta 2, 1000 Ljubljana
e-pošta: teja.povh@fgg.uni-lj.si



Vrednotenje bibliografske storitve z vidika raziskovalne dejavnosti: pomen in vpliv vodenja bibliografije raziskovalcev za knjižničarje v slovenskih raziskovalnih knjižnicah

Evaluation of bibliographic services in the light of research activities: the importance and impact of keeping researchers' bibliographies at the Slovenian academic and research libraries

Maja Peteh, Primož Južnič

Oddano: 22. 1. 2019 – Sprejeto: 5. 3. 2019

1.01 Izvirni znanstveni članek

1.01 *Original scientific article*

UDK 025.3:001.891:026/027.7

Izvleček

Namen: Svetovanje uporabnikom pridobiva vedno večji pomen v celotnem obsegu knjižničnih storitev. Svetovanje raziskovalcem od knjižničarja zahteva poglobljena bibliometrijska znanja, predvsem v visokošolskih in specialnih knjižnicah. Knjižničar bibliograf v slovenskem prostoru vnaša bibliografske zapise v sistem COBISS in ima s tem vpogled v objave raziskovalcev svoje institucije. V prvem delu prispevka so raziskana znanja, ki jih knjižničarji bibliografi pridobijo z vodenjem bibliografij raziskovalcev, in njihov vpliv na vzajemni odnos bibliotekar – raziskovalec. Drugi del raziskave obravnava vprašanje, koliko časa potrebujejo za katalogizacijo posameznih bibliografskih enot.

Metodologija/pristop: Rezultati raziskave so kombinacija uporabe metode spletnega vprašalnika za visokošolske in specialne knjižničarje o njihovem delu (n = 113) in za beležk 10 knjižničarjev bibliografov o času, potrebnem za izdelavo bibliografskega zapisa za potrebe bibliografij (n = 401 zapis).

Rezultati: Za večino knjižničarjev bibliografov vodenje bibliografij ni primarna delovna obveznost. Za kakovostno opravljanje tega dela so nujna različna znanja in raznovrstni načini pridobivanja dodatnih informacij in mnenj, ki jih knjižničarji bibliografi dobijo v pravilnikih in pri kolegih. Zaradi narave bibliografskega dela spoznavajo razisko-

valna področja ustanove in raziskovalcev z druge perspektive in razvijajo osebni stik z raziskovalci. V prispevku je prikazan povprečen čas izdelave bibliografskega zapisa glede na vrsto gradiva.

Omejitve raziskave: Zaradi posebnosti slovenskega knjižničnega sistema, ki povezuje vzajemni katalog in informacijski sistem o raziskovalni dejavnosti (SICRIS), so rezultati uporabni le v slovenskem kontekstu. Analiza vrednotenja bibliografske storitve je nakazala, da bi bilo treba opraviti še intervjuje s knjižničarji bibliografi in raziskovalci, ki bi lahko pomembno dopolnili rezultate raziskave.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Knjižničarji bibliografi s svojim delom pridobijo vpogled v objave raziskovalcev institucije. Raziskava poudarja pomen spoznanj (predvsem vpogled v produkcijo raziskovalcev), ki jih knjižničar bibliograf pridobi z vodenjem bibliografij in jih lahko kakovostno uporabi pri svetovanju raziskovalcem na drugih področjih. Raziskava kaže na potrebo po zavestnem sodelovanju knjižničarjev bibliografov in raziskovalcev. Knjižničar bibliograf je zakladnica informacij za raziskovalce lastne ustanove in področja delovanja ustanove. Morebitna zunanja izvedba te storitve (t. i. outsourcing) bi pomenila manj kakovostno knjižnično informacijsko storitev.

Ključne besede: *visokošolske knjižnice, specialne knjižnice, bibliografske storitve, katalogizacija, bibliografije raziskovalcev, bibliografi*

Abstract

Purpose: Library and information service is gaining increasing importance. For librarians in research libraries, i. e. special and academic libraries, advising researchers requires in-depth knowledge of bibliometrics. In Slovenia, the librarians-bibliographers contribute bibliographic data into libraries' union catalogue COBIB.SI that is interconnected with Slovenian Current Research Information System (SICRIS). Thus, they have a direct insight into researchers' or institutions' bibliographies. The paper analyses the expertise acquired by librarians-bibliographers during this process and its influence on the relationship between the librarians and researchers. In the second part of the study, the question of the amount of time needed to create an individual bibliographic record is discussed.

Methodology/approach: The results of the research are a combination of an online questionnaire for research librarians about their work (n = 113) and the notes of 10 librarians-bibliographers about the time needed to categorise a bibliographic record (n = 401 record) into the COBISS.SI system.

Results: For most librarians-bibliographers, producing bibliographies is not primary work obligation. Acquiring information and knowledge for a quality job performance is diverse. The nature of the work provides them a unique insight into the research fields of the institute and gives them opportunities to develop personal contacts with researchers. The paper also presents analysis of the average time needed for categorising a bibliographic record according to the type of material.

Limitations of the research: Due to the special features of the Slovenian library system, i. e. the union catalogue and its interconnection to SICRIS, the results are suitable for use only in the Slovenian context. The analysis of the evaluation of the bibliographic service itself indicated that interviews with librarians and researchers should also be conducted, which could significantly complement the results of the research.

Originality/practical implications of the research: Through their work, the librarians-bibliographers gain insight into the publication process of the institution and scientific field. The research highlights the importance of the acquired insights and raising the awareness of the need for collaboration between librarians and researchers. The librarians-bibliographers are a treasure trove of information for researchers of their own institution and its fields. Any outsourcing of this service would mean a lower quality of library and information service.

Keywords: *research libraries, bibliographic services, cataloguing, researchers' bibliographies, bibliographers*

1 Uvod

Danes se veliko govori o izzivih, ki so pred t. i. »research libraries«. Izraz iz angleščine v slovenščino včasih pomensko nepravilno prevajamo kot »knjižnice, katerih dejavnost je raziskovanje«. V bistvu govorimo o raziskovalnih knjižnicah, ki delujejo kot podpora znanstvenoraziskovalnemu delu. Pod tem pojmom razumemo visokošolske in specialne knjižnice, ki delujejo v ustanovah, ki v celoti ali deloma opravljajo znanstvenoraziskovalno dejavnost.

Izzivi so različni, a dejstvo je, da morajo visokošolski in specialni knjižničarji prevzemati nove naloge in tako pridobivati nova znanja in kompetence, zaradi katerih ne bodo več le knjižničarji, delavci, ki skrbijo za podporo raziskovalnemu delu, ampak raziskovalcu enakovredni sodelavci. Poznavanje raziskovalnega dela je tudi izjemno pomembno pri podpori izobraževalnemu procesu v univerzitetnem okolju (Hoffman, Beatty, Feng in Lee, 2017), saj brez ustreznih znanj ne morejo enakovredno sodelovati z raziskovalci. Raziskave kažejo, da bi se visokošolski knjižničarji morali bolj zavedati pričakovanj svojih uporabnikov – še posebej na raziskovalnem področju – in razviti strokovna znanja, ki bi jim pomagala ne samo pri poučevanju (npr. informacijskem opismenjevanju), temveč tudi pri sodelovanju v raziskovalnem procesu (Gabbay in Shoham, 2017), v katerem bi sodelovali kot raziskovalcu enakovreden in nenadomestljiv sodelavec.

Razvoj novih medijev je močno spremenil pomen knjižničnega kataloga v raziskovalnih knjižnicah, ki mora dandanes popisati tudi licenčne elektronske zbirke, elektronske knjige in elektronske revije. Knjižničarji so vpeti tudi v gradnjo lastnih digitalnih zbirk v obliki digitalnih repozitorijev (Eustis, 2016). V slovenskem

prostoru se tako knjižničarji ukvarjajo z gradnjo elektronskih zbirk zaključnih visokošolskih del v repozitorijih in z odlaganjem drugih del v repozitorije. Vzpredno s slednjim pa se ukvarjajo tudi z informiranjem raziskovalcev z zahtevami Evropske komisije pri sofinanciranju projektov in odlaganjem ustrezne različice recenziranih objav iz projektov v institucionalne kompatibilne digitalne repozitorije OpenAIRE. Tudi Pravilnik o postopkih (so)financiranja in ocenjevanja ter spremljanju izvajanja raziskovalne dejavnosti (2016) govori o sledenju »načelom odprtega dostopa do znanstvenih informacij« in napoveduje podobne zahteve za raziskovalce, vpete v domače projekte, kot jih poznamo v Evropski komisiji. Vse to poudarja in izraža sicer že znano vlogo knjižničarja, ki naj bo tudi izobraževalec in svetovalec na področju odprtega dostopa in znanstvenega komuniciranja.

Razvoj knjižničnih storitev gre vse bolj v smer svetovanja uporabnikom – raziskovalcem glede objavljajanja rezultatov raziskovalnega dela. Za namen objavljajanja in s tem izpolnjevanja zahtev pokroviteljev raziskav po prostem dostopu do objav se tudi pri nas vzpostavljajo digitalni repozitoriji, s čimer je zainteresirani javnosti doma in po svetu omogočen dostop do intelektualne produkcije slovenskih raziskovalcev. V okviru slovenskega Nacionalnega portala odprte znanosti so vzpostavljeni repozitoriji vseh slovenskih univerz (DKUM – Digitalna knjižnica Univerze v Mariboru, RUL – Repozitorij Univerze v Ljubljani, RUP – Repozitorij Univerze na Primorskem, RUNG – Repozitorij Univerze v Novi Gorici), repozitorij raziskovalnih organizacij (DiRROS – Digitalni repozitorij raziskovalnih organizacij Slovenije) in samostojnih visokošolskih in višješolskih izobraževalnih organizacij (ReVIS – Repozitorij samostojnih visokošolskih in višješolskih izobraževalnih organizacij). Repozitoriji so kompatibilni z navodili portala OpenAIRE in vključeni v različne spletne imenike, agregatorje ter iskalnike (npr. OpenDOAR, ROAR, BASE). Tako izpolnjujejo zahtevo pokrovitelja, Evropske komisije, ki le preko portala OpenAIRE kompatibilnih repozitorijev preverja izpolnjevanje določil iz pogodbe o sofinanciranju. Kar je z vidika tega prispevka še pomembnejše, so povezave z vzajemnim katalogom COBISS.SI in sistemom SICRIS, knjižničarji pa so sprejeli nov izziv urednikovanja vnosov v digitalnih repozitorijih. Svoja »tradicionalna« znanja in usposobljenost za organizacijo informacij oziroma, bolje povedano, znanja v klasičnem okolju knjižničnega gradiva lahko uspešno uporabijo za organizacijo, obdelavo in omogočanje dostopa do raziskovalnih objav in podatkov (Ojsteršek idr., 2014).

Bibliometrijska znanja so danes izjemno pomemben del znanj in usposobljenosti, ki bi jih morali imeti visokošolski knjižničarji (Åström in Hansson, 2013). O bibliografski storitvi, ki jo izvajajo knjižničarji, izdelavi bibliografije raziskovalcev, lahko govorimo samo v slovenskem kontekstu. Nekatere posebnosti slovenske zakonodaje so unikum in neprimerljive s prakso v tujini. Vendar moramo tudi to delo razumeti v širšem kontekstu. V Sloveniji so bibliografije raziskovalcev

osnova za vrednotenje raziskovalnega dela in s tem osnova za izdelavo različnih bibliometrijskih kazalnikov.

Zakon o knjižničarstvu (2001) v 4. členu govori o delovanju nacionalnega vzajemnega bibliografskega sistema, ki ga primarno razvijata nacionalna knjižnica (NUK) in knjižnični informacijski servis (IZUM), ki je zadolžen za delovanje servisa za izmenjavo podatkov, aktivno pa ga gradijo knjižnice oziroma knjižničarji katalogizatorji. V sistemu morajo sodelovati splošne knjižnice (16. člen), visokošolske knjižnice (30. člen) in šolske knjižnice (39c. člen), lahko pa tudi druge (npr. specialne) knjižnice in knjižnice znotraj skupnega slovenskega kulturnega prostora s sedežem zunaj Slovenije (41. člen). Osnova za sodelovanje v sistemu so povezanost knjižnic, enotna obdelava gradiva in ustrezna usposobljenost strokovnih delavcev (40. člen).

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) opravlja z zakonom določene naloge, vezane na izbiro programov in projektov, ki se financirajo iz državnega proračuna (Zakon o raziskovalni in razvojni dejavnosti, 2002). V evalvacijskih postopkih raziskovalnih dosežkov raziskovalcev, projektov in raziskovalnih organizacij ARRS uporablja SICRIS (Informacijski sistem raziskovalne dejavnosti v Republiki Sloveniji) (Pravilnik ..., 2016). SICRIS vključuje podatkovne zbirke o »raziskovalnih organizacijah, raziskovalnih skupinah, raziskovalcih, raziskovalnih programih in projektih ter kvantitativne vidike raziskovalne dejavnosti« in je »podatkovno povezan s sistemom COBISS.SI«, ki »med drugim vsebuje tudi centraliziran in standardiziran sistem bibliografij slovenskih raziskovalcev« (5. člen). Oboje se povezuje še s podatki o citiranosti objav slovenskih raziskovalcev iz mednarodnih zbirk WoS in Scopus.

Knjižnice raziskovalnih organizacij (običajno visokošolske in specialne) so zadolžene za vnos in dopolnjevanje bibliografskih zapisov, ki so predmet bibliografij raziskovalcev in se vedno črpajo iz sistema COBISS.SI. Bibliografije raziskovalcev so postale del sistema leta 1994, leta 1997 pa je takšno sodelovanje v sistemu postalo obvezno za raziskovalne organizacije (Južnič, 2015).

Žaucer (2007) je s svojim prispevkom dvignil veliko prahu zaradi razmišljanja o času, ki ga knjižničar porabi za urejanje kataloga. Močno se strinjamo, da so spremembe delovnih procesov, knjižničarjevo prilagajanje novi programski opremi, vseživljenjsko pridobivanje novih znanj in veščin stalnica sodobnega knjižničarja, ki pa je (žal) vpet tudi v stalno (iz)rabo termina racionalizacija. Zakonska obveza sodelovanja v vzajemnem katalogu in njegova povezanost s sistemom za spremljanje raziskovalne dejavnosti nas usmerja k celostnemu pogledu na katalogizacijo gradiv in vodenja bibliografij v visokošolskih in raziskovalnih knjižnicah.

V Sloveniji je leta 2017 delovalo 853 knjižnic vseh vrst, od tega 88 visokošolskih in 94 specialnih knjižnic (BibSiST online, 2018). V visokošolskih in specialnih knjižnicah je bilo skupaj zaposlenih 554 delavcev za strokovna dela (BibSiST online, 2018). Mediana zaposlenih v visokošolskih knjižnicah sta dva zaposlena, v specialnih pa eden. Vse visokošolske knjižnice so vključene v sistem vzajemne katalogizacije, specialnih pa je bilo 131 (Knjižnice v sistemu COBISS.SI, 2018). Vemo, da so specialne knjižnice v osemdesetih letih prejšnjega stoletja sestavljale pomemben del knjižnično-informacijskega sistema. Zaradi sprememb družbenopolitičnega sistema in gospodarskih sprememb, ki so jim sledile, se je število specialnih knjižnic bistveno zmanjšalo. Izginile so nekatere izjemno organizirane knjižnice v gospodarstvu. Kljub vsemu danes še deluje nekaj odličnih specialnih knjižnic, saj se del gospodarstva še zaveda njihovega pomena na področju podpore raziskovalno-razvojni dejavnosti. Žal jih letna poročila odda le 72 %, kar kaže na nepopolnost statističnih podatkov.

Do konca leta 2017 so knjižnice v COBIB.SI skupaj prispevale 4.406.846 zapisov, od tega je bil delež zapisov, ki so ga prispevale visokošolske knjižnice, 42 %, delež zapisov, ki so ga prispevale specialne knjižnice, pa 21 %. V letu 2017 je bilo od vseh novih zapisov 42 % zapisov narejenih (tudi) za potrebe bibliografij, kar pomeni, da ti zapisi vsebujejo podpolje, opremljeno s podatkom o tipologiji. 62 % vseh novih zapisov v letu 2017 so prispevale visokošolske knjižnice, 31 % specialne knjižnice, preostanek pa druge vrste knjižnic (Kazalci rasti, 2018).

Za obdelavo gradiva potrebuje strokovni delavec ustrezna dovoljenja za delo v sistemu COBISS.SI, glede na vrste gradiva:

- A – dovoljenje za vzajemno katalogizacijo monografskih publikacij (knjig) ter za kreiranje zbirnih zapisov in zapisov za izvedena dela;
- B1 – dovoljenje za vzajemno katalogizacijo sestavnih delov;
- SER – dovoljenje za vzajemno katalogizacijo serijskih publikacij;
- B2 – dovoljenje za vzajemno katalogizacijo kontinuiranih virov;
- C – dovoljenje za vzajemno katalogizacijo neknjižnega gradiva;
- D – dovoljenje za vzajemno katalogizacijo antikvarnega gradiva;
- AC – kreiranje in urejanje polnih normativnih zapisov za osebna imena ter prevzemanje zapisov iz baze podatkov LC/NAF.

Po podatkih je v slovenskih knjižnicah trenutno aktivnih 652 knjižničarjev katalogizatorjev (Dovoljenja za vzajemno katalogizacijo, 2018), vendar točnega podatka, koliko se jih ukvarja z vodenjem bibliografij, ni. V letu 2017 je 585 kreatorskih uporabniških imen prispevalo nove zapise, a nekateri knjižničarji katalogizatorji imajo več uporabniških imen, saj delujejo v več knjižnicah. V visokošolskih knjižnicah je bilo tako leta 2017 223 knjižničarjev katalogizatorjev (oziroma dobrih

50 % vseh visokošolskih knjižničarjev), v specialnih pa 125 (oziroma okoli 70 % vseh specialnih knjižničarjev).

Izdelava zapisa v sistemu COBISS terja čas, vendar ni resnejših študij, ki bi opredelile količino tega časa. Če je bibliografski zapis tudi predmet bibliografije raziskovalcev, izdelava zapisa z vidika katalogizacije zahteva še več znanja, usposobljenosti in časa.

Za pridobitev ustreznega dovoljenja za katalogizacijo mora kandidat izkazati zadostno poznavanje katalogizacijskih pravil in poznavanje programske opreme COBISS3/Katalogizacija. Knjižničar katalogizator se mora v konceptu vzajemne obdelave zavedati zahteve po visoki standardizaciji, kjer ni prostora za pomanjkljivo razumevanje osnov katalogizacije (Dimec, 1994). Zaradi navedenih posebnosti dela knjižničarja katalogizatorja, ki se ukvarja (tudi) z vodenjem bibliografij raziskovalcem, imenujemo knjižničar bibliograf. Pri svojem delu se srečuje s skoraj vsemi vrstami gradiva (knjigami, članki, neknjižnim gradivom; izjema je seveda antikvarno gradivo), nemalokrat mora kreirati tudi zapise za serijske publikacije in urejati normativne zapise za avtorje. Za ustrezno razvrščanje del v osebnih bibliografijah mora odlično poznati in spremljati pravilnike ARRS-a, poznati interpretacijo tipologij ARRS-a in delo OSIC-ev, ki preverjajo ustreznost zapisov določenih tipologij. Knjižničar bibliograf mora dobro poznati vsebino dokumentov, ki so povezani z bibliografskimi merili znanstvene in strokovne uspešnosti, tipologijo dokumentov za vodenje bibliografij raziskovalcev, metodologijo ocenjevanja prijav za razpise, navodila za katalogizacijo bibliografskih enot in nasploh z vsebino, ki se nanaša na znanstvenoraziskovalno področje. Njegovo delo je tesno povezano s sodelovanjem z raziskovalci, avtorji del, in je v marsičem podpora njihovem raziskovalnem delu.

Pri svojem delu se mora knjižničar bibliograf zavedati, da z vnosom zapisov v sistem COBISS ni le zabeležil dela v bibliografijo raziskovalca, temveč:

- gradi bibliografijo lastne ustanove;
- sodeluje pri gradnji vzajemnega kataloga;
- sodeluje pri gradnji nacionalne bibliografije in
- da so zapisi predmet izmenjav podatkov med sistemom COBISS.SI in vzpostavljenim Nacionalnim portalom odprte znanosti in drugimi zbirkami.

Kakovost bibliografske storitve je rezultat usposobljenosti knjižničarja bibliografa, njegovih delovnih obveznosti in načina sodelovanja z raziskovalci. V javnosti se vsake toliko časa tudi pojavijo ideje o združevanju storitev knjižnic, v visokošolskih knjižnicah predvsem na področju združevanja obdelave gradiva in vodenja bibliografij. Z raziskavo smo želeli pridobiti vpogled v delo knjižničarjev bibliografov in ugotoviti, kakšen vpliv ima vodenje bibliografij raziskovalcev na

vpogled v stroko organizacije in ali ta znanja lahko pripomorejo k umestitvi knjižničarja na mesto za kompetentnega sodelavca v raziskovanem procesu. Tako smo si zastavili raziskovalna vprašanja:

- Kakšne so delovne naloge knjižničarjev bibliografov oziroma knjižničarjev, ki vodijo bibliografije raziskovalcev?
- Kje knjižničarji bibliografi pridobivajo informacije za reševanje strokovnih dilem, specifičnih za področja vodenja bibliografij raziskovalcev?
- Koliko časa potrebujejo za vnos kvalitetnega bibliografskega zapisa za potrebe bibliografije raziskovalcev v sistemu COBISS?
- Ali knjižničarji bibliografi sodelujejo z raziskovalci in kako?
- Kako vodenje bibliografij vpliva na knjižničarje?
- Kaj vpliva na kakovost dela knjižničarjev bibliografov?

2 Metodologija

Rezultati raziskave predstavljajo kombinacijo dveh raziskovalnih metod, spletnega vprašalnika in meritve časa, nujnih za vnose bibliografskih zapisov.

S spletnim vprašalnikom smo skušali pridobiti odgovore na vprašanja:

- kakšne so delovne obremenitve knjižničarjev bibliografov;
- kaj vpliva na kakovost in čas dela knjižničarjev bibliografov;
- kje knjižničarji bibliografi najpogosteje iščejo pomoč pri razreševanju strokovnih vprašanj;
- kakšen stik imajo z raziskovalci oziroma avtorji različnih prispevkov.

Po izvedbi pilotnega spletnega vprašalnika v letu 2016 smo predelan spletni vprašalnik distribuiral strokovni javnosti v času od 18. januarja do 21. februarja 2017. Vprašalnik je bil pripravljen z rodom 1ka, obvestilo pa je bilo poslano vsem na dostopnih obveščevalnih strokovnih listah (strokovna knjižničarska društva, sezname NUK-a, liste sekcij ZBDS) po elektronski pošti in po Facebookovih skupinah. Vprašalnik je vseboval 19 zaprtih vprašanj, od tega dve demografski vprašanji. Vprašalnik je odprlo 213 respondentov, od tega je bilo 113 vprašalnikov izpolnjenih v celoti ali vsaj (zadovoljivo) delno. Rezultati prikazujejo izkušnje in prakso 20 % vseh zaposlenih strokovnih delavcev v visokošolskih in specialnih knjižnicah.

Za potrebe merjenja časa katalogizacije smo pripravili zbirnik in ga po analizi pilotnih rezultatov dopolnjenega posredovali več kot 50 knjižničarjem bibliografom, ki so predhodno izrazili interes za sodelovanje. Vprašalnik je vseboval 12 vprašanj zaprtega tipa za v raziskavi zajet vnos posameznega dela v sistem

COBISS.SI. Vprašanja so bila namenjena pridobivanju informacij o zahtevnosti, času in načinu izdelave zapisa:

- čas, potreben za kreiranje zapisa dela;
- beleženje motenj pri kreiranju zapisa;
- tipologija dela;
- maska vnosa zapisa;
- samoocena zahtevnosti vnosa zapisa;
- način začetka izdelave zapisa;
- podatek o jeziku in pisavi gradiva;
- podatek o izpolnjenih poljih vsebinske obdelave;
- podatek opremi vira z vidika vsebinske obdelave;
- podatek o številu povezanih normativnih zapisov vezanih na vnos zapisa.

Naštete podatke o izvedenih vnosih so knjižničarji bibliografi zbirali v času med 20. januarjem in 20. februarjem 2017. V vprašalniku so popisali vse zapise, ki so jih vnesli v 10 zaporednih delovnih dnevih. Pomembno se nam je zdelo, da knjižničarji bibliografi sami izberejo deset zaporednih delovnih dni, a v časovnem sklopu trajanja raziskave, saj vemo, da katalogizacija ne poteka vse dni v tednu in tudi knjižničarji niso vedno navzoči. Vprašalnik je vrnilo 10 knjižničarjev bibliografov, ki so skupaj kreirali 401 bibliografski vnos. Vsi sodelujoči so posredovali tudi informacijo o vrsti knjižnice, kjer so zaposleni, in v katerem letu so pridobili dovoljenje za vzajemno katalogizacijo.

V obeh primerih se zavedamo majhnosti zajetega vzorca, ki pa kljub vsemu omogoča vpogled v delo zaposlenih strokovnih delavcev v visokošolskih in specialnih knjižnicah in hkrati predstavlja prvi korak pri nadaljnjih korakih na področju vrednotenja bibliografskih storitev.

3 Knjižničarji bibliografi

Na razposlani vprašalnik je odgovorilo 113 oseb ali petina visokošolskih in specialnih knjižničarjev. 80 respondentov (ali 70 %) je označilo delovanje v knjižnicah, drugi tega podatka niso posredovali. Več kot polovico sodelujočih predstavljajo visokošolski knjižničarji (45 respondentov ali 56 %), specialni knjižničarji predstavljajo 34 % (27 respondentov), zaposleni v univerzitetnih knjižnicah (UKM, NUK ali CTK) in zaposleni v OSIC 10 % (8 respondentov). Večina sodelujočih v raziskavi (65 %) je žensk. 41 % sodelujočih je mlajših od 40 let, 30 % jih je označilo starost med 41 in 50 let, 25 % med 51 in 60 in 4 % nad 61 let. Žal niso vsi respondenti odgovorili na vsa vprašanja, zato v nadaljevanju pri posameznih vprašanjih podajamo drugačna števila respondentov.

Preglednica 1 prikazuje pridobljena dovoljenja za vzajemno katalogizacijo sodelujočih. Vsi respondenti (113¹ oziroma 100 %) imajo dovoljenje A za katalogizacijo monografskih publikacij, večina v kombinaciji z B1 (katalogizacija sestavnih delov), sledita dovoljenji C (neknjižno gradivo) in B2 (kontinuirani viri). Več kot polovica jih ima tudi dovoljenje SER in AC, le 10 % pa tudi D (antikvarno gradivo).

Preglednica 1: Pridobljena dovoljenja respondentov za delo v sistemu COBISS/Katalogizacija (n = 113).

Dovoljenje	Št. respondentov	Delež (%)
A – dovoljenje za vzajemno katalogizacijo monografskih publikacij	113	100
B1 – dovoljenje za vzajemno katalogizacijo sestavnih delov	95	84
SER – dovoljenje za vzajemno katalogizacijo serijskih publikacij	60	53
B2 – dovoljenje za vzajemno katalogizacijo kontinuiranih virov	78	69
C – dovoljenje za vzajemno katalogizacijo neknjižnega gradiva	86	76
D – dovoljenje za vzajemno katalogizacijo antikvarnega gradiva	11	10
AC – kreiranje in urejanje normativnih zapisov za osebna imena ter prevzemanje zapisov iz zbirke LC/NAF	67	59

88 respondentov je posredovalo podatek o številu kreiranih zapisov v COBIB v zadnjih treh letih (vključno s prevzetimi zapisi iz tujih podatkovnih zbirk), ki so ga pridobili na spletni strani »Vpogled v evidenco veljavnih dovoljenj«:

- skupno število zapisov: 186.548;
- povprečje število zapisov na respondenta: 2119;
- mediana števila zapisov respondentov: 1000 (n = 88).

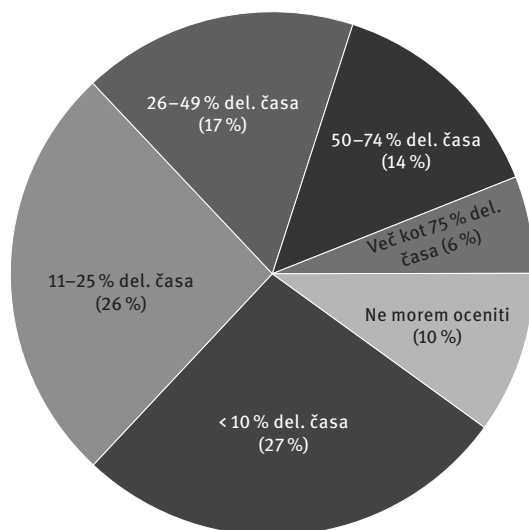
Vsi sodelujoči v drugem delu raziskave imajo osnovno dovoljenje za vzajemno katalogizacijo in povprečno 13 let katalogizacijskih izkušenj (tudi mediana je 13 let). 51 vprašanih (45 %) se je samoocenilo za izkušenega katalogizatorja. 45 (40 %) za srednje izkušenega in 11 (10 %) za manj izkušenega. Dodatno so bili 4 respondenti katalogizatorji začetniki (dovoljenje so pridobili pred manj kot enim letom), 2 pa se nista želela oceniti (n = 86).

3.1 Delovne obremenitve knjižničarjev bibliografov

Katalogizacija in bibliografije so za 30 % respondentov (26) primarna zadolžitev na delovnem mestu, drugih 70 % respondentov pa poleg katalogizacije opravlja še druge naloge v knjižnici (n = 86). Kot primarno zadolžitev razumemo, da delovne naloge, vezane na proces vodenja bibliografij raziskovalcev (vnos del v

¹ Podatek iz vprašalnikov je sicer 112, vendar je podrobnejši pregled vprašalnika razkril zagotovo nenamerno napako respondenta, ki ima dovoljenje SER, kar ni mogoče, če nima tudi dovoljenja A.

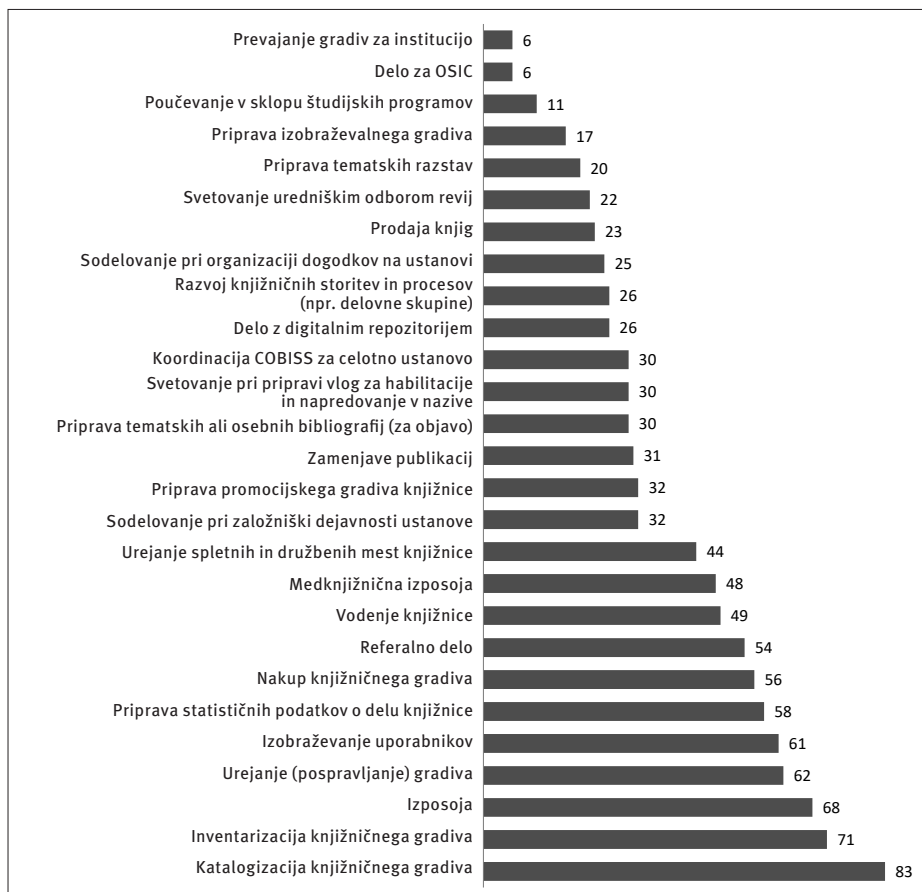
COBISS.SI, izobraževanje, sledenje novostim, morebitno sodelovanje v delovnih komisijah), zajemajo vsaj polovico delovnega časa anketiranca. Delež delovne obremenitve z vodenjem bibliografij se zelo razlikuje. Le 6 % se jih ukvarja večinoma (tj. več kot 75 % delovnega časa) le z vodenjem bibliografij, dodatnih 14 % vprašanih pa za vodenje bibliografij porabi med 50 in 74 % svojega delovnega časa. V omenjenih primerih gre za knjižničarje, zaposlene v večjih knjižnicah, kjer lahko govorimo o specializaciji delovnega mesta. Nadaljnjih 17 % respondentov knjižničarjev katalogizira oziroma vodi bibliografije polovico svojega delovnika. Četrtnina sodelujočih (27 %) katalogizaciji posveča manj kot 10 % svojega delovnika, druga četrtnina (26 %) katalogizira četrtnino svojega delovnika. 10 % jih ni moglo oceniti porabe delovnega časa za vodenje bibliografij (Slika 1).



Slika 1: Delež delovne obremenitve knjižničarjev bibliografov z vodenjem bibliografij ($n = 86$)

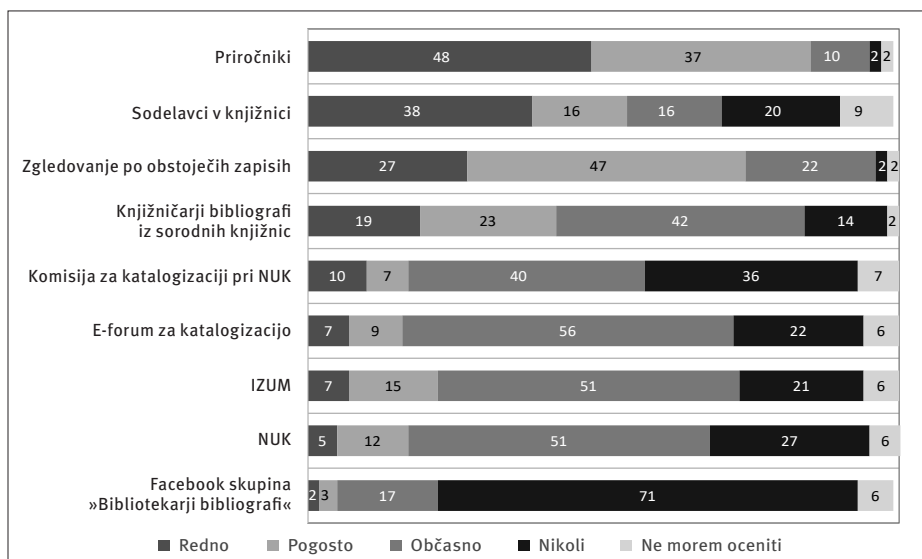
Vodenje bibliografij je najpogostejše delo, ki ga opravlja oseba, ki tudi sicer katalogizira in inventarizira knjižnično gradivo. Več kot polovica sodelujočih poleg vodenja bibliografij tudi organizacijsko vodi knjižnico in opravlja vsa dela v knjižnici; deluje torej v manjših knjižnicah ali v t. i. knjižnici enega knjižničarja. Nabor nalog, ki jih knjižničarji bibliografi opravljajo, je zelo pester. Najpogostejše (pri 97 % vprašanih) je delo vezano tudi na bibliografsko obdelavo vsega knjižničnega gradiva (katalogizacijo), sledijo inventarizacija knjižničnega gradiva (83 %), izposoja (79 %) in izobraževanje uporabnikov (71 %). Okoli 60 % vprašanih se ukvarja tudi s pripravo statističnih podatkov o delu knjižnice, referalnim delom, nakupi knjižničnega gradiva. Polovica knjižničarjev bibliografov opravlja še zadolžitve kot vodje knjižnic in medknjižnično izposoja ter svoj čas nameni tudi urejanju spletne strani knjižnic. Dobra četrtnina jih sodeluje pri založniški in

promocijski dejavnosti ustanove, svetuje pri pripravi vlog za habilitacije in napredovanje v nazive ter ureja digitalne repozitorije in aktivno sodeluje pri razvoju knjižničnih storitev in procesov (Slika 2).



Slika 2: Dela, ki jih opravljajo knjižničarji bibliografi v sklopu rednih delovnih obveznosti, poleg vodenja bibliografij (n = 86)

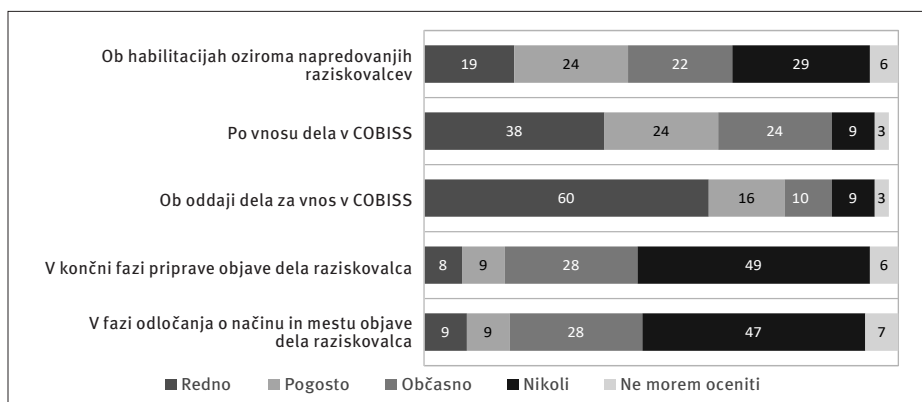
Pri svojem delu knjižničarji bibliografi pogosto naletijo na gradiva, ki ne sledijo priporočilom za urejanje publikacij, jih ni mogoče enoznačno uvrstiti v obstoječo tipologijo del ali pa so specifična glede vloge avtorjev. Za pomoč pri svojem delu se knjižničarji bibliografi najpogosteje obrnejo na sodelavce ali jo poiščejo v priročnikih, pogosto se zgledujejo po uveljavljenih zapisih, občasno pokličejo kolege v NUK, IZUM ali v druge knjižnice in pogledajo na strokovne forume ter spletne strani (e-forumu za katalogizacijo, spletna stran komisije za katalogizacijo pri NUK-u) (Slika 3).



Slika 3: Na koga se najpogosteje obrnejo knjižničarji bibliografi za pomoč pri katalogizaciji, predstavljeno v % ($n = 86$, 1 – redno, 2 – pogosto, 3 – občasno, 4 – nikoli, 5 – ne morem oceniti)

3.2 Sodelovanje knjižničarjev bibliografov z raziskovalci

Le 9 % knjižničarjev bibliografov ob vodenju bibliografij nima stika z raziskovalci. Največ, 60 %, knjižničarjev bibliografov ima reden stik z raziskovalci ob oddaji dela za vnos v COBISS. 38 % knjižničarjev bibliografov redno sodeluje z raziskovalcem po oddaji dela in 19 % ob pripravi vlog za napredovanja (Slika 4).



Slika 4: Stik knjižničarja bibliografa z raziskovalci, predstavljeno v % ($n = 86$, 1 – redno, 2 – pogosto, 3 – občasno, 4 – nikoli, 5 – ne morem oceniti)

3.3 Vpliv vodenja bibliografij na knjižničarja

Z vodenjem bibliografij knjižničar pridobiva znanja, ki mu pomagajo pri drugih opravilih; trditev, s katero se vsaj delno strinja 83 % sodelujočih. Okoli 90 % se jih strinja, da z vodenjem bibliografij spoznavajo stroko oziroma področja dela svojih raziskovalcev in naravo njihovih objav. V 80 % se strinjajo, da tako spoznavajo tudi lastno knjižnično zbirko. Kar 91 % jih meni, da je osebni stik z raziskovalci zelo pomemben (Preglednica 2).

Preglednica 2: Vpliv vodenja bibliografij na delo knjižničarja ($n = 82$)

Vplivi vodenja bibliografij raziskovalcev na delo	Se strinjam	Delno se strinjam	Se ne strinjam	Ne morem oceniti
Osebni stik z raziskovalci je zelo pomemben za delo knjižničarja bibliografa	68 %	23 %	1 %	7 %
Z vodenjem bibliografij pridobim znanja, ki mi koristijo pri drugih delovnih opravilih	45 %	38 %	6 %	11 %
Z vodenjem bibliografij spoznavam stroko oziroma področja dela svojih raziskovalcev	67 %	22 %	4 %	7 %
Z vodenjem bibliografij spoznavam naravo objavljanja svojih raziskovalcev	66 %	24 %	1 %	9 %
Z vodenjem bibliografij spoznavam knjižnično zbirko	40 %	43 %	9 %	9 %
Z vodenjem bibliografij pridobivam nova znanja na področju katalogizacije	60 %	34 %	0 %	6 %

3.4 Kaj vpliva na kakovost dela knjižničarja bibliografa

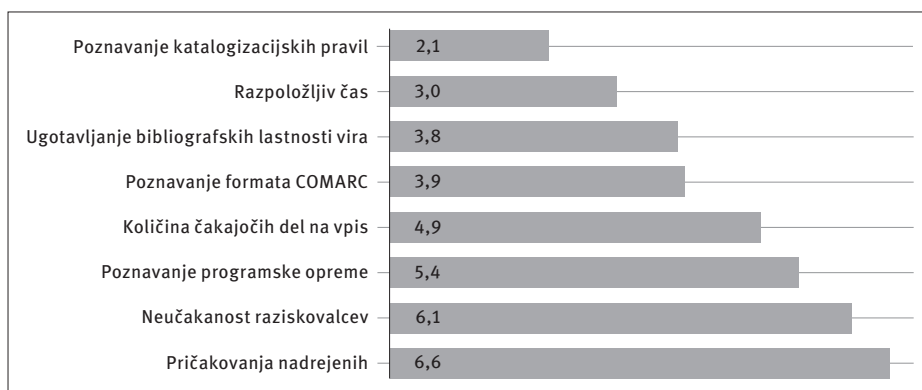
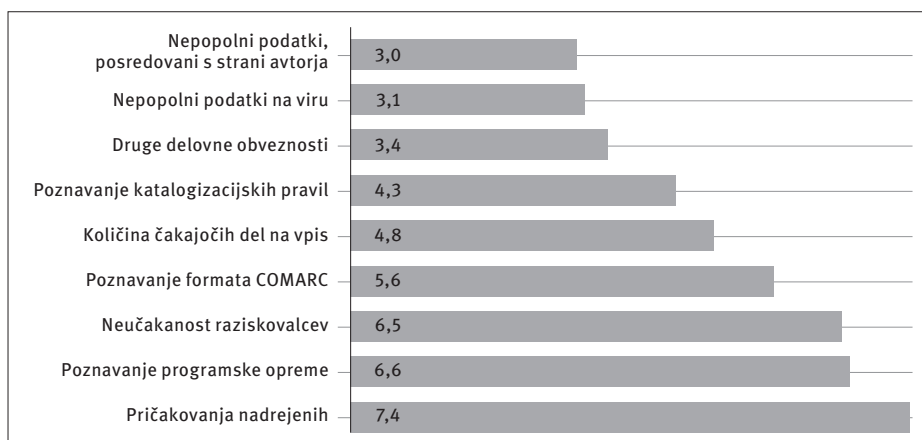
Izmed vplivov na kakovost dela knjižničarja bibliografa velja opozoriti na naslednje dejavnosti:

- poznavanje katalogizacijskih pravil in stalno spremljanje katalogizacijskih novosti (89 %);
- pomen izkušenj oziroma število kreiranih zapisov, redni stiki in izmenjava mnenj s kolegi in poznavanje formata COMARC (75 %);
- poznavanje programske opreme (65 %);
- stalno spremljanje evalvacijskih meril (46 %) (Preglednica 3).

Sodelujoče smo vprašali, katere so tiste okoliščine, ki vplivajo na kakovost in čas izdelave bibliografskih zapisov. Na izdelavo kakovostnega bibliografskega zapisa najbolj vpliva strokovna usposobljenost knjižničarja bibliografa, torej dobro poznavanje katalogizacijskih pravil. Respondenti so velik pomen za pripravo kakovostnega zapisa pripisali tudi razpoložljivemu času (Slika 5).

Preglednica 3: Kaj vpliva na kakovost dela knjižničarja bibliografa (n = 110)

Vpliv	Zelo vpliva	Malo vpliva	Ne vpliva	Ne morem oceniti
Stalno izobraževanje na področju katalogizacije	85 %	11 %	0 %	4 %
Stalno spremljanje katalogizacijskih novosti	89 %	9 %	0 %	2 %
Stalno spremljanje evalvacijskih meril	46 %	29 %	9 %	15 %
Število kreiranih zapisov	73 %	22 %	2 %	4 %
Redni osebni stiki s kolegi knjižničarji bibliografi in izmenjava mnenj	73 %	21 %	3 %	4 %
Poznavanje katalogizacijskih pravil	89 %	8 %	0 %	3 %
Poznavanje formata COMARC	75 %	18 %	2 %	5 %
Poznavanje programske opreme (COBISS3)	65 %	33 %	0 %	3 %

**Slika 5:** Okoliščine, ki vplivajo na kakovost bibliografskih zapisov (n = 93) (1 – najbolj, 9 – najmanj)**Slika 6:** Okoliščine, ki vplivajo na čas izdelave bibliografskih zapisov (n = 92) (1 – najbolj, 9 – najmanj)

Po drugi strani pa na čas, potreben za izdelavo bibliografskega zapisa, najbolj vplivajo posredovani podatki. To so podatki, ki jih posredujejo raziskovalci oziroma so nepopolno navedeni na viru samem (Slika 4). Respondenti so ocenili nizek vpliv raziskovalcev in nadrejenih na kakovost in čas dela (Sliki 5 in 6). To kaže, da se knjižničarji katalogizatorji dobro zavedajo pomena svojega dela.

4 Čas, potreben za katalogizacijski zapis v COBISS za potrebe bibliografij raziskovalcev

Zbiranju podrobnih podatkov o vnesenih zapisih v 10 delovnih dneh se je odzvalo 10 knjižničarjev bibliografov, od tega dva iz specialnih knjižnic, drugi iz visokošolskega okolja. Število zajetih zapisov variira med 7 in 130 in je odsev v tistem času prejetih zahtev za vnos in drugih delovnih obremenitev. Podatke o vnosih smo zbirali v začetku leta 2017. V tem času so se pripravljala letna poročila, kar je verjetno vplivalo na pripravljenost na sodelovanje knjižničarjev bibliografov. Sodelujoči knjižničarji bibliografi imajo v povprečju 13-letne izkušnje v katalogizaciji v sistemu COBISS, sodelovali so tako začetniki brez delovnih izkušenj kot knjižničarji z največ 21 leti delovnih izkušenj.

Zaradi raznovrstnosti zapisov, ki jih pogojujejo vrsta gradiva, katalogizacijska pravila in dodatna navodila za potrebe vodenja bibliografij raziskovalcev v sistemu COBISS, podajamo značilnosti vnosov glede na posamezne vrste gradiv in glede na COBISS-tipologijo dokumentov. Knjižničarji bibliografi so v naboru 412 zapisov prikazali nekaj nepopolnih podatkov o vnosih, vključili so tudi vnose v bazo CORES, česar pri analizi nismo upoštevali. V analizo so bili zajeti podatki o 401 kreiranem zapisu v sistemu COBISS. Večinoma gre za vnos bibliografskih podatkov in vsebinsko obdelavo (določanje predmetnih oznak in UDK-ja). Le pri dveh zapisih predmetnih oznak ni vnesel knjižničar bibliograf, ampak drug sodelavec. Pri določanju UDK-ja je ta delež višji, pri 41 zapisih (10 %) je knjižničar bibliograf pustil to delo drugemu sodelavcu.

V povprečju so bibliografi v 10 opazovanih dneh kreirali 45 zapisov na dan, a razlike so ogromne, v razponu 7–130 zapisov, in predstavljajo le nove zapise, ne pa tudi redakcij in urejanja baze CORES.

Za vnos 401 dela so knjižničarji bibliografi porabili 76,5 ure, od tega so se v tem času efektivno z zapisi ukvarjali 60,8 ure. Drugače povedano: pri 35 % zapisov so imeli knjižničarji bibliografi vsaj eno motnjo, ki je prekinila njihovo zbranost pri delu. Največkrat so bili to sodelavci (29 %), uporabniki (22 %) ali telefonski

klici (18 %). V 18 % so knjižničarji bibliografi morali prekiniti delo zaradi drugih dogovorjenih obveznosti.

Izračunavanje povprečnega časa za vnos gradiva, brez upoštevanje vrste gradiva, bi bilo zavajajoče. Zato v Preglednici 4 prikazujemo povprečne čase glede na vrsto gradiva in z opombo, kolikšen delež predstavljajo e-gradiva.

Monografije (dovoljenje A)

Največ časa pri vnosu zahtevajo monografije (16,9 min/enoto), verjetno tudi na račun visokega deleža e-virov (21 %) in srednje zahtevnosti vnosa. Kot najzahtevnejši so se izkazali kongresni zborniki, pri katerih knjižničar bibliograf potrebuje povprečno 15,3 min/enoto, delež e-virov pa je 13 %. Jezik vira v polovici primerov ni slovenščina. Zaključna dela, poročila in elaborati sodijo v lažjo kategorijo vnosov, časovno pa so srednje zahtevni; predvidevamo, da je razlog v poznavanju oblike del, dejstvu, da je večina teh del pisana v slovenskem jeziku in da knjižničar hitro oceni vsebino, pri čemer mu pomaga dobra vsebinska oprema publikacije same.

Sestavni deli (dovoljenje B1)

Znanstveni članki so večinoma pisani v tujem jeziku (65 %) in izmed vseh člankov terjajo največ časa in znanja bibliografa (15 min/enoto).

Preglednica 4: Povprečni čas vnosov glede na vrsto gradiva ($n = 401$)

Vrsta gradiva in tipologija	Št. zajetih zapisov	Povpr. čas vnosa (min)	Zahtevnost vnosa*	Delež e-virov (v %)
Znanstveni članki (1.01–1.03)	23	15,0	1,5	13,0
Strokovni in poljudni članki (1.04–1.05)	66	5,2	1,0	10,6
Prispevki v kongresnih zbornikih (1.06–1.13)	28	11,9	1,3	17,9
Poglavja v monografijah (1.16–1.17)	8	11,3	1,1	0,0
Drugi prispevki v serijskih publikacijah (1.19–1.25)	46	8,0	1,1	43,5
Poročila, elaborati ipd. (2.12–2.15)	75	7,6	1,0	2,7
Zaključna dela (2.08–2.11)	58	8,3	1,0	0,0
Kongresni zborniki (2.3* in 2.25)	15	15,3	2,0	13,3
Ostale monografije (2.01–2.07, 2.16–2.24)	19	16,9	1,5	21,1
Neobjavljena dela (3*)	63	9,1	1,0	4,8

*Samooocena knjižničarjev bibliografov (1 – nezahtevno, 3 – zelo zahtevno)

Sledijo prispevki v zbornikih in poglavja v monografijah (nižja zahtevnost in okoli 11 min/enoto). Najmanj zahtevni so strokovni, poljudni in drugi članki v revijah (5–8 min/enoto), ki so v 98 % pisani v slovenščini.

Na čas katalogizacije bistveno vplivata vrsta gradiva in način izdelave zapisa. Tu velja opozoriti, da programska oprema COBISS3/Katalogizacija ponuja nekaj orodij, s katerimi si katalogizator lahko olajša delo in prihrani čas. Katalogizator ima možnost kreirati zapis od začetka ali pa prirediti (popraviti) trenutni zapis. Lahko si pripravi tudi predlogo (npr. za ponavljajoče vrste zapisov), ki jo bibliografi uporabljajo predvsem pri vnašanju zaključnih del. Kar 96,6 % zapisov za zaključna dela so knjižničarji bibliografi kreirali s pomočjo vnaprej pripravljene predloge. Zapise za zbornike in monografije večinoma začnejo kreirati na novo. Delno to velja tudi za znanstvene članke in prispevek v zbornikih. Opcija »priredi v nov zapis« je bila uporabljena kot začetek pri polovici vseh zapisov (Preglednica 5). Pri monografijah in zbornikih je opazen tudi podatek, da iz mednarodnih zbirk (WorldCat, ISSN ali COBISS.NET) ni bilo prevzemanja. Nasprotno pa so knjižničarji bibliografi prevzeli 36,9 % zapisov preostalih monografij in 20 % zbornikov iz COBIB.SI (npr. CIP-zapisi) in jih ustrezno uredili in dopolnili za potrebe bibliografij.

Preglednica 5: Način začetka izdelave bibliografskega zapisa ($n = 401$)

Vrsta gradiva in tipologija	Nov zapis	Predloga	Priredi v nov zapis	Prevzet zapis in dopolnitve
Znanstveni članki (1.01–1.03)	43,5	17,4	39,1	0,0
Strokovni in poljudni članki (1.04–1.05)	1,5	27,3	71,2	0,0
Prispevki v kongresnih zbornikih (1.06–1.13)	42,9	7,1	50,0	0,0
Poglavja v monografijah (1.16–1.17)	12,5	0,0	87,5	0,0
Drugi prispevki v serijskih publikacijah (1.19–1.25)	15,2	0,0	84,8	0,0
Poročila, elaborati ipd. (2.12–2.15)	16,2	14,9	68,9	0,0
Zaključna dela (2.08–2.11)	3,4	96,6	0,0	0,0
Kongresni zborniki (2.3* in 2.25)	73,3	0,0	6,7	20
Ostale monografije (2.01–2.07, 2.16–2.24)	57,9	0,0	5,3	36,9
Neobjavljena dela (3*)	22,2	15,9	58,7	3,2

Op.: Iz zbirk WorldCat, ISSN ali COBISS.NET ni bilo prevzemanja

Na čas vnosa vpliva tudi urejanje normativne kontrole avtorjev (CONOR). Bibliografi so pri 412 zapisih skupaj izpolnili 931 polj 70× in 18 polj korporativnega avtorstva (71×). Največje število izpolnjenih polj avtorstva v zajetih zapisih je 30, povprečje pa predstavlja 2,3 normativnega zapisa. Od tega povprečja nekoliko navzgor izstopajo znanstveni članki z več soavtorstvi (Preglednica 6). 10,3 % vseh izpolnjenih polj 70× bibliografi niso mogli povezati z veljavnimi normativnimi zapisi, ampak so morali kreirati novega ali dopolniti veljavnega.

Preglednica 6: Normativna kontrola (CONOR)

Vrsta gradiva in tipologija	Povpr. št. izpolnjenih polj avtorstva (70x)	Povpr. št. izpolnjenih polj korporativnega avtorstva (71x)	Povpr. št. novih ali dopoljenih normativnih zapisov
Znanstveni članki (1.01–1.03)	3,1	0,0	0,4
Strokovni in poljudni članki (1.04–1.05)	1,4	0,0	0,0
Prispevki v kongresnih zbornikih (1.06–1.13)	2,4	0,0	0,1
Poglavja v monografijah (1.16–1.17)	2,3	0,0	0,0
Drugi prispevki v serijskih publikacijah (1.19–1.25)	1,6	0,0	0,0
Poročila, elaborati ipd. (2.12–2.15)	2,5	0,0	0,0
Zaključna dela (2.08–2.11)	2,0	0,0	1,0
Kongresni zborniki (2.3* in 2.25)	1,2	1,1	0,5
Preostale monografije (2.01–2.07, 2.16–2.24)	1,9	0,1	0,1
Neobjavljena dela (3*)	2,1	0,0	0,2
Skupaj	2,3	0,0	0,2

5 Razprava

Knjižničarji, zaposleni v slovenskih knjižnicah, ki delujejo kot podpora znanstvenoraziskovalnemu delu (visokošolske in specialne knjižnice), se morajo močno zavedati pričakovanj svojih uporabnikov in hkrati možnosti, da s svojim bogatim znanjem čim več prispevajo k uspešnosti lastne institucije. Zaradi povezanosti slovenskega vzajemnega kataloga (COBISS) in informacijskega sistema o raziskovalni dejavnosti (SICRIS), kar je nedvomno posebnost našega sistema, je knjižničarjem zaupana pomembna vloga v procesu vrednotenja znanstvenoraziskovalnega dela. Zaradi njihove visoke usposobljenosti na področju katalogizacije jim je zaupana naloga zapisovanja del v sistem bibliografije raziskovalcev. V Sloveniji deluje (podatek za leto 2017) 182 visokošolskih in specialnih knjižnic, večinoma govorimo o manjših knjižnicah z nekaj zaposlenimi (BibSiST online, 2018). Tako v večini visokošolskih in specialnih knjižnic knjižničar ni specializiran za eno področje, ampak večinoma opravlja vse naloge v knjižnici, saj je vodenje bibliografij primarna in večinska delovna obveznost le za 20 % respondentov. To onemogoča ozko specializiranost knjižničarjev, po drugi strani pa jim nudi širok vpogled v delovanje knjižnice in stroke organizacije, ki ji knjižnica pripada. Večina visokošolskih in specialnih knjižničarjev ni vezana le na bibliografska opravila, temveč na celotno paleto knjižničarskih (in drugih) opravil. Našteto knjižničarjem omogoča spoznavanje raziskovalnih področij ustanove in raziskovalcev s knjižničarske perspektive in dobro sodelovanje z raziskovalci. Zaradi narave svojega dela raziskovalce srečujejo pred objavo del (svetovanje), po objavi (vnos v bibliografijo) in ob evalvacijah (priprava točkovanj), zato imajo velike možnosti promocij novih oblik objavljanj, danes predvsem na področju promocije odprtega dostopa.

Knjižničar bibliograf z leti dela pridobiva izkušnje in vpogled v dve stroki, knjižničarsko in stroko ustanove, ki ji pripada. Vendar je kakovost njegovega dela odvisna tudi od permanentnega izobraževanja, sledenja novostim, izboljševanja delovnih procesov v knjižnici, pa tudi od količine dela in pričakovanj nadrejenih. Pričakovanja so lahko spodbujajoča, žal pa se knjižničarji bibliografi pogosto srečajo z nerealnimi pričakovanji nadrejenih in neučakanostjo raziskovalcev. Morebitna zunanja izvedba te storitve (t. i. outsourcing) ali združevanje storitev (npr. na ravni univerze) bi nedvomno pomenila višjo specializiranost knjižničarjev bibliografov in višjo kakovost zapisa v sistemu COBISS. V knjižnice bi tudi zagotovo prinesla racionalizacijo postopkov in dela v knjižnici, vprašanje pa je, koliko manj kakovostno knjižnično-informacijsko storitev bi to pomenilo za posamezno ustanovo in njene raziskovalce. Negativne posledice takšnega ukrepa bi bile slabši vpogled knjižničarjev v delo raziskovalcev iz matične ustanove, izguba pomembnega stika knjižničarja z raziskovalcem in, z upoštevanjem vedno večjega prehoda na e-gradiva, tudi izguba stika raziskovalca z matično knjižnico in knjižničarjem. Brez teh znanj bi izgubili kompetentnost informacijskega strokovnjaka v očeh raziskovalcev, verjetno pa bi se znižala tudi pomen in ugled knjižnice v ustanovi. Vešč knjižničar bibliograf je namreč pravi zaklad za raziskovalce in celotno ustanovo, saj obvlada katalogizacijo, vrednotenje, vrsto raznih opravil in veščin, stroko matične ustanove, pozna svoje sodelavce – raziskovalce, njihove potrebe, zato jim tudi lahko nudi kvaliteten in celosten servis.

Zahvala

Avtorja se na tem mestu želita zahvaliti vsem knjižničarjem, ki so izpolnili anketi, in posebej 10 knjižničarjem bibliografom, ki so beležili potek katalogizacije. Velika zahvala gre Nataši Knap (Fakulteta za varnostne vede UM) in Leji Borovnjak (Teološka fakulteta UL) za pomoč pri kreiranju in promociji ankete, Emi Dornik (IZUM) za koristne napotke pri pripravi vprašalnikov in Kristini Pritekelj (Filozofska fakulteta UL) za lektorske preglede vprašalnikov. Hvala tudi recenzentu za smiselne pripombe in spodbudo za poglobitev raziskave.

Navedeni viri

Åström, F. in Hansson, J. (2013). How implementation of bibliometric practice affects the role of academic libraries. *Journal of librarianship and information science*, 45(4), 316–322. doi 10.1177/0961000612456867

BibSiST online: statistični podatki o knjižnicah [spletna stran]. (2018). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 8. 10. 2018 s spletne strani: <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>

Dimec, Z. (1994). Strokovna usposobljenost za katalogizacijo v COBISSu: analiza problematike in možni ukrepi za izboljšanje. *Knjižnica*, 38(3–4), 75–92.

Dovoljenja za vzajemno katalogizacijo [spletna stran]. (2018). Maribor: IZUM. Pridobljeno 8. 10. 2018 s spletne strani: <http://izobrazevanje.izum.si/EntryFormDesktopDefault.aspx?tabid=360&type=licence>

Eustis, J. (2016). Transforming roles for catalog/metadata librarians through new initiatives: research data, digital humanities, and the digital repository at the University of Connecticut Libraries. V L. E. Bradford (ur.), *Rethinking technical services: new frameworks, new skill sets, new tools, new roles* (str. 9–19). Lanham: Rowman & Littlefield.

Gabbay, L. K. in Shoham, S. (2017). The role of academic libraries in research and teaching. *Journal of librarianship and information science*. Predhodna spletna objava. doi 10.1177/0961000617742462

Hoffman, N., Beatty, S., Feng, P. in Lee, J. (2017). Teaching research skills through embedded librarianship. *Reference services review*, 45(2), 211–226.

Južnič, P. (2015). Pomen urejenih bibliografij za spremljanje in vrednotenje znanstvenoraziskovalnega dela. *Organizacija znanja*, 20(1), 10–14. doi 10.3359/oz1501010

Kazalci rasti [spletna stran]. (2018). Maribor: IZUM. Pridobljeno 8. 10. 2018 s spletne strani: http://home.izum.si/cobiss/o_cobissu/statistike_kazalci.asp

Knjižnice v sistemu COBISS.SI [spletna stran]. (2018). Maribor: IZUM. Pridobljeno 8. 10. 2018 s spletne strani: <https://plus.si.cobiss.net/opac7/libraries>

Ojsteršek, M., Kotar, M., Ferme, M., Hrovat, G., Borovič, M., Bregant, A., Bezget, J. in Brezovnik, J. (2014). Vzpostavitev repozitorijev slovenskih univerz in nacionalnega portala odprte znanosti. *Knjižnica*, 58(3), 15–39.

Pravilnik o postopkih (so)financiranja in ocenjevanja ter spremljanju izvajanja raziskovalne dejavnosti. (2016). *Uradni list RS*, št. 52/2016, 79/2017.

Zakon o knjižničarstvu. (2001). *Uradni list RS*, št. 87/2001, 96/2002, 92/2015.

Zakon o raziskovalni in razvojni dejavnosti. (2002). *Uradni list RS*, št. 96/2002, 115/2005, 22/2006-UPB1, 61/2006-ZDru-1, 112/2007, 9/2011, 57/2012-ZPOP-1A.

Žaucer, M. (2007). Nujnost racionalizacije postopkov in dela v knjižnicah. *Knjižnica*, 51(3–4), 195–210.

mag. Maja Peteh

Gozdarska knjižnica, knjižnica Gozdarskega inštituta Slovenije in Oddelka za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire BF UL in Zavoda za gozdove Slovenije, Večna pot 83 in 2, 1000 Ljubljana

e-pošta: maja.peteh@gozdis.si

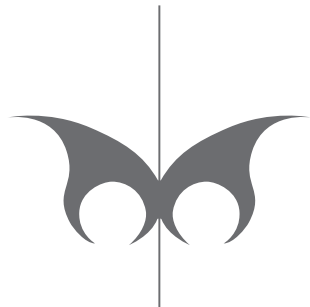
dr. Primož Južnič

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

e-pošta: primoz.juznic@ff.uni-lj.si

IN MEMORIAM

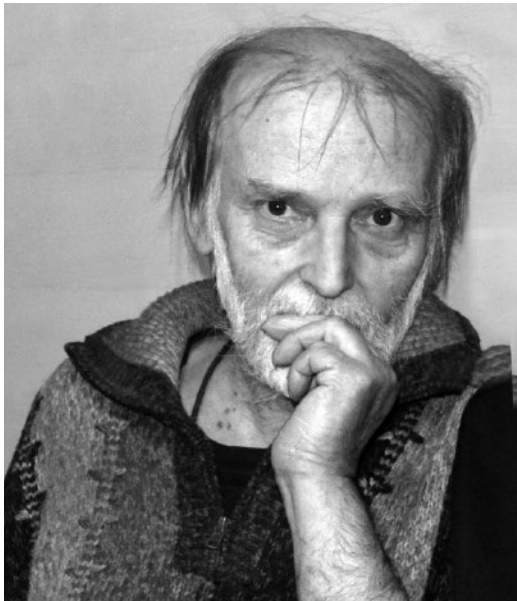
IN MEMORIAM





In memoriam

Borut Abram (1954–2019)



Nepojmljivo se zdi, da smo se morali posloviti od Boruta Abrama, dragocenega kolega, izjemnega pravnika. Odšel je prvo januarsko soboto, star še ne 65 let. V Narodni in univerzitetni knjižnici se je zaposlil pred natanko tridesetimi leti, kjer je skoraj ves ta čas opravljal naloge glavnega tajnika knjižnice. Užival je v zapletenih pravnih izzivih, za katere je vedno našel enostavne rešitve, ki so se nam zdele tako rekoč samoumevne, pa seveda niso bile, saj so temeljile na njegovem vrhunskem znanju. Vsem je bil odličen svetovalec, in to ne le v pravnih vprašanjih, ampak tudi v bolj poglobljenih ali čisto vsakdanjih. V lepem spominu ga bodo obdržali tudi kolegi iz drugih javnih organizacij.

Po diplomi na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani in opravljenem pravosodnem izpitu je svojo profesionalno pot začel na sodišču v Ljubljani. Bil je preiskovalni sodnik, znan po natančnosti in doslednosti. A njegova radovednost in želja

spoznavati širše pravno področje ga je pripeljala v Narodno in univerzitetno knjižnico in v knjižničarstvo. Bil je eden redkih pravnikov v knjižničarski družini. Dragoceno je bilo njegovo sodelovanje pri pripravi zakonov in podzakonskih predpisov s področja knjižničarstva. Vedno je bil pripravljen pomagati knjižnicam s pravnimi mnenji in nasveti s področja knjižnične normative, delovanja javnih zavodov, javnih naročil in predvsem pri reševanju zapletenih avtorskopравnih vprašanj. S svojim znanjem in vztrajnim zavzemanjem za pravno perfektnost je vgradil in zapustil trajen pečat urejenega in pravno korektnega poslovanja Narodne in univerzitetne knjižnice. Njegovo strokovno znanje nam je prišlo prav tudi pri načrtovanju gradnje NUK 2, kjer je v obdobju 1994–2002 svetoval tedanjemu ministrstvu za znanost in tehnologijo. Poznavanje prava javnih naročil je pripomoglo k uspešni in pravilni izpeljavi množice zahtevnih postopkov in sklepanja pogodb. Borut je strokovno obvladal zapleteno delovnopравno zakonodajo, tako da NUK v vsem njegovem obdobju skoraj ni imel delovnopравnih sporov. A njegovo najljubše pravno področje je bilo avtorsko pravo. Vestno je spremljal spreminjanje evropske zakonodaje in sodne prakse, sodeloval pri oblikovanju slovenske zakonodaje ter reševal vrsto konkretnih avtorskopравnih zapletov. S predavanji, neposrednimi nasveti in prek bibliotekarskih izpitov je zaslužen za dvig ravni znanja slovenskih knjižničarjev ter njihovega zavedanja o pomembnosti avtorskopравne ureditve za knjižnice. Posebej gre omeniti njegov prispevek pri urejanju avtorskopравnih razmerij pri digitalni knjižnici ter pri pravni podlagi reševanja prostorske stiske NUK pri najemu in odkupu prostorov na Leskoškovi.

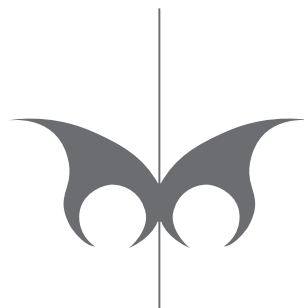
Borut Abram je bil izredno izobražen in načitan, pravi erudit in filozof. Njegovi pogledi so močno presejali pravne okvire, in prav zaradi te svoje širine je bil tako odličen pravnik. V prostem času je bil tudi ljubiteljski zbiratelj različnih prevodov nekaterih znanih knjižnih del, saj je obvladal celo vrsto tujih jezikov, med drugim seveda latinščino in grščino. Bil je strasten zbiratelj dragocenih kovancev, v mnogih letih je zbral izredno dragoceno zbirko. Kakšen drobec nam je včasih s ponosom prinesel pokazati tudi v NUK, ponavadi takrat, ko mu je uspel kakšen odličen nakup.

V njegovem drugem domu, Narodni in univerzitetni knjižnici, smo resnično hvaležni za skupno 30-letno delo, in hkrati zelo žalostni, ker tega ne bo več. Knjižničarji in Nukovci bomo zelo pogrešali njegovo poglobljeno znanje, široko pravno razgledanost in človečnost. Hkrati se zavedamo, da je njegovo delo trajno vtakano v ureditev slovenskega knjižničarstva in njegovega NUK-a, ki mu je bil v celoti predan.

Sodelavci NUK

BIBLIOGRAFIJE

BIBLIOGRAPHIES





Slovenske bibliografije v letu 2017

Matjaž Hočvar

Bibliografija

UDK 016(497.4)"2017"

Ključne besede: *slovenske bibliografije, bibliografije, Slovenija, 2017*

Bibliography

UDC 016(497.4)"2017"

Keywords: *bibliographies, Slovenia, 2017*

Splošne bibliografije

Bibliografija o UKM. – Poročilo o delu Univerzitetne knjižnice Maribor za leto 2016. Maribor, 2017, str. 127–133.

Centralna medicinska knjižnica (Ljubljana). Knjižne novosti v CMK [Elektronski vir]. – Marec, april–maj, junij in avgust, september–oktober, november in december 2017. – Dostopno na: <http://www.mf.uni-lj.si/cmknjizne-novosti-cmk-oktober-2009> (27. 9. 2018).

Fakulteta za farmacijo (Ljubljana). Seznam novih knjig, ki so na voljo v knjižnici. [Elektronski vir]. Knjige ; E-knjige ; Članki. – 2017. – Dostopno na: <http://www.ffa.uni-lj.si/knjiznica> (27. 9. 2018).

Fakulteta za upravo (Ljubljana). Knjižnične novosti [Elektronski vir]. – Oktober–december 2017. – Dostopno na: <http://www.fu.uni-lj.si/knjiznica/knjiznicne-novosti/> (28. 9. 2018).

Fakulteta za varnostne vede (Maribor). Novosti v knjižnici FVV [Elektronski vir]. Knjige in neknjižno gradivo. – Januar–marec 2017. – Dostopno na: <https://www.fvv.um.si/files/fvv/userfiles/dokumenti/Knjiznica/2017-jan-mar-knjige.pdf> (28. 9. 2018).

Fakulteta za zdravstvene vede (Maribor). Seznam novosti za mesec ... [Elektronski vir]. – Januar–december 2017. – Dostopno na: <http://www.fzv.um.si/knjiznica/novosti> (27. 9. 2018).

- Fakulteta za zdravstvo Angele Boškin (Jesenice).** Novosti knjižnice FZJ v obdobju ... [Elektronski vir]. – Januar–junij, julij–december 2017. – Dostopno na: <http://www.fzab.si/si/mainmenu/o-fakulteti/organiziranost-sole/knjiznica/novosti-knjiznica/> (27. 9. 2018).
- Filozofska fakulteta (Ljubljana). Knjižnica Oddelka za psihologijo.** Novo gradivo v knjižnici [Elektronski vir]. – Januar–marec, april, maj, junij 2017. – Dostopno na: http://psy.ff.uni-lj.si/slo/Knjižnica_in_INDOK (27. 9. 2018).
- Filozofska fakulteta (Ljubljana). Knjižnica Oddelka za slovenistiko in Oddelka za slavistiko.** Novo na policah [Elektronski vir]. Novosti. – 2017 št. 1–4. – Dostopno na: http://www.ff.uni-lj.si/OHK/O_NAS/Oddelcne_knjiznice/Slovenistika_slavistika (27. 9. 2018). – Št. 2 uredila Anka Sollner-Perdih.
- Filozofska fakulteta (Ljubljana). Knjižnica Oddelka za slovenistiko in Oddelka za slavistiko.** Seznam novosti 2017 / uredila Anka Sollner Perdih. – 2017, št. 1–4.
- Filozofska fakulteta (Ljubljana). Knjižnica za anglistiko, germanistiko in prevajalstvo.** Sezname novega gradiva [Elektronski vir] / uredila Marjana Benčina – Januar–februar, marec–april, maj–junij, julij–avgust, september–oktober, november–december 2017. – Dostopno na: <http://www.anglistika.net/seznami-novega-gradiva> (27. 9. 2018).
- Filozofska fakulteta (Ljubljana). Osrednja humanistična knjižnica.** Knjižnične novosti OHK – novo na policah vseh 18 knjižnic OHK [Elektronski vir]. – Januar–december 2017. – Dostopno na: http://www.ff.uni-lj.si/OHK/Katalogi/Knjiznicne_novosti_OHK# (27. 9. 2018).
- Janžekovič, Boža.** Popis knjig in periodike iz osebne zbirke Viljema Brumca v UKM. – Maribor : Univerzitetna knjižnica Maribor, 2017. – 391 str.
- Kanič, Alenka.** Knjige v tisku [Elektronski vir]. – Dostopno na: <https://www.nuk.uni-lj.si/viri/knjige-v-tisku> (27. 9. 2018). – Napovednik vsebuje podatke zadnjih trideset dni in se spreminja z dotokom novega gradiva.
- Knjižnica (Sevnica).** Novo knjižnično gradivo [Elektronski vir]. Knjige ; Neknjižno gradivo. – Januar–december 2017. – Dostopno na: <http://www.knjiznica-sevnica.si/splosno/novo-knjiznicno-gradivo.html> (28. 9. 2018).
- Knjižnica (Šmarje pri Jelšah).** Novosti [Elektronski vir]. – Maj, junij 2017. – Dostopno na: http://www.s-je.sik.si/Knjizne_novosti/ (28. 9. 2018).
- Knjižnica (Velenje).** Mesečne novosti [Elektronski vir]. – Januar–december 2017. – Dostopno na: <http://www.knjiznica-velenje.si/5016> (28. 9. 2018).
- Knjižnica Bena Župančiča (Postojna).** Knjižne novosti [Elektronski vir]. – Januar–december 2017. – Dostopno na: http://www.po.sik.si/2017/09/?post_type=novosti (28. 9. 2018).
- Knjižnica Franca Ksavra Meška (Ormož).** Seznam mesečnih novosti za ... [Elektronski vir]. Knjižno gradivo ; Neknjižno gradivo. – Januar–december 2017. – Dostopno na: <http://www.orm.sik.si/> (17. 10. 2017).
- Knjižnica Ivana Potrča (Ptuj).** Seznam novosti [Elektronski vir]. Mesečni seznam nove strokovne literature za odrasle ; Mesečni seznam novih leposlovnih del za odrasle. – Maj, junij, julij/avgust, september, oktober 2017. – Dostopno na: https://www.knjiznica-ptuj.si/?mdl=page&page_id=25&subpage_id=63 (28. 9. 2018).

- *Knjižnica v medijih.** – Mestna knjižnica (Ljubljana). Letno poročilo 2015. Ljubljana, 2016, str. 81–87. – Dostopno tudi na: <https://www.mklj.si/o-nas/informacije-javnega-znacaja> (2. 11. 2018). – Prispevek Knjižnica v medijih je objavljen v letnih poročilih za posamezna leta od 2009 naprej.
- Knjižnica v medijih.** – Mestna knjižnica (Ljubljana). Letno poročilo 2016. Ljubljana, 2017, str. 83–89. – Dostopno tudi na: <https://www.mklj.si/o-nas/informacije-javnega-znacaja> (8. 11. 2017).
- Majovski, Ksenija.** Slovenska bibliografija v Italiji za leto 2015. – Koledar / Goriška Mohorjeva družba, 2017, str. 277–324.
- Majovski, Ksenija.** Slovenska bibliografija Videnske pokrajine : leto 2015. – Trinkov koledar za Beneške Slovence za leto Čedad, 2017, str. 171–194.
- Mediji o nas** [Elektronski vir] / Slovenski etnografski muzej. – 2017. – Dostopno na: <http://www.etno-muzej.si/sl/mediji-o-nas> (20. 10. 2017).
- Medobčinska splošna knjižnica (Žalec).** Knjižne novice [Elektronski vir]. – Januar–december 2017. – Dostopno na: <http://www.zal.sik.si/gradivo/novo-gradivo/> (28. 9. 2018).
- Objave** o Narodni in univerzitetni knjižnici in o Digitalni knjižnici Slovenije v medijih v letu 2016. – Letno poročilo 2016. Ljubljana, 2017, priloga 7 (P32-P34). – Dostopno tudi na: http://www.nuk.uni-lj.si/126B86F0-24EA-4BAB-B025-3207845F71F9/FinalDownload/DownloadId-3EDF8D003A5AB0B2C7376E8F9A7B6B20/126B86F0-24EA-4BAB-B025-3207845F71F9/sites/default/files/dokumenti/2017/NUK_porocilo_2017_20170228_splet.pdf (18. 10. 2017).
- Osrednja knjižnica (Celje).** Seznam novosti [Elektronski vir]. – Avgust–december 2017. – Dostopno na: <https://www.knjiznica-celje.si/o-nas/gradivo/seznam-novosti?start=10> (28. 9. 2018).
- Pravna fakulteta (Ljubljana). Knjižnica.** Knjižnične novice [Elektronski vir]. – Avgust–december 2017. – Dostopno na: <http://www.pf.uni-lj.si/knjiznica/knjiznica-pravne-fakultete-113/knjiznicne-novosti/?ARCHIVE=1> (28. 9. 2018).
- Razdevšek, Darinka.** Standardi, normativni dokumenti. – Informacijski bilten / Gorenje, 2017, št. 1–3, 3–6, 7–9, 10–12.
- Republika Slovenija. Ministrstvo za notranje zadeve. Specialna knjižnica.** E-(pregled) novosti [Elektronski vir]. – Januar–december 2017. – Dostopno na: http://www.mnz.gov.si/si/o_ministrstvu/specialna_knjiznica/e_pregled_novosti/ (1. 10. 2018).
- Slovenska bibliografija** [Elektronski vir]. – Od 5. 12. 2010 naprej dostopna na <http://sb.nuk.uni-lj.si>. – Podatke o knjigah dopolnjuje na tri mesece, za serijske publikacije in drugo gradivo najmanj enkrat letno.
- Teološka fakulteta (Ljubljana). Knjižnica.** Knjižne novice [Elektronski vir]. – Januar–junij 2017. – Dostopno na: <https://www.teof.uni-lj.si/knjiznici/knjizne-novosti-lj> (28. 9. 2018).
- Teološka fakulteta (Maribor). Knjižnica.** Knjižne novice [Elektronski vir]. – Januar–december 2017. – Dostopno na: <http://www.teof.uni-lj.si/knjiznici/knjizne-novosti-mb> (28. 9. 2018).
- Zdravstvena fakulteta (Ljubljana). Knjižnica.** Seznam novosti [Elektronski vir]. – Januar–december 2017. – Dostopno na: <http://www2.zf.uni-lj.si/si/seznam-novosti-5-7> (28. 9. 2018).

Bibliografije sodelavcev strokovnih in znanstvenih institucij

Arhiv Republike Slovenije. Strokovni članki in razprave zaposlenih v arhivu v letu poročanja. – Poročilo o delu za leto 2017. Ljubljana, 2017, str. 119–131. – Dostopno tudi na: http://www.arhiv.gov.si/fileadmin/arhiv.gov.si/pageuploads/porocila/Porocilo_o_delu_2017/Porocilo_ARS_2017_ver_1.0.pdf (1. 10. 2018).

Bibliografija arhivskih delavcev v letu 2016. – Arhivi, 2017, št. 2, str. 465–484. – Dostopno tudi na: <http://www.arhivsko-drustvo.si/wp-content/uploads/2018/04/Arhivi-2017-št.-2.pdf> 1. (1. 10. 2018)

Biotehniška fakulteta (Ljubljana). Bibliografija Biotehniške fakultete v letu 2016. – Poročilo za leto 2016. Ljubljana, 2017, str. [152–201]. – Dostopno tudi na: <http://www.bf.uni-lj.si/index.php?eID=dumpFile&t=f&f=23196&token=3b15f4c91685f53ee2823630a132b20078e0875a> (1. 10. 2018).

Biotehniški izobraževalni center (Ljubljana). Strokovna literatura zaposlenih na BIC Ljubljana. – Biotehniški izobraževalni center (Ljubljana). BIC Ljubljana danes. Ljubljana, 2017, str. 96–99.

Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik (Ljubljana). Bibliografija strokovnih delavcev centra – Letno poročilo 2016. Ljubljana, 2017, str. 70–71. – Dostopno tudi na: http://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/letno-porocilo-2016_splet.pdf (1. 10. 2018).

DOBA Fakulteta (Maribor). Bibliografija ustanove za leto 2015 ; Bibliografija ustanove za leto 2016. – Samoevalvacijsko poročilo o izobraževalni in raziskovalni dejavnosti za študijsko leto 2015/2016. Maribor, [2017], str. [109–129].

Ekonomsko-poslovna fakulteta (Maribor). Inštitut za marketing. Izbor bibliografije bivših sodelavcev Inštituta za marketing do 31. decembra 2015 ; Izbor bibliografije sedanjih sodelavcev Inštituta za marketing do vključno leta 2015. – ZNANSTVENORAZISKOVALNO delo Inštituta za marketing od leta 1969 do leta 2016. Maribor, 2017, str. 161–206.

Fakulteta za farmacijo (Ljubljana). Science and research activities – publications / prepared by B[orut] Toth. – Report on the achievements of the Faculty of pharmacy in 2016. Ljubljana, 2017, str. 117–144.

Fakulteta za farmacijo (Ljubljana). Znanstvena in raziskovalna dejavnost – objave / pripravil B[orut] Toth. – Poročilo o dosežkih Fakultete za farmacijo v letu 2016. Ljubljana, 2017, str. 113–140. – Dostopno tudi na: http://www.ffa.uni-lj.si/docs/default-source/poslovna-porocila/2017/poslovno_porocilo_2016_ul_ffa.pdf (1. 10. 2018).

Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo (Maribor). Poročilo o izobraževalni in raziskovalni dejavnosti = Annual report 2016 / uredila Mojca Slemnik. – Maribor : Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo, 2017. – 165 str. – Bibliografija pri posameznih laboratorijih in skupinah.

Fakulteta za strojništvo (Maribor). Poročilo o raziskovalni dejavnosti za leto 2016. – Maribor : Fakulteta za strojništvo, 2017. – 125 str. – Bibliografija pri posameznih inštitutih in katedrah. – Dostopno tudi na: https://www.fs.um.si/fileadmin/Documents/FS/Raziskovanje/PorocilaOraziskovalnemDelu/Porocilo_o_RD_za_2016_07.08.2017.pdf (1. 10. 2018).

Ferme, Dušica. Seznam strokovnih del za leto 2016. – Informativni bilten / Gorenje, 2017, št. 1–12, str. 28–33.

Institut »Jožef Stefan« (Ljubljana). Poročilo o delu v letu 2016 / urednika Luka Šušteršič in Marjan Verč. – Ljubljana : Institut, 2017. – 336 str. – Bibliografija pri posameznih oddelkih, laboratorijih in centrih. – Izšlo tudi v angl. jeziku. – Dostopno tudi na: https://ijs.si/ijsw/Informacije%20javnega%20zna%C4%8Daja?action=AttachFile&do=get&target=LP_IJS_2016_SLO.pdf (2. 10. 2018)

Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti (Ljubljana). Bibliografija delavcev inštituta v letu 2016 / zbrala in uredila Barbara Bizilj. – Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 2017, št. 2, str. 178–185. – V okviru prispevka Delo Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani v letu 2016. – Dostopno tudi na: https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2017/02/RKK2017-02_Zapisi.pdf (2. 10. 2018).

Inštitut za matematiko, fiziko in mehaniko (Ljubljana). Letno poročilo 2016 / zbral in uredil Janez Krušič. – Ljubljana : Inštitut, 2017. – 102 str. – Bibliografija raziskovalcev pri posameznih oddelkih. – Dostopno tudi na: <http://www.imfm.si/predstavitev-instituta/letna-porocila-imfm> (2. 10. 2018).

Inštitut za varstvoslovje Fakultete za varnostne vede (Maribor). Bibliografija raziskovalcev v letu 2016 / zbrali in uredili Saša Kuhar, Urška Pirnat, Rok Hacin in Katja Eman. – Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 2017, št. 2, str. 193–202. – V okviru prispevka Delo Inštituta za varstvoslovje Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru v letu 2016. – Dostopno tudi na: https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2017/02/RKK2017-02_Zapisi.pdf (2. 10. 2018).

Kemijski inštitut Slovenije. Bibliografija = Bibliography [2016] / uredila Andreja Drolc. – Letno poročilo = Annual report 2016. Ljubljana, 2017, str. 167–218. – Dostopno tudi na: https://www.ki.si/fileadmin/user_upload/datoteke-splosno/Porocila/KI_LetnoPorocilo2016-8.pdf (2. 10. 2018).

Kemijski inštitut Slovenije. Papers published in scientific journals which appeared in the Institute's Annual reports as the ones with largest impact factors ; Publication by institute employees with more than 200 citations (WoS) ; Books, monographs. – Kemijski inštitut Slovenije. Pushing the boundaries of science. Ljubljana, 2017, str. 105–119.

***Mestna knjižnica (Ljubljana).** Bibliografija zaposlenih v MKL v 2015. – Letno poročilo 2015. Ljubljana, 2016, str. 77–81. – Dostopno tudi na: <https://www.mklj.si/o-nas/informacije-javnega-znacaja> (2. 11. 2018). – Bibliografija zaposlenih v MKL je objavljena v letnih poročilih za posamezna leta od 2009 naprej.

Mestna knjižnica (Ljubljana). Bibliografija zaposlenih v MKL v 2016. – Letno poročilo 2016. Ljubljana, 2017, str. 80–83. – Dostopno tudi na: <https://www.mklj.si/o-nas/informacije-javnega-znacaja> (8. 11. 2017).

Muzej novejšje zgodovine (Celje). Bibliografija strokovnih delavcev – strokovno-raziskovalne vsebine. – Letno poročilo 2016 / pripravili Tonček Kregar, Marija Počivavšek, Anica Odlazek. – Celje, 2017, str. 62–66. – Dostopno tudi na: http://www.muzej-nz-ce.si/modules/uploader/uploads/system_menu/files_menu/Letno_poro_ilo_MnZC_2016.pdf (2. 10. 2018).

Nacionalni inštitut za biologijo. Izbrana bibliografija = Selected bibliography / Barbara Černač. – Poročilo o delu 2016. Ljubljana, 2017, str. 72–83. – Dostopno tudi na: <https://images//NIB-Letno-poroilo-2016-KV.pdf>. (19. 11. 2018).

Narodna in univerzitetna knjižnica (Ljubljana). Bibliografija znanstvenih in strokovnih prispevkov zaposlenih za leto 2016. – Letno poročilo 2016. Ljubljana, 2017, priloga 5

(P24-P28). – Dostopno tudi na: http://www.nuk.uni-lj.si/126B86F0-24EA-4BAB-B025-3207845F71F9/FinalDownload/DownloadId-3EDF8D003A5AB0B2C7376E8F9A7B6B20/126B86F0-24EA-4BAB-B025-3207845F71F9/sites/default/files/dokumenti/2017/NUK_porcilo_2017_20170228_splet.pdf (18. 20. 2017).

Pedagoška fakulteta (Ljubljana). Seznam objav raziskovalcev PEF v letu 2017 [Elektronski vir]. – Dostopno na: https://www.pef.uni-lj.si/1291.html?&no_cache=1&sword_list%5B%5D=raziskovalcev (9. 10. 2018).

Seznam literature in izdelkov na ZDGNS. – Ljubljana : Zveza gluhih in naglušnih Slovenije, 2017. – 30 str.

Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Bibliografije članov akademije v letu 2016 = 2016 bibliography of SASA members. – Letopis SAZU, knj. 67, 2016. Ljubljana, 2017, str. 129–210. – Dostopno tudi na: [http://www.sazu.si/uploads/files/57dfbe71e126b1a75cebe90f/Letopis%20SAZU%20št.%2067%20\(2016\)2.pdf](http://www.sazu.si/uploads/files/57dfbe71e126b1a75cebe90f/Letopis%20SAZU%20št.%2067%20(2016)2.pdf) (9. 10. 2018).

Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Biblioteka. Bibliografija osebja Biblioteke SAZU / Petra Vide Ogrin. – Letopis SAZU, knj. 67, 2016. Ljubljana, 2017, str. 292. – Dostopno tudi na: [http://www.sazu.si/uploads/files/57dfbe71e126b1a75cebe90f/Letopis%20SAZU%20št.%2067%20\(2016\)2.pdf](http://www.sazu.si/uploads/files/57dfbe71e126b1a75cebe90f/Letopis%20SAZU%20št.%2067%20(2016)2.pdf) (9. 10. 2018).

Slovenski etnografski muzej. Bibliografija sodelavk in sodelavcev Slovenskega etnografskega muzeja za leti 2015 in 2016 / Mojca Račič. – Etnolog, 2017, št. 27, str. 259–307. – Dostopno tudi na: <https://www.etno-muzej.si/sl/etnolog/etnolog-nova-vrsta-2017-letn-27-78/bibliografija-sodelavk-in-sodelavcev-slovenskega-etnografskega-muzeja-za-leti-2015-in-2016> (9. 10. 2018)

Splošna bolnišnica (Jesenice). Strokovno poročilo Splošne bolnišnice Jesenice za leto 2016. – Jesenice : Splošna bolnišnica, 2017. – 305 str. – Strokovne objave pri posameznih službah in enotah. – Dostopno tudi na: https://www.sb-je.si/uploads/jesenice/public/document/33-strokovno_porocilo_2016_sl.pdf (9. 10. 2018).

Univerzitetna knjižnica (Maribor). Bibliografija zaposlenih / Silva Belšak. – Poročilo o delu UKM za leto 2016. Maribor, 2017, str. 134–149.

Zdravstvena fakulteta (Ljubljana). Objavljena znanstveno raziskovalna dela ; Znanstvene monografije. – Letopis Zdravstvene fakultete 2016. Ljubljana, 2017, str. 60–75. – Dostopno tudi na: http://www2.zf.uni-lj.si/images/stories/datoteke/Dekanat/Predstavitev/ZF_UL_letopis_2016_r.pdf (9. 10. 2018).

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Bibliografija skupine za leto 2017 [Elektronski vir]. – 2017. – Bibliografije sodelavcev inštitutov so navedene na spletnih straneh posameznih inštitutov. – Večinoma tudi arhiv od leta 2007.

Biološki inštitut Jovana Hadžija. Bibliografija skupine za leto 2017. – Dostopno na: https://bijh.zrc-sazu.si/sites/default/files/2017_bijh_sl.pdf (10. 10. 2018).

Družbeno medicinski inštitut. Bibliografija skupine za leto 2017. – Dostopno na: https://dmi.zrc-sazu.si/sites/default/files/2017_dmi_sl.pdf (10. 10. 2018).

Filozofski inštitut. Bibliografija skupine za leto 2017. – Dostopno na: https://fi2.zrc-sazu.si/sites/default/files/2017_fi_sl.pdf (10. 10. 2018).

Geografski inštitut Antona Melika. Bibliografija skupine za leto 2017. – Dostopno na: https://giam.zrc-sazu.si/sites/default/files/2017_giam_sl.pdf (10. 10. 2018).

- Glasbenonarodopisni inštitut.** Bibliografija skupine za leto 2017. – Dostopno na: https://gni.zrc-sazu.si/sites/default/files/2017_gni_sl.pdf (10. 10. 2018).
- Inštitut za antropološke in prostorske študije.** Bibliografija skupine za leto 2016 [i. e.] 2017. – Dostopno na: https://iaps.zrc-sazu.si/sites/default/files/2016_iaps_sl.pdf (10. 10. 2018).
- Inštitut za arheologijo.** Bibliografija skupine za leto 2017. – Dostopno na: https://iza2.zrc-sazu.si/sites/default/files/2017_iza_sl.pdf (10. 10. 2018).
- Inštitut za izseljenstvo in migracije.** Bibliografija skupine za leto 2017. – Dostopno na: https://isim.zrc-sazu.si/sites/default/files/2017_isim_sl.pdf (10. 10. 2018).
- Inštitut za kulturne in spominske študije.** Bibliografija skupine za leto 2017. – Dostopno na: https://ikss.zrc-sazu.si/sites/default/files/2017_ikss_sl.pdf (10. 10. 2018).
- Inštitut za raziskovanje krasa.** Bibliografija skupine za leto 2017. – Dostopno na: https://izrkc.zrc-sazu.si/sites/default/files/2017_izrk_sl.pdf (10. 10. 2018).
- Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.** Bibliografija skupine za leto 2017. – Dostopno na: https://isjfr.zrc-sazu.si/sites/default/files/bibliografija_za_let_2017.pdf (10. 10. 2018).
- Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede.** Bibliografija skupine za leto 2017. – Dostopno na: https://isllv.zrc-sazu.si/sites/default/files/attachments/2017_isllv_sl.pdf (10. 10. 2018).
- Inštitut za slovensko narodopisje.** Bibliografija skupine za leto 2017. – Dostopno na: <https://isn2.zrc-sazu.si/sl/strani/bibliografija-1#v> (10. 10. 2018).
- Muzikološki inštitut.** Bibliografija skupine za leto 2017. – Dostopno na: https://mi.zrc-sazu.si/sites/default/files/2017_mi_sl.pdf (10. 10. 2018).
- Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta.** Bibliografija skupine za leto 2017. – Dostopno na: https://uifs.zrc-sazu.si/sites/default/files/attachments/2017_uifs_sl.pdf (10. 10. 2018).
- Zgodovinski inštitut Milka Kosa.** Bibliografija skupine za leto 2017. – Dostopno na: https://zimk.zrc-sazu.si/sl/bibl_Zimk/zimk_Bibl-2017#v (10. 10. 2018).
- Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Raziskovalna postaja (Nova Gorica).** Bibliografija / poročilo je sestavila Petra Kolenc. – Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici, 2017, št. 14, str. 54–68. – V okviru prispevka Poročilo o delu sodelavcev Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici od 1. 11. 2016 do 30. 11. 2017. – Dostopno tudi na: https://rpng.zrc-sazu.si/sites/default/files/izvestje_14_2018.pdf (10. 10. 2018).

Filozofija. Psihologija

- Mehle, Ana.** Slovenska filozofska bibliografija 1970–1980 / Ana Mehle. – Ljubljana : Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2017. – 538 str. – Dostopno tudi na: http://www.ff.uni-lj.si/sites/default/files/Dokumenti/Knjige/e-books/slovenska_filo_biblio.pdf (9. 20. 2018).

Bibliotekarstvo. Bibliografska kazala. Bibliografije bibliografij

- Drnovšek, Stanka.** Bibliografija Studia mythologica Slavica 11–20 (2008–2017). – Studia mythologica Slavica, 2017, št. 20, str. 333–347.
- Golob, Nataša, Marijan Rupert, Sonja Svoljšak.** Črna umetnost v barvah : naslikane in natisnjene upodobitve v prvotiskih Narodne in univerzitetne knjižnice = The black art in colours : painted and printed images in The National and University Library's incubula. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 2017. – 162 str.
- Hočevar, Matjaž.** Slovenske bibliografije v letu 2015. – Knjižnica, 2017, št. 4, str. 137–156. – Dostopno tudi na: <https://knjiznica.zbds-zveza.si/knjiznica/article/view/6734> (10. 10. 2018).
- Hočevar, Matjaž.** Slovenske bibliografije v letu 2016. – Knjižnica, 2017, št. 4, str. 157–172. – Dostopno tudi na: <https://knjiznica.zbds-zveza.si/knjiznica/article/view/6735> (10. 10. 2018).
- *Okorn, Mojca, Zdenka Obal.** Bibliografija člankov v Vrhniških razgledih 1–15. – Vrhniški razgledi, 2014, št. 15, str. 243–267.
- Šolska kronika** – bibliografija 1992–2016. – Šolska kronika, 2017, št. 3, str. 441–491.
- Vožič Makuc, Nina.** Bibliografija Odsevanj 91–100. – Odsevanja, 2017, št. 101/102, str. 105–115.
- Vraničar, Ivo, Andreja Zupanc Bajželj.** Kazalo objav v Fotoantikah 1979–2016. – Fotoantika, 2017, št. 34, str. 49–54.

Družbene vede

- Hudelist, Andreas.** Eine Bibliographie zur Erinnerungskultur des Nazionalsozialismus. – ERRINERUNGSGEMEINSCHAFTEN in Kärnten/Koroška / Nadja Danglmaier ... [et al.]. Klagenfurt, Laibach, Wien, 2017, str. 245–[260].
- Jamnik, Tilka.** Seznam priporočenih knjig za otroške parlamente 2017/2018. – ŠOLSTVO in šolski sistem. Ljubljana, 2017, str. 17–22.
- Ramovš, Jože.** Izbrana literatura s področja logoteorije, logoterapije in antropohigiene v slovenščini. – Lukas, Elisabeth. Osnove logoterapije (4. pregledana izd.). Celje, Ljubljana, 2017, str. 337–340.
- Ramovš, Jože.** Literatura s področja logoteorije, logoterapije in antropohigiene v slovenščini (stanje 2017). – Lukas, Elisabeth. Tvoje življenje je tvoja priložnost. Ljubljana, 2017, str. 143–146.
- *Rýdl, Karel.** Výběrová bibliografie k alternativní pedagogice v České republice ; Výběrová bibliografie k alternativní pedagogice: Karel Rýdl. – Along Clio ways ---, 2016, št. 1, str. 262–270. – V okviru prispevka Alternativy ve zřelávacím procesu v České republice – historie a současnost.

Naravoslovne in uporabne vede. Medicina

Bedjanič, Matjaž. Dodatek h Gradivu za odonatološko bibliografijo Slovenije XXXII. – Erjavca, 2017, št. 32, str. 87–90. – Enote 1105–1146.

Založništvo

Arhiv Republike Slovenije. Publikacije, ki jih je arhiv izdal v letu poročanja. – Poročilo o delu za leto 2017. Ljubljana, 2017, str. 134. – Dostopno tudi na: http://www.arhiv.gov.si/fileadmin/arhiv.gov.si/pageuploads/porocila/Porocilo_o_delu_2017/Porocilo_ARS_2017_ver_1.0.pdf (1. 10. 2018).

Bukla : brezplačna revija o dobrih knjigah in multimediji. – Ljubljana : UMco, 2017. – Letnik 13, št. 129/130, 131, 132/133, 134/135, 126, 137, 138/139. – Dostopno tudi na: <https://www.bukla.si/revija-bukla/arhiv.html> (9. 10. 2018).

Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik (Ljubljana). Založniška dejavnost / Mateja Lutar. – Letno poročilo 2016. Ljubljana, 2017, str. 52–54. – Dostopno tudi na: https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/11/Letno-porocilo-2016_splet.pdf (9. 10. 2018).

Inštitut za zgodovino cerkve (Ljubljana). Publikacije Inštituta za zgodovino cerkve. – Acta ecclesiastica Sloveniae, 2017, št. 39, str. 397–401.

Izdane knjige v zbirki Doneski ; Izdane knjige v zbirki Vodniki ; Ostala knjižna dela. – Muzejsko društvo (Škofja Loka). Za našo stvar. Škofja Loka, 2017, str. 157–159.

***Kulturno društvo Mohorjan (Prevalje).** Knjižne izdaje Kulturnega društva Mohorjan Prevalje. – Fužir, Leander. Pripovedi slik. Prevalje, 2016, str. 171–173.

***Kulturno društvo Mohorjan (Prevalje).** Knjižne izdaje Kulturnega društva Mohorjan Prevalje. – Paradiž, Maks. Hiše pripovedujejo. Prevalje, 2016, str. 214–215.

Litterae Slovenicae 1991–2017. – Hočvar, Kristina. Auf den Zähnen Aluminium, auf den Lippen Kreide. Ljubljana, 2017, str. 113–117.

Območno združenje ZV za vrednote NOB (Nova Gorica). Iz založniškega in sozaložniškega delovanja Območnega združenja ZB za vrednote NOB Nova Gorica. – NARODU Gorico novo bomo dali v dar. Nova Gorica, 2017, str. [279].

Odklenjeni kriki : priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2017 : pregled knjižne produkcije za mladino iz leta 2016 / [urednici Darja Lavrenčič Vrabc, Ida Mlakar Črnič]. – Ljubljana : Mestna knjižnica, 2017. – 199 str.

Osrednja knjižnica Srečka Vilharja (Koper). Bibliografija Osrednje knjižnice Srečka Vilharja za leto 2016 / pripravila Ljuba Vrabc. – Letno poročilo 2016. Koper, 2017, str. 64–67. – Vsebina: Lastne izdaje ; Članki o knjižnici. – Dostopno tudi na: <http://www.kp.sik.si/pomembni-dokumenti-177> (18. 10. 2017).

***Slovenia's best for young readers / [edited by Zarika Snoj Verbovšek and Katja Stergar].** – Ljubljana : Slovenian Book Agency, 2016. – 92 str. – Vsebuje bibliografske podatke.

Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Publikacije Slovenske akademije znanosti in umetnosti v letu 2016 (z dodatkom za 2015) / pripravila Breda Pajsar. – Letopis SAZU, knj. 67, 2016. Ljubljana, 2017, str. 294–298. – Dostopno tudi na: <http://www.sazu.si/>

uploads/files/57dfbe71e126b1a75cebe90f/Letopis%20SAZU%20št.%2067%20(2016)2.pdf (9. 10. 2018).

Zgodovinski arhiv (Celje). Katalog izdaj / [uredil Borut Batagelj]. – Celje : Zgodovinski arhiv, 2017. – 53 str.

Umetnost. Arhitektura. Urbanizem. Gledališče. Glasba

Bagarič, Alenka. Izdane skladbe ; Objave v Cerkvenem glasbeniku. – Muzikološki zbornik, 2017, št. 2, str. 45–47. – V okviru prispevka Glasbena topografija prve svetovne vojne na Slovenskem. – Dostopno tudi na: <https://revije.ff.uni-lj.si/MuzikoloskiZbornik/article/view/7578/7227> (19. 11. 2018).

Glavni Avsenikovi albumi. – Jercog, Aleks. Slavko Avsenik. Ljubljana, 2017, str. 306–307.

Komič Marn, Renata, Andreja Rakovec. Umetnostnozgodovinska bibliografija za leto 2015 : umetnost do okoli leta 1945. – Umetnostna kronika, 2017, št. 57, str. 29–73.

Na krilih galeba : slovenski ilustratorji v Italiji / ur. Alina Carli. – Trst : Založništvo tržaškega tiska : Zveza slovenskih kulturnih društev, 2107. – 75 str. – Vsebuje bibliografske podatke.

Neubauer, Henrik. Vodnik po operah slovenskih skladateljev. – Neubauer, Henrik. Slovenske opere. Ljubljana, 2017, str. [173]–223.

Neubauer, Henrik. Vodnik po operah slovenskih skladateljev. – Neubauer, Henrik. Slovenske opere (2. dopolnjena izd.). Ljubljana, 2017, str. [177]–228.

Pregled kompilacijskih izdaj. – ROKERJI pojejo pesnike. Maribor, 2017, str. 217–229. – Od 1–13.

Preglednica posnetih skladb ansambla Lojzeta Slaka. – Sivec, Ivan. Lojze Slak. Mladinska knjiga, 2017, str. [288–301].

Prevodi slovenskih dramskih besedil v tuje jezike ; Uprizoritve slovenskih dramskih besedil v tujini. – UPRIZORITVENE umetnosti, migracije, politika. Ljubljana, 1917, str. 366–392. – V okviru prispevka Gašperja Trohe Prevodi in uprizoritve slovenske dramatike v mednarodnem prostoru.

Seznam uprizoritev v Bolgariji. – UPRIZORITVENE umetnosti, migracije, politika. Ljubljana, 1917, str. 322–324. – V okviru prispevka Mateje Pezdirc Bartol in Ljudmila Dimitrova Slovensko-bolgarski gledališki stiki.

Sitar, Iztok. Izbrana stripografija. – Sitar, Iztok. Zgodovina slovenskega stripa : 1927–2017. Ljubljana, 2017, str. 218–232.

Slovenska gledališka produkcija na festivalu Bitef (Beograd) ; Uprizoritve, ki so bile zasnovane na besedilih slovenskih dramatikov ali so jih režirali slovenski režiserji v gledališčih zunaj Slovenije ; Statistika. – UPRIZORITVENE umetnosti, migracije, politika. Ljubljana, 1917, str. 185–193. – V okviru prispevka Katarine Pejović Prepleteni tokovi: slovensko gledališče in festival Bitef (1967–2016).

Slovenski gledališki letopis 2015–2016. – V Ljubljani : Slovenski gledališki inštitut, 2017. – 344 str.

- Smolej, Tone.** Bibliografija uprizorjenih slovenskih prevodov francoske dramatike (1867–1907). – ZACĀTKI in doseŹki slovenskega gledaliŹca moderne dobe. Ljubljana, 2017, str. 186–181. – V okviru prispevka Francoski repertoar DramatiĹnega druŹtva (1867–1907).
- Źkulj, Edo.** Vodnik po orgelski glasbi. – Ljubljana : DuhovniŹki dom, 2017. – Vodnik.
- Uprizoritve** Hlapcev v slovenskih gledaliŹcih. – StepanĹiĹ Damijan, Andrej Rozman. Hlapci. Bevke, 2017, str. 172–173.
- Uprizoritve** na ĉeŹkih odrih. – UPRIZORITVENE umetnosti, migracije, politika. Ljubljana, 1917, str. 121–127. – V okviru prispevka Hasana ZahiroviĹa ĉeŹko-slovenski gledaliŹki stiki v prvi polovici 20. stoletja.
- Uprizoritve** v Ārni gori. – UPRIZORITVENE umetnosti, migracije, politika. Ljubljana, 1917, str. 272–278. – V okviru prispevka Janka LjumoviĹa Slovensko-ĉrnogorska gledaliŹka sodelovanja – postjugoslovanska izkuŹnja.
- Uprizoritve** v Makedoniji. – UPRIZORITVENE umetnosti, migracije, politika. Ljubljana, 1917, str. 291–302. – V okviru prispevka Ane Stojanoske Makedonsko-slovenke gledaliŹke povezave.
- Vidmar, IĹo.** Izbrana diskografija v New Yorku. – Vidmar, IĹo. Nova muzika v New Yorku. Ljubljana, 2017, str. 411–419.

Jezikoslovje. KnjiŹevnost

- Bibliografija** uĹiteljev slovenŹĹine na tujih univerzah v letih 2015 in 2016. – Center za slovenŹĹino kot drugi in tuji jezik (Ljubljana). Letno poroĹilo 2016. Ljubljana, 2017, str. 21–24. – Dostopno tudi na: https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/11/Letno-porocilo-2016_splet.pdf (9. 10. 2018).
- Dosedanje** izdaje SchŹnwerthovih pravljiĹ. – SchŹnwerth, Franc Xaver von. SchŹnwerthove pravljiĹe. Dob pri DomŹalah, 2017, str. 282.
- Herdero, David Zorzo, Barbara Pihler CigliĹ, Gemma Santiago Alonso.** Lista de los artĹculos de investigaciŹn del corpus. – Vestnik za tuje jezike, 2017, Źt. 1, str. 100–104. – V okviru prispevka RetŹrica intercultural y discurso acadĹmico. – Dostopno tudi na: <https://revije.ff.uni-lj.si/Vestnik/article/view/7632> (19. 11. 2018).
- JoviĹ, Pavle.** Prilog bibliografiji BriŹinskih spomenika = Prispevek bibliografiji BriŹinskih spomenikov. – Beograd : P. JoviĹ, 2017. – 65 str.
- Kronologija** Levstikovih prevodov iz francoske knjiŹevnosti. – Gacoine-Marks, Florence. Do Pariza in nazaj. Ljubljana, 2017, str. 267–269.
- Objave** v medijih. – Center za slovenŹĹino kod drugi in tuji jezik (Ljubljana). Letno poroĹilo 2016. Ljubljana, 2017, str. 57–69. – Dostopno tudi na: http://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/letno-porocilo-2016_splet.pdf (1. 10. 2018).

Osebnе bibliografije

ACCETTO, MARKO

Daskobler, Igor, Mitja Zupančič, Maja Peteh. Prof. dr. Marko Accetto (9. avgust 1936–22. junij 2017). – Gozdarski vestnik, 2017, št. 7/8, str. 345–346.

ANDRUHOVIČ, JURIJ

Izbrana izvorna bibliografija = Selected bibliography of original works. – Mednarodni literarni festival (32 ; 2017 ; Vilenica). Vilenica. Ljubljana, 2017, str. 8–10, 12–14.

***AVBELJ, JOŽICA**

Vloge v MGL. – Gledališki list Mestnega gledališča ljubljanskega, 2016/2017, 2016, št. 1, str. 38–41.

BABIČ, JOŽE

Filmografija. – FILMSKA ustvarjalnost Jožeta Babiča. Ljubljana, 2017, str. 150–169.

BAČER, KAREL

Bibliografija Karla Bačerja : (izbor) ; Bibliografija o Karlu Bačerju : (izbor). – Bačer, Karel. Iz dolenske preteklosti. Novo mesto, 2017, str. 141–145.

BENEDICTUS XVI, PAPEŽ gl. RATZINGER, JOSEPH

BERGAMO, MARIJA

Krstulović, Zoran. Bibliografija Marije Bergamo. – Bergamo, Marija. Muzikološke sledi ob osemdesetletnici. Ljubljana, 2017, str. 279–328.

BITENC, DEMETER

Filmografija. – Štefančič, Marcel, jr. Poklon Demetru Bitencu. Ljubljana, 2017, str. 43–50.

***BLAŽIČ, MARJAN**

Osebna bibliografija. – Rosić, Vladimir. Marjan Blažič. Novo mesto, 2014, str. 167–206.

***BONINSEGNA, STANNIA**

Vloge v MGL. – Gledališki list Mestnega gledališča ljubljanskega, 2016/2017, 2016, št. 3, str. 97–98.

BUTTOLO, FRANCA

Buttolo, Franca. Avtobibliografija (1958–2017). – Buttolo, Franca. Vera. Ljubljana, 2017, str. 97–105.

DEBELJAK, ALEŠ

Grum, Martin. Bibliografija Aleša Debeljaka. – Debeljak, Aleš. Tukaj, zate, tam. Ljubljana, 2017, str. 293–389.

DETELA, LEV

Pesniške zbirke Leva Detele. – Detela, Lev. Obljubljena dežela. Maribor, 2017, str. 95–96.

***DRAGAN, SREČO**

Merhar, Teja. Izbrana bibliografija = Selected bibliography. – Dragan, Srečo. Prostor vržen iz tira. Ljubljana, 2016, str. 66–77.

***EKSELENSKI, BOJAN**

O avtorju. – Ekselenski, Bojan. Vitezi in čarovniki. (1), Vzpon indigo otrok. Maribor, 2016, str. 549–550.

FERFILA, BOGOMIL

Osebna bibliografija za obdobje 1970–2017. – Ferfila, Bogomil. Države v vojni na Bližnjem vzhodu. Ljubljana, 2017, str. 839–896.

***FLEISCHMANN, ANDREJ**

Bibliografija Andreja Fleischmanna. – Praprotnik, Nada. Andrej Fleischmann (1804–1867), vrtnar in vodja v Botaničnem vrtu v Ljubljani. V Ljubljani, 2016, str. 390–395.

FLISAR, EVALD

Seznam prevedenih del. – V: TRIDESET esejev o Flisarjevi dramatik. Ljubljana, 2017, str. 295–308.

GALE, DAMJAN

Izbrana bibliografija = Selected bibliography. – Gale, Damjan. Damjan Gale. Ljubljana, 2017, str. 244–250.

GÁLLOS, ORSOLYA

Gállosa Orsolya műfordításai a szlovén irofalomból. – Babnik, Gabriela. Százaz évszak. Budapest, 2017, str. 267–[270].

GERBIČ, FRAN

Krstulović, Zoran. Seznam glasbenih del Frana Gerbiča ; Literatura o Franu Gerbiču. – Škulj, Edo. Fran Gerbič. Celje, 2017, str. 317–480.

***GERŽINIČ, ALOJZIJ**

Avtorjeve knjige in brošure. – Geržinič, Alojzij. Od Save do Srebrne reke. Trst, 2015, str. 411–414.

GOLIJA, BOJAN

Podjavoršek, Andreja, Gaja Golija. Objave : izbor ; Knjižne ilustracije in likovna oprema. – Golija, Bojan. Bojan Golija. Maribor, 2017, str. 174–177.

GOLOB, NATAŠA

Kavčič, Nataša. Bibliografija 1970–2016. – LITTERAE pictae. Ljubljana, 2017, str. 17–34.

GRBEC, IVAN

Katalog del Ivana Grbca. – Makor, Andrej. Ivan Grbec. Škedenj, 2017, str. 78–84.

GRUM, JANEZ

Janez Grum, bibliography 1973–2017. – Grum, Janez. Laser materials processing, surface engineering and surface integrity. Ljubljana, 2017, str. 487–506.

JEHART, ANTON

Hriberšek Vuk, Nina. Bibliografija Antona Jeharta za obdobje 1903–2012. – Dr. Anton Jehart. Ruše, 2017, str. 142–145. – V okviru prispevka Anton Jehart skozi prizmo bibliografije.

JESIH, BORIS

Izbrana bibliografija = Selected bibliography. – Jesih, Boris. Povezave = Connections. Ljubljana, 2017, str. 120, 126.

KALEZIČ, MILADA

Vloge v SLG Celje ; Vloge v Drami SNG Maribor. – Gledališki list SNG Maribor, 2016/2017, 2017, str. 94–96.

KORŽE STRAJNAR, ANČKA

Hočevar, Matjaž. Ančka Korže Strajnar: osebna bibliografija. – Knjižnica, 2017, št. 4, str. 125–134. – Dostopno tudi na: <https://knjiznica.zbds-zveza.si/knjiznica/article/view/6733> (10. 10. 2018).

KOVAČ, POLONCA

Mahkota, Breda, Darja Lavrenčič Vrabec, Konrad Zadravec. Bibliografija mladinskih del Polonce Kovač. – Kovač, Polonca. Kaj se komu sanja. Ljubljana, 2017, str. 404–407.

KRIŽAJ, FRANCI

Franci Križaj v letnicah. – Kreft, Mojca. Franci Križaj. Ljubljana, 2017, str. 203–207. – Vsebuje tudi: Gledališki repertoar.

KRIŽAJ, JOSIP

Popis uloga u repertoaru Josipa Križaja ; Popis nastupa. – Barbieri, Marija. Josip Križaj. Zagreb, 2017, str. 188–302.

KUNAVER, DUŠICA

Ostale knjige Dušice Kunaver (8. izd.). – Kunaver, Dušica. Učim se učiti. Ljubljana, 2017, str. 76–80.

KURKINA, LJUBOV' VIKTOROVNA

Furlan, Metka, Silvo Torkar, Peter Weiss. Bibliografija Ljubov Viktorovne Kurkine. – OB jubileju Ljubov Viktorovne Kurkine. Ljubljana, 2017, str. 13–29 (Jezikoslovni zapiski, 2017, št. 2). – Dostopno tudi na: [http://bos.zrc-sazu.si/knjige/JZ%2023.2%20\(2017\)_Kurkina.pdf](http://bos.zrc-sazu.si/knjige/JZ%2023.2%20(2017)_Kurkina.pdf) (10. 10. 2018).

KURNIK, MAJDA

Kržinič, Kornelija, Milena Koren Božiček. Bibliografija. – Galerija (Velenje). Slikarski urok : Majda Kurnik (1920–1967). Velenje, 2017, str. 70–73.

KURNIK, VOJTEH

Zelič, Branka. Kronologija objav Kurnikovih pesmi. – Kurnik, Vojteh. Kot gnezdo ptič ljubim Tržič. Tržič, 2017, str. 241–243.

LAINŠČEK, FERI

Hočevar, Matjaž. Bibliografija Ferija Lainščka. – Lainšček, Feri. Ki jo je megla prinesla, 2017, str. 201–256.

LJUBIČ, TONE

Samec, Drago. Bibliografija Toneta Ljubiča. – Ljubič, Tone. Narodopisna knjižnica. Grosuplje, 2017, str. 251–258. – V okviru prispevka Tone Ljubič in njegova bibliografija.

LUGARIČ, ALBIN

Gačnik, Stanka. Kronološki seznam del Albina Lugariča v Pokrajinskem muzeju Ptuj-Ormož. – Zbornik Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož, 2017, št. 5, str. 175–177. – V okviru prispevka Albin Lugarič (1927–2014).

MAKŠE, ROMAN

Bibliografija : izbor = Bibliography : selection. – Makše, Roman. Objekti, Prazno, Gledalec (2. natis). V Ljubljani, Ribnica, 2017, str. 112–114.

MALEC, TATJANA

O avtorici. – Malec, Tatjana. Ko luč zasveti. Koper, 2017, str. 411–421. – Vsebuje bibliografske podatke.

MALEŠ, MIHA

Ilich Klančnik, Breda. Izbrana bibliografija Miha Maleša. – MIHA Maleš, slikajoči pesnik. Ljubljana, 2017, str. 271–277.

MATELIČ, JANEZ

Tisnikar, Carmen. Bibliografija. – Matelič, Janez. Črta in odtis. Piran, 2017, str. 139–148.

MILADINOVIĆ ZLAZNIK, MIRA

Benčina, Marjana. Izbrana bibliografija Mire Miladinović Zalaznik. – »UND die Brücke hat gezogen, die vom Ost zum West sich schwingt«. Ljubljana, 2017, str. [447]–484.

MILČINSKI, FRANE

Knjižne izdaje in zvočni zapisi. – Milčinski, Frane. Sončna ura (1. ponatis). Ljubljana, 2017, str. 660.

***MILČINSKI, LEV**

Rifl, Boris. Bibliografija. – Milčinski, Lev. Izbrana dela. Ljubljana, 2016, str. 500–525.

Likar, Peter. Bibliografija. – Milčinski, Lev. Izbrana dela. Ljubljana 2016, str. 472–480. – V okviru avtorskega prispevka Temna stran belega dne.

MLAKAR, ANDREJ

Bibliografija = Bibliography. – Mlakar, Andrej. Andrej Mlakar. Ljubljana, 2017, str. 239–247. – Vsebina: Projekti in izvedbe ; Natečaji ; Razstave ; Nagrade.

MUŠIČ, VLADIMIR BRACO

Grafenauer, Neli, Vesna Slabe. Bibliografija Mušičevih del. – VLADIMIR Braco Mušič : 1930–2014. Ljubljana, 2017, str. 86–103.

NADRAH, ANTON

Nadrah, Anton, Anton Štrukelj. Bibliografija P. Antona (Franca) Nadraha. – LUX in te-nebris lucet. Stična, Ljubljana, 2017, str. 263–288.

***NOVAK, VLADO**

Vloge – Gledališki list Drama SNG Maribor, 2016, maj, str. 117–119.

ORAŽEM, FRANCE

Krstulović, Zoran. Bibliografija. – France Oražem. Ljubljana, 2017, str. 181–200.

OŽBOLT, FRANC

Objavljene pesmi Franca Ožbolta ; Objave o Francu Ožboltu v povezavi z njegovimi pesmimi ; Uglasbene pesmi Franca Ožbolta. – Ožbolt, Jadran. Franc Ožbolt. Kočevje, 2017, str. 69–94.

PAVČEK, SAŠA

Kranjc, Mojca. Vloge – Gledališki list Drama SNG, 2016/2017, 2017, št. 6, str. 105–112.

PAVEL, AVGUST

Kozar-Mukič, Marija. Pavlova zapuščina. – AVGUST Pavel med Slovenci, Madžari in Avstrijci. Maribor, 2017, str. 37–52.

PINTER, TIHOMIR

Izbrana bibliografija. – Pinter, Tihomir. Kemija podobe. Ljubljana, 2017, str. 233–242.

***POHLEN, JOŽE**

Božeglav Japelj, Majda. Bibliografija. – Pohlen, Jože. Jože Pohlen. Hrastovlje, 2016, str. 203–208.

POMORSKA, JOANNA

Pomembnejši prevodi Joanne Pomorske iz slovenščine. – PLANETI z lastno svetlobo. Velenje, 2017, str. 304–305. – Rp.Lirikon 21.

***PREGARC, ALEKSIJ**

Pesniške zbirke = Raccolte di poesia. – Pregarc, Aleksij. Trst in njegove krošnje. Trst, 2016, str. 147–148.

PREGELJ, MARIJ

Izbrana bibliografija. – Pregelj, Marij. Marij Pregelj. Beograd, 2017, str. 106–113.

Intihar Ferjan, Jana. Objavljene ilustracije = Published illustrations ; Izbrana literatura = Selected bibliography. – Pregelj, Marij. Marij Pregelj. Ljubljana, 2017, str. 346–347, 354–359.

RATZINGER, JOSEPH

Štrukelj, Anton. Slovenski prevodi njegovih del. – Nadrah, Anton. Sveta Evharistija, naše upanje. Ljubljana, 2017, str. 119–136.

RAVNIK, VLADO

Bibliografija. – Hladnikia, 2017, št. 39, str. 87–95. – V okviru prispevka Jerneja Jogana in Nade Praprotnik Prof. dr. Vlado Ravnik (1924–2017).

REICHMAN, JELKA

Koršič, Petra. Bibliografija ilustriranih knjig Jelke Reichman. – ČUDEŽNI vrt (8. razširjena in dopolnjena izd.). Ljubljana, 2017, str. 263–269.

RIBIČIČ, JOSIP

Bibliografija Ribičičevih leposlovnih del (1. izdaje). – Dobrila, Alenka. Stopimo v Miškolinov svet. V Trstu, 2017, str. 19–20. – Povzeto po Martin Jevnikar: Bibliografija Ribičičevih leposlovnih knjig, 1980 in Tatjana Hojan, Bibliografija, 1976. – Vsebuje tudi Ribičičeva uredniška in druga dela ter Ilustratorji Ribičičevih knjig: str. 21–23.

ROBAR-DORIN, FILIP

Filip Robar Dorin, filmografija 1972–2015. – Kocjančič, Nerina, Filip Robar Dorin. Dialogi s Filipom. Ljubljana, 2017, str. 111–122.

ROZMAN, ANDREJ

Sollner Perdih, Anka. Bibliografija red. prof. dr. Andreja Rozmana. – SEDEMDESET let slovakistike v Ljubljani. Ljubljana, 2017, str. 22–47.

SAMAEAL AUN WEOR

Prevodi del Samaela Auna Weorja v slovenski jezik. – Samela Aum Weor. Revolucionarna psihologija. Ljubljana, 2017, str. 125.

SCHÖNLEBEN, JANEZ LUDVIK

Deželak Trojar, Antonija. Janez Ludvik Schönleben (1618–1681). Ljubljana, 2017. – Vsebuje bibliografske podatke.

SIMONITI, VERONIKA

Bibliographie. – Simoniti, Veronika. Teufelssprache. Ljubljana, 2017, str. 210–213.

SINGER, ISAAC BASHEVIS

Isaac Bashevis Singer v slovenskih prevodih. – Singer, Isaac Bashevis. Moč teme. Ljubljana, 2017, str. 409–410.

SIRK, ALBERT

Carli, Alina, Nataša Kovačič. Bibliografija : izbor. – Sirk, Albert. Albert Sirk, slikar našega morja. Ljubljana, 2017, str. 112–134.

SIVEC, IVAN

Sivčeva bibliografija. – Sivec, Ivan. S prijateljico v postelji. Mengeš, 2017, str. 167–176.

***SLANA, FRANCE**

Kalan, Barbara. Bibliografija 1945–2012. – Slana, France. France Slana. Ljubljana, 2013, str. 312–317.

***STARINA, JANEZ**

Vloge v MGL. – Gledališki list Mestnega gledališča ljubljanskega, 2016/2017, 2016, št. 1, str. 47–48.

SOPHOCLES

[Seznam pomembnejših prevodov po kronološkem zaporedju] ; Nekaj pomembnejših izdaj in študij o Sofoklu. – Sophocles. Antigona ; Kralj Ojdip. Ljubljana, 2017, str. 210–216. – V okviru spremne študije Kajetana Gantarja Sofoklova življenjska pot in pesniška ustvarjalnost.

ŠKOF, JOŽEF

Življenjepis in bibliografija. – Škof, Jožef. Po bodicah do cvetja. Ljubljana, 2017, str. 113–116. – Vsebuje bibliografske podatke.

ŠTEFAN, ANJA

Koršič, Petra. Bibliografija. – Štefan, Anja. Svet je kot ringaraja (1. ponatis). Ljubljana, 2017, str. 346–358.

ŠTURM, MILICA

Milica Sturm. – Sturm, Milica. Mimohodi. Ljubljana, 2017, str. [58].

ŠALAMUN, ANDRAŽ

Intihar Ferjan, Jana. Izbrana literature [!] = Selected literature. – Šalamun, Andraž. Andraž Šalamun. Ljubljana, 2017, str. 125–130.

ŠUŠTARŠIČ, RASTISLAV

Pegan Vičič, Kristina. Rastislav Šuštaršič: Bibliography. – SOUNDS and melodies unheard. Ljubljana, 2017, str. 23–28 (Linguistica, 2017, št. 1) – Dostopno tudi na: <https://revije.ff.uni-lj.si/linguistica/article/view/7674> (10. 10. 2018).

TERČELJ, FILIP

Grobiša, Alenka. Bibliografski popis Terčeljevega dela. – Albreht, Ivan. Filip Terčelj. Ljubljana, 2017, str. 404–410.

Vidmar, Katarina. Terčeljeve bogoslužne pesmi in skladatelji, ki so jih uglasbili. – Albreht, Ivan. Filip Terčelj. Ljubljana, 2017, str. 411–426.

TIČ, GAŠPER

Vloge v MGL. – Gledališki list Mestnega gledališča ljubljanskega, 2017/2018, 2017, št. 1, str. 75–77.

TOŠ, NIKO

Hribar, Tine, Zdravko Mlinar, Veljko Rus. Presentation of the selected bibliography by Niko Toš for the period from 1962 to 2014. – SOCIETAL enlightenment in turbulent times.

Wien, 2017, str. 272–298. – V okviru prispevka Niko Toš, pioneer for the social sciences and for social science research infrastructures in Slovenia.

TRŠAR, DUŠAN

Petrič, Adrijana, Kristina Tina Simončič. Bibliografija = Bibliography. – Tršar, Dušan. Dušan Tršar. Kostanjevica na Krki, Murska Sobota, Ljubljana, 1917, str. 144–147.

VALIČ, DARE

Kranjc, Mojca. Vloge in nagrade. – Gledališki list SNG Drama, 2016/2017, 2017, št. 8, str. 80–88.

VIDMAR, MAJA

Izbrana bibliografija = Selected bibliography of original works. – Mednarodni literarni festival (32 ; 2017 ; Vilenica). Vilenica. Ljubljana, 2017, str. 68–70, 72–74.

VIŠNOVEC, BORIS

Beseda o avtorju. – Višnovec, Boris. Nevarna dežela. Ljubljana, 2017, str. 98–99.

VODOPIVEC, KATJA

Bizilj, Barbara. Osebna bibliografija prof. dr. Katje Vodopivec. – Ljubljana : Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, 2017. – 33 str.

VODUŠEK, BOŽO

Bajt, Drago. Pesnik Odčaranega sveta v antologijah. – Vodušek, Božo. Zbrano delo. 1. Ljubljana, 2017, str. 325–331.

VONCINA, ANTONIA CLAUDIA

Publicazioni. – Voncina, Antonia Claudia. Emozioni. Goriza, 2017, str. 100–105.

ZAJC, DANE

Zajc, Neža. Bibliografija Daneta Zajca (1995–2008). – O Danetu Zajcu. Ljubljana, 2017, str. 189–220.

ZUPANČIČ, IVA

Vloge v MGL. – Gledališki list Mestnega gledališča ljubljanskega, 2017/2018, 2017, št. 1, str. 92–93.

ZUPANČIČ, MITJA

Izbor slavljenčevih objav zadnjih let in drugi viri. – Hladnikia, 2017, št. 39, str. 77–79. – V okviru prispevka Igorja Dakskoblerja Gozdar in fitocenolog Mitja Zupančič – petinosemdesetletnik in častni član Botaničnega društva Slovenije.

Bibliografije več oseb

Majovski, Ksenija. Slovenske literarne ustvarjalke v Italiji : bibliografija. – Simpozij Slovenska ženska literarna ustvarjalnost na Primorskem od začetka 20. stoletja do sodobnosti (2016 ; Opčine). Ženska literarna ustvarjalnost na Primorskem. Trst, 2017, str. 293–308. – Vsebina: S Tržaškega ; Z Goriškega ; Z Videmskega.

Merhar, Teja. Janez Janša, Janez Janša, Janez Janša : bio-bibliography. – 30 str. – The bio-bibliography was published online on 18 December 2017. – Dostopno na: <http://www.mg-lj.si/media/0a9a0680b4/Bibliography-2007-2017.pdf> (10. 10. 2018).

Novi Slovenski biografski leksikon. Zv. 2: B–Bla. – Ljubljana : Založba ZRC, 2017. – 494 str.

Domoznanstvo. Zemljepis. Zgodovina

Arhiv Republike Slovenije. Evidenca arhivskega gradiva v tujini, ki se nanaša na Slovenijo in Slovence [Elektronski vir.]. – Kumulativno do 19. 4. 2017. – Dostopno na: http://www.arhiv.gov.si/si/javne_evidence/evidenca_arhivskega_gradiva_v_tujini/ (10. 10. 2018).

Arhiv Republike Slovenije. Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne / avt. popisov Bojana Aristovnik ... et al. – Ljubljana [etc.] : Arhiv Republike Slovenije [etc.], 2017. – 623 str.

Ecclesia catholica. Ljubljanska nadškofija. Nadškofijski arhiv (Ljubljana). Vodnik po matičnih knjigah Nadškofijskega arhiva Ljubljana / [pripravil in uredil] Tone Krampač (3. dopolnjena in preurejena izd.). – Ljubljana : Nadškofija, 2017. – 200 str.

Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini : v letu 2016 zbrana dokumentacija o arhivskem gradivu v zamejstvu, ki se nanaša na Slovenijo in Slovence. – Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije, 2017. – 306 str. – Letnik 13, št. 1.

Grabner, Valerija. Arhivsko gradivo Kovaškega in gasilskega muzeja na Muti. – Koroški pokrajinski muzej (Slovenj Gradec). Kovaški in gasilski muzej (Muta). Kovaški in gasilski muzej na Muti. Slovenj Gradec, 2017, str. 125–138.

Haraj, Saša. Marija Terezija v izbranih slovenskih in tujih znanstvenih in strokovnih objavah do konca 19. stoletja. – Bilten / Slovensko društvo za preučevanje 18. stoletja, 2017, št. 9, str. 40–56.

Hozjan, Andrej. Arhivsko gradivo gospostva Beltinci v rodbinskem arhivu grofov Csáky v Avstrijskem državnem arhivu (1. popravljena izd.). – Maribor : Pokrajinski arhiv, 2017. – 199 str.

Mulej, Damjan. Domoznanska bibliografija Bleda za leto 2016. – Razgledi Muzejskega društva Bled, 2017, št. 9, str. 151–181.

Pridobitve arhivov v letu 2016. – Arhivi, 2017, št. 2, str. 449–464. – Dostopno tudi na: <http://www.arhivsko-drustvo.si/wp-content/uploads/2018/04/Arhivi-2017-st.-2.pdf> (1. 10. 2018).

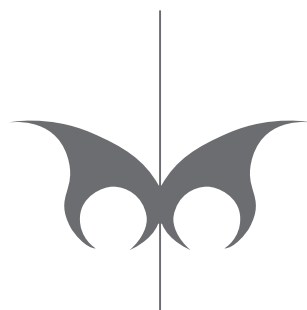
Ravbar, Matjaž. Literatura o dogajanju na območju 2. pokrajinskega štaba Teritorialne obrambe. – Vojaška zgodovina, 2017, št. 1/2, str. 188–195. – V okviru prispevka 25 let zgodovinsopisja dogodkov na območju 2. pokrajinskega štaba Teritorialne obrambe.

Matjaž Hočevar

Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, 1000 Ljubljana
e-pošta: matjaz.hocevar@nuk.uni-lj.si

NAVODILA AVTORJEM

GUIDELINES FOR AUTHORS





Navodila za prispevke v slovenščini

1 Temeljne usmeritve

Revija objavlja **znanstvene in strokovne prispevke v slovenskem ali angleškem jeziku**, izjemoma pa tudi znanstvene prispevke v drugih jezikih (nemškem, francoskem, italijanskem, hrvaškem jeziku itd.). Druge prispevke, kot so krajši članki, ocene, poročila z znanstvenih in strokovnih posvetovanj, objave dokumentov, obvestil, razpisov Zveze bibliotekarskih društev Slovenije (ZBDS), njenih strokovnih teles ali področnih društev itd., pa objavlja le v slovenskem jeziku.

Prispevke avtor/ji odda/jo v elektronski obliki na e-poštni naslov uredništva revije: **revija.knjiznica@nuk.uni-lj.si**. Vsak prispevek mora vsebovati kontaktne podatke avtorja/jev ter naziv in poštni naslov ustanove, kjer je/so zaposlen/i.

Avtor/ji oddanega prispevka zagotavlja/jo, da je vsak **prispevek izvirno delo**, ki še ni bilo objavljeno oziroma ni v postopku za objavo v drugi publikaciji. Prav tako zagotavlja/jo, da so prispevki v celoti strokovno in znanstveno korektni. V primeru objave vse moralne avtorske pravice pripadajo avtorju/em objavljenega prispevka, materialne avtorske pravice pa avtor/ji za vselej, za vse primere, za neomejene naklade in za vse medije neizključno, časovno in prostorsko neomejeno prenese/jo na izdajatelja revije, tj. Zvezo bibliotekarskih društev Slovenije.

V ta namen avtor/ji podpiše/jo *Dovoljenje za objavo prispevka v reviji Knjižnica*,¹ ki ga v tiskani obliki pošlje/jo na naslov uredništva revije (Uredništvo Revije Knjižnica, Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, 1000 Ljubljana) ali v skenirani obliki po e-pošti na naslov revija.knjiznica@nuk.uni-lj.si.

Če ima revija zagotovljena sredstva za izplačilo avtorskega honorarja, uredništvo pozove vsakega avtorja, da posreduje podatke za sklenitev avtorske pogodbe, ki je pogoj za izplačilo avtorskega honorarja. Ti podatki so: stalni naslov, številka tekočega računa, naziv in sedež banke, davčna številka in delež avtorstva za izplačilo višine honorarja. Avtor dovoljuje, da naročnik lahko uporabi osebne podatke za potrebe izvršitve izplačila in zahtevanega sporočanja podatkov o opravljenem delu po pogodbi. Višina izplačila je določena v letnem ceniku revije. Avtor/ji ob objavi prispevka dobi/jo en avtorski izvod številke.

¹ *Dovoljenje za objavo prispevka v reviji Knjižnica* je dosegljivo na spletni strani revije: <http://www.zbds-zveza.si/knjiznica/avtorji>. Svetujemo tudi ogled predloge za pripravo prispevka.

Avtor/ji je/so dolžan/ni poskrbeti **za jezikovno korektnost prispevkov** (predvsem za terminologijo). Za lekturo ter jezikovni pregled prispevkov in prevodov poskrbi uredništvo. **Znanstveni prispevki so recenzirani.** Glede na recenzentsko mnenje lahko uredništvo povabi avtorja/e, da prispevek ustrezno popravi/jo oziroma dopolni/jo. Uredništvo si pridržuje pravico do zavrnitve vsebinsko neustreznih objav ter prispevkov z negativno recenzijo. Recenzent določi tudi tipologijo prispevka (predlaga/jo jo lahko tudi avtor/ji).

Uredništvo prispelega gradiva ne vrača.

2 Tehnična navodila

Naslov in podnaslov naj bosta napisana v slovenskem in angleškem jeziku.

Besedilo naj bo napisano prvi osebi množine ali neosebno. **Avtor/ji** naj bo/do vedno naveden/i z imenom in priimkom. Če je avtorjev več, naj sami določijo vrstni red navajanja. Poleg imena avtorja je treba navesti tudi njegov morebitni akademski naziv.

Z izvlečkom (največ 250 besed) morajo biti opremljeni vsi znanstveni in strokovni članki. Vsebujejo naj namen članka, zasnovo, metodologijo in pristop, analizo rezultatov, omejitve raziskave in uporabnost študije v praksi ter izvirnost oziroma vrednost raziskave. Prevod v angleški jezik mora ustrezati besedilu v slovenskem jeziku.

Avtor/ji določi/jo do 5 (pet) **ključnih besed.**

Prispevki lahko vsebujejo **slikovno gradivo** in **grafične prikaze** (fotografije, grafikone, zemljevide, skice, diagrame in podobno) ter preglednice (tabele), ki naj bodo oštevilčene in naslovljene z navedbami ustreznih virov (oziroma s soglasji izdajateljev). Avtorja/je prosimo, da slike čim večje ločljivosti priložijo posebej. Naslov preglednice mora biti napisan nad njo, naslov slike pa pod njo.

Zahvala naj bo navedena na koncu prispevka.

Poglavja in podpoglavja naj bodo številčena po standardu SIST ISO 2145 (tj. 1, 1.1, 1.1.1 itd.).

Opombe naj bodo zapisane pod črto in oštevilčene z zaporednimi arabskimi številkami od začetka do konca besedila. Vsebujejo naj samo dodatno besedilo (avtorjeve komentarje), ne pa tudi bibliografskih referenc (citatov).

Citati naj bodo navedeni v oklepaju v besedilu prispevka po sistemu APA (tj. sistem Ameriškega psihološkega združenja). Primeri citiranja:

Vprašanje družbenega statusa knjižničarjev je bilo obravnavano večkrat (Novak, 1980; Petek, 1982, 1990a, 1990b; Kovač, Benko in Mlinar, 1987; Mohorko idr., 1990). Med novejšimi študijami bi omenili študijo Urbanije (1993), zanimivo pa je tudi izhodišče, ki ga zagovarja Tomšičeva (1996, str. 4–5), ki piše: »Danes imajo knjižničarji več kompetenc.« V tujih študijah zasledimo podatke o nizkem statusu knjižničarjev (Line, 1979 cv: Mihalič, 1984). Zakonska problematika ni natančno opredeljena (Zakon, 1982), lahko pa zasledimo nekatera stališča v knjigi Osnove knjižničarstva (Banič, 1993). Podobno definira standard o kazalcih uspešnosti knjižnic (ISO 11620, 1998).

Če je avtorjev več, naj bodo njihova imena ločena z vejico. Če je navedenih več virov, so ločeni s podpičjem. Podatki o citiranih virih naj bodo zapisani na koncu prispevka v poglavju *Navedeni viri*.

PRIMERI NAVAJANJA VIROV:

Knjiga

Podbrežnik, I. in Bojnec, Š. (2015). *Ugotavljanje kakovosti storitev v splošnih knjižnicah*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Toyne, J. in Usherwood, B. (2001). *Checking the books: the value and impact of public library book reading: final report*. Sheffield: University of Sheffield, Department of Information Studies, Centre for the Public Library and Information in Society.

Poglavje v knjigi

Grilc, U. (2007). Knjiga in razvoj: knjiga kot ena temeljnih razvojnih kategorij družbe. V A. Blatnik ... idr. (ur.), *Zgubljeno v prodaji* (str. 155–184). Ljubljana: UMco.

Karun B. (2009). Predgovor. V P. Štoka (ur.), *Smernice delovnih skupin za domoznanstvo osrednjih območnih knjižnic z analizo vprašalnika o stanju domoznanstva v slovenskih splošnih knjižnicah in UKM za leto 2007* (str. 5–7). Ljubljana: NUK.

Članek v zborniku konference, simpozija ali kongresa

Bon, M. (2011). Splošne knjižnice po knjižničnih območjih v letu 2010. V M. Ambrožič in D. Vovk (ur.), *Knjižnica: odprt prostor za dialog in znanje: zbornik referatov* (str. 171–196). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Semlič Rajh, Z. (2012). Arhivski zapisi in postopki sledenja v arhivskem informacijskem sistemu. V *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja* (str. 541–548). Maribor: Pokrajinski arhiv.

Članek v reviji ali časopisu

Ambrožič, M. (2015). Kakovost in vrednost knjižnice v očeh uporabnikov: študij uporabnikov Narodne in univerzitetne knjižnice. *Knjižnica*, 59(1–2), 95–125.

Bartol, T., Budimir, G., Dekleva-Smrekar, D., Pušnik, M. in Južnič, P. (2014). Assessment of research fields in Scopus and Web of Science in the view of national research evaluation in Slovenia. *Scientometrics*, 98(2), 1491–1504. doi: 10.1007/s11192-013-1148-8

Kolšek, P. (2012, 4. avgust). Osebnost s Slavkom Preglom: mož, ki je odpustil samega sebe. *Delo*, 54, str. 28.

Diplomsko, magistrsko ali doktorsko delo

Kunc, U. (2011). *Strategija prehoda na internetni protokol IPv6*. Magistrsko delo. Kranj: Fakulteta za organizacijske vede.

Leskovec, M. (2005). *Delo, izrazna oblika, pojavna oblika: kaj uporabniki res iščejo?*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Elektronski viri

Narodna in univerzitetna knjižnica. (2005). *Digitalna knjižnica Slovenije: dLib.si* [podatkovna zbirka]. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 29. 8. 2018 s spletne strani: <http://dlib.si>

Zveza bibliotekarskih društev Slovenije [spletno mesto]. (B. d.). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Pridobljeno 29. 8. 2018 s spletne strani: <http://www.zbds-zveza.si>

Mestna knjižnica Ljubljana. (2018). *Pravilniki* [spletna stran]. Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana. Pridobljeno 29. 8. 2018 s spletne strani: <https://www.mklj.si/o-nas/pravilniki>

Uradni dokumenti in standardi

ISO 9001:2015. *Slovenski standard. Sistemi vodenja kakovosti – Zahteve*. (2015). Ljubljana: Slovenski inštitut za standardizacijo.

Podatkovni portal SI-STAT: demografsko in socialno področje. (B. l.). Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno 9. 12. 2015 s spletne strani: http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/Dem_soc.asp

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. (2003). *Uradni list RS*, št. 73.

Statistični podatki o knjižnicah. (2005). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Bib-SiSt online. Pridobljeno 28. 7. 2014 s spletne strani: <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>

Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-1). (2004). *Uradni list RS*, št. 86/2004, 67/2007, 94/2007-UPB1.



Guidelines for contributions in English

1 Aim and scope of international cooperation

The aim of the international cooperation is to stimulate scientific communication on recent development in library and information science (LIS) and profession in South Eastern and Eastern European regions. The Editorial Board welcomes research articles covering various aspects of LIS.

2 General principles

Papers should be submitted to the Editorial Board by e-mail **revija.knjiznica@nuk.uni-lj.si**. The submitted papers should be **original (scientific) contributions** and should not be under consideration for publication elsewhere at the same time.

In compliance with the guidelines, formal academic style and scientific article layout should be used. Authors are asked to submit the entire paper which is expected to be grammatically correct and without spelling or typing errors. According to peer reviews of submitted papers, the Editor reserves the right to decide whether a paper is acceptable for publication, and if necessary, to require changes in the content, length or writing style. If the author is not subscribed to the journal he/she will receive a copy of the journal issue upon its publication.

Authors complete and sign a **Permission for Publishing** where they agree to transfer the economic rights to Zveza bibliotekarskih društev Slovenije (Slovenian Library Association) when and if the article is published in the journal.² Paper version of the permission should be sent to the postal address Uredništvo Revije Knjižnica, Narodna in univerzitetna knjižnica (Library, journal of library and information science), Turjaška 1, 1000 Ljubljana, Slovenia, or scanned on e-mail revija.knjiznica@nuk.uni-lj.si or by fax +386 1 42 57 293.

² See http://www.zbds-zveza.si/eng/journal_library/authors.

3 Technical recommendations

Author/s. The title is followed by author s name and surname, institutional affiliation, address and e-mail address should also be submitted. If there are more authors, the corresponding author should be indicated.

Abstract. The abstract should not exceed 250 words and is expected to be structured as follows: Purpose, Methodology/approach, Results, Research limitation, Originality/Practical implications.

Keywords. The author/s suggest up to 5 keywords.

Paragraphs and Headings. Headings levels should reflect the organization of the paper. The headings should be numbered by SIST ISO 2145, that is 1, 1.1, 1.1.1 etc.

Footnotes. It is recommended to use footnotes only for additional explanations and not for citing or reference listing.

Layout of tables and figures. All tables and figures should be headed by an Arabic numeral and a title which should be placed below the figures (and graphic presentations) and above the tables. All materials should have a note of acknowledgement (reference) to the original, if they are not original works of the paper's author. Figures should be submitted in a separate file in high resolution.

Acknowledgements. The name of the person and the type of help should be stated at the end of the paper.

Citing. Citing should conform to APA (American Psychological Association) citation style. Citations should be placed in the text using the author-date citation system. If you cite two or more works within the same parentheses, they should be separated by a semicolon. The citing in the text should be as follows:

There were several studies on information retrieval (Smith, 1980; Johnson, 1982, 1990a, 1990b; Kovač, Benko, & Mlinar, 1987; Mohorko et al., 1990). Among recent studies the one by Urbanija (1993) should be mentioned, but the opinion of Leight (1996, pp. 4–5) is even more interesting: “The modern librarians have more competencies.” Moreover, there were results published in older research (Line, 1979 as cited in Mihalič, 1984). The legal question was also raised (Act, 1982) and was described in a book *The basic of librarianship* (Banič, 1993). It is also stated in the international standard (ISO 11620, 1998).

Reference list. References and resources should be listed in the alphabetical order according to the APA style. For every in-text citation there should be a full citation in the reference list and vice versa. If the author cites more than 10 information sources which are used as primary research data (annual plans and reports, statistical data etc.) they should be listed in a separate section of resources. If the work has not been published yet it is recommended to use the phrase “in press”. All the authors of the paper should be listed. The examples of references:

THE EXAMPLES OF REFERENCES:

Authored Book:

Calhoun, K. S., & Cellentani, D. (2009). *Online catalogs: what users and librarians want*. Dublin, Ohio: OCLC.

Case, D. O. (2012). *Looking for information: a survey of research on information seeking, needs, and behavior* (3rd ed.). Bingley, UK: Emerald.

Chapter in an Edited Book:

Hinze, A., McKay, D., Vanderschantz, N., Timpany, C., & Cunningham, S. J. (2012). *Book selection behavior in the physical library: implications for ebook collections*. In Proceedings of the 12th ACM/IEEE-CS joint conference on digital libraries (pp. 305–314). New York: ACM.

Law, D. (2009). The changing roles and identities of library and information services staff. In G. Gordon, & C. Whitchurch (Eds.), *Academic and professional identities in higher education: the challenges of a diversifying workforce* (pp. 185–198). New York: Routledge.

Journal Article:

Florjanič, M. M., & Možina, K. (2015). Graphic arts technology students' attitude towards various media of e-books in Slovenia. *Knjižnica*, 59(1–2), 127–144.

Glänzel, W., Debackere, K., Thijs, B., & Schubert, A. (2006). A concise review on the role of author self-citations in information science, bibliometrics and science policy. *Scientometrics*, 67(2), 263–277. doi: 10.1556/Scient.67.2006.2.8

Martindale, G., Willett, P., & Jones, R. (2015). Use and perceptions of e-books in Derbyshire libraries. *Library review*, 64(1–2), 2–20. Retrieved 5. 12. 2015 from: <http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/LR-04-2014-0030?journalCode=lr>

Saunders, L., Kurbanoglu, S., Boustany, J., Dogan, G., Becker, P., Blumer, E., ... Todorova, T. Y. (2015). Information behaviors and information literacy skills of LIS students: an international perspective. *Journal of education for library and information science*, 56(Supplement 1), S80–S99.

Newspaper Article:

Flood, A. (2012, 15 May). Pay us for library ebook loans, say authors. *Guardian*, 190. Retrieved 15. 8. 2012 from: <http://www.guardian.co.uk/books/2012/may/14/pay-us-for-library-ebook-loans>

Graduate, MA and PhD works:

Kuhlthau, C. C. (1983). *The research process: case studies and interventions with high school seniors in advanced placement English classes using Kelly's theory of constructs*. Doctoral dissertation. New Brunswick, NJ: Rutgers University.

Electronic resource:

Firment, E. (1997). *Why you should fall to your knees and worship a librarian* [Web log post]. Retrieved 5. 11. 2015 from: <http://librarianavengers.org/worship-2>

Narodna in univerzitetna knjižnica. (2005). *Digitalna knjižnica Slovenije: dLib.si* [Database]. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Retrieved from: <http://dlib.si>

Zveza bibliotekarskih društev Slovenije [Web site]. (B. d.). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Retrieved 29. 8. 2018 from: <http://www.zbds-zveza.si>

Mestna knjižnica Ljubljana. (2018). *Pravilniki* [Web page]. Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana. Retrieved 29. 8. 2018 from: <https://www.mklj.si/o-nas/pravilniki>

Legal and other documents:

Barišić, D., & Bobinac, I. (2015). *Citatna analiza završnih radova studenata Filozofskog fakulteta u Osijeku: akademska godina 2013./2014.: pilot-projekt 2014./2015*. Osijek: Filozofski fakultet. Unpublished document.

German library statistics 2010. (2011). Köln: Hochschulbibliothekszenrum des Landes Nordrhein-Westfalen. Retrieved 4. 1. 2015 from: http://www.hbz-nrw.de/dokumentencenter/produkte/dbs/aktuell/auswertungen/gesamt/dbs_gesamt_engl_10.pdf

ISO 5963:1985, Documentation – Methods for examining documents, determining their subjects, and selecting indexing terms. (1985). Geneva: ISO.

